

Wandel

Wandel

voor de
nieuwsgierige
wandelaar
magazine

EILANDEN KOORTS

Karpathos • Ameland • Faeröer • Bornholm
Saba, St Eustatius & St Maarten

Dalarna

Wintersport op z'n Zweeds

Kuren bij de Oosterburen

Bad Bentheim

Bad Ems

Noord-Holland

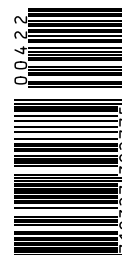
Langs de kust
van noord naar zuid

Midden-Limburg

Op zoek naar de
'Big Five'

Broek in Waterland

Door de
Volgermeerpolder

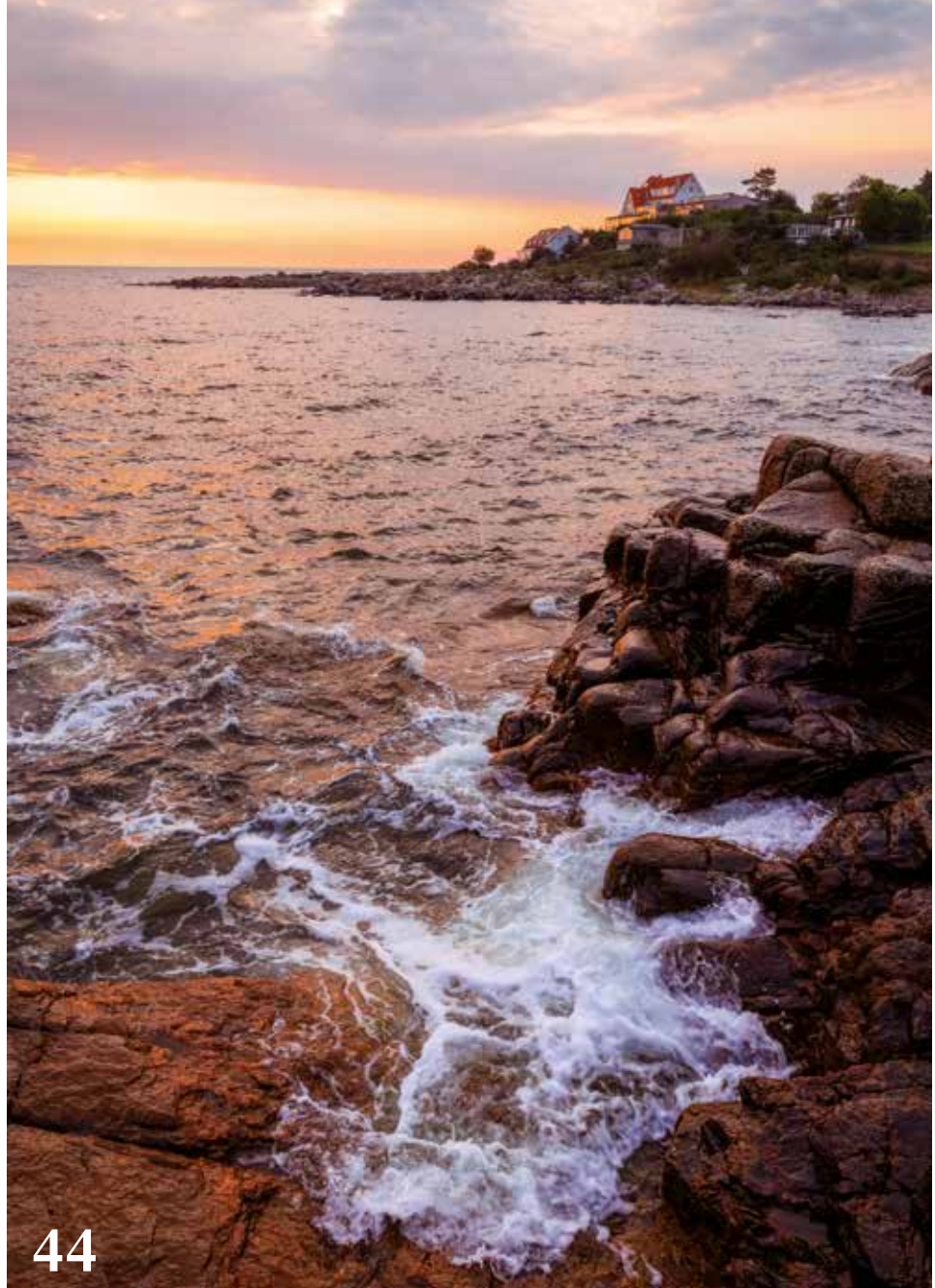

00422
BP 8 193271592775

Eilandenkoorts

Inhoud

18 Faeröer Eilanden
In de wolken

26 Bovenwindse Eilanden
Eilandhoppen in
de Caraïben

33 Friesland
Winterwandelen
op Ameland

38 Griekenland
Onherbergzaam Karpathos

44 Denemarken
Bornholm, na elke bocht
een ander landschap

60 Noord-Holland
Tussen Wijk aan Zee en
Camperduin

70 Kuuroorden in Duitsland Bad Ems & Bad Bentheim

75 Podagrissenpad Bossen, velden en stille kanalen

80 Zweden Wintersport in Dalarna

En ook nog

- 04 Onderweg
- 09 Lopend vuur – Tim Voors
- 12 Uitgerust
- 16 Frisse Neus – De grote vijf van de Molenplas
- 55 Offline – Tineke Zwijgers
- 56 Natuur om de hoek – Volgermeerpolder en Waterland
- 68 Boeken
- 84 Mijn stek
- 87 Colofon

Omslag: Bij de kust in het uiterste noorden van het Griekse eiland Karpathos.
Foto: Monique van Gaal

Tussen de oren

Als hoofdredacteur wordt van je verwacht dat je je in de interesses en verwachtingen van de lezers verplaatst en je eigen voorkeuren wegvlakt. Op deze bladzijde mag ik een uitzondering maken. Eilanden bezorgen mij niet zelden 'koorts': een claustrofobische benauwdheid bij de gedachte dat ik vastzit op een lap grond omringd door water. En dan is dat door mij gewoon door het visuele ingegeven: op een eiland mis ik een landschappelijke horizon. Een (aards) landschap dat tot aan de horizon voort golft, houdt de belofte in dat er achter die horizon nog meer is om te ontdekken. Ruimte. Totale vrijheid. Dat idee mis ik op een eiland. Bij de kusten houdt de wereld gewoon op te bestaan. *What you see is what you get.* En niets meer.

Tuurlijk zit dit bij mij puur tussen de oren! Ik ben voor *Wandelmagazine* in de afgelopen jaren ook wel vaker op een eiland onderweg geweest – prachtige wandelingen op de Azoren, Tenerife en het Finse Hailuoto staan me bij. Als ik dan op een verheven uitkijkpunt midden op zo'n eiland sta, verbaast het mij iedere keer weer dat ik een hele, afgebakende wereld in één oogopslag kan overzien, van kust tot kust. Een soort God-gevoel bijna. Het hele leven speelt zich op dit nietige stukje grond af: een krioelende gemeenschap, een kolonie van duizenden mieren die elke dag de kinderen naar school sturen, boodschappen doen, werken, eten, slapen ... En dat er dan ook nog eens planten en dieren op zo'n eenzaam stuk steen kunnen bestaan wakkert mijn verwondering nog meer aan (hoe zijn die plantjes hier terechtgekomen dan?).

Enkele jaren geleden keek ik vanaf een excursieboot vanuit de oceaan terug op Madeira. In mijn gezichtsveld een enorm rotsblok dat half boven de oceaan uitstak, alsof een gigantische meteoriet er was neergestort. Bommetje! Wat voor soort tsunami moet dát niet teweeg gebracht hebben, was het eerste wat bij mij opkwam (ja, mijn fantasie is zo oneindig als de zee). Koorts is dus niet alleen benauwdheid. Koorts is ook opwinding, fascinatie, en eilanden zijn immer fascinerend. Daarom zijn het zulke geweldige wandelbestemmingen. In dit nummer hebben we verhalen over enkele heel bijzondere exemplaren verzameld. Echte aanraders. Maar er wonen? Nee, dank je. Daar krijg ik het dan toch iets te benauwd van ...

Jonathan Vandevorde

[@jvandevo](#)
[@mild_adventures](#)

Foto: Natuurmonumenten

NOTEER IN JE AGENDA:
Van 25 t/m 26 februari 2023 vindt de Fiets- en Wandelbeurs weer 'in het echt' plaats in de Utrechtse Jaarbeurs. De medewerkers van *Wandelmagazine* zijn weer aanwezig op onze stand. Nieuw is ons eigen programma met lezingen en panelgesprekken rond allerlei wandelgerelateerde onderwerpen in een aparte zaal.

Koop je tickets alvast op www.fietsenwandelbeurs.nl

De Vlaamse editie van de beurs is op 18 en 19 februari in Gent Expo. Tickets en info: www.fietsenwandelbeurs.be

Klimaatwandeling Geuldal

Het klimaat verandert en dat werd in de zomer van 2021 door de overstroming van onder andere het Geuldal heel erg duidelijk. Natuurmonumenten wil nu het Geuldal inrichten als een natuurlijke klimaatbuffer. Door regendruppels langer vast te houden op de plek waar ze vallen en afstroming te vertragen vermindert de kans op overstromingen. Doordat het water als in een spons langer vastgehouden wordt, krijgt een gebied ook minder te maken met droogte. Tijdens deze klimaatwandeling beleef je het Geuldal op een andere manier. De route leidt door de avontuurlijke en afwisselende omgeving van de Volmolen bij Epen en Brommerig. Een kort gedeelte (ongeveer 500 meter) is een wat steiler pad.

www.natuurmonumenten.nl/klimaatroute-Geuldal

Van Goghwandeling in Tilburg

Van Gogh woonde anderhalf jaar in Tilburg, van zijn dertiende tot zijn vijftiende jaar. Hier kreeg hij in 1866 zijn eerste tekenlessen. En als je dan een van Nederlands bekendste schilders wordt, is dat genoeg om een wandelpad naar je vernoemd te krijgen. Want hier in deze omgeving heeft de jonge Theo, op zo'n gevoelige leeftijd, zijn indrukken opgedaan. De route voert wandelaars door een typisch negentiende-eeuws Brabants landschap met beken, akkers en vennen. Het pad loopt langs de De Rendierhoeve, een neogotisch klooster uit 1903 waar meer dan honderd jaar geleden Franse trappistinnen huisden. De Abdij Onze Lieve Vrouw van Koningshoeven ligt ook op de route; hier

brouwen monniken nog steeds het bier van La Trappe. Het is de vierde van vijf routes die Visit Brabant Routebureau ontwikkelt in opdracht van Van Gogh Nationaal Park. De route kun je downloaden via de website. www.routesinbrabant.nl

Foto: VisitBrabant

Ridderspoor

Het Heerlijk Pauwelspad is een wandelroute van 34 km door het gebied tussen Loon op Zand, Tilburg, Berkel-Enschot en Biezenmortel.

Het pad loopt door afwisselend terrein, onderdeel van het in ontwikkeling zijnde Landschapspark Pauwels. De naamgever is Heer Pauwels van Haestrecht, een ridder die eind veertiende eeuw Heer was van Loon op Zand en Tilburg. Je loopt door bossen, langs akkers en weilanden, dorpen, een laagveenmoeras en door landduinen. Het wandelpad is bewegwijzerd via wandelknooppunten. De nummers van de knooppunten staan op de kaart. De startlocaties zijn bereikbaar met de bus en er is parkeergelegenheid.

www.pauwelspad.nl

Foto: Visit Gorinchem

Door de tien mooiste vestingsteden van Nederland

Nederland telt 160 vestingsteden. Deze zijn tussen de vijftiende en de achttiende eeuw versterkt. ANWB-leden kozen er tien uit waar mooie wandelingen te maken zijn. Op de eerste plaats eindigde de vestingstad Gorinchem, mooie stad aan de Merwede. De route van Wandelen in middeleeuwse sferen (13 km) voert je langs twee rivieren, door drie provincies, langs tientallen bezienswaardigheden en door zeshonderd jaar geschiedenis. Voorts werden uitgekozen Dokkum (5 km) in Friesland, Hulst (4 km) in Zeeland, Sittard (5 km) in Limburg, Bourtagne (8 km) in Groningen, Nieuwpoort (3 km) in Zuid-Holland, Doesburg (19 km) in Gelderland, Ravenstein (3 km) in Noord-Brabant, Steenwijk (4 km) in Overijssel en Sloten (5 km) in Friesland.

www.anwb.nl/wandelen

Naar het hoogste punt in Drenthe

De hoogste berg in Drenthe (4800 centimeter) wordt wel de Col du VAM genoemd. De Franse benaming dankt de heuvel aan het feit dat er ook een fietspad over loopt. Het gaat aanvankelijk om de grootste vuilnisbelt van Nederland, beheerd door de Vuil Afvoer Maatschappij (VAM) in Wijster. Als in 1999 dit bedrijf wordt opgeheven, krijgt de stortbult een nieuwe bestemming. De heuvel is afgedekt met schone aarde en gras en bestemd tot recreatief gebied. Op de col zijn twee wandelpaden uitgezet door Het Drentse Landschap, De Blinkerd (5 km) en het beekdal Oude Diep (8 km). Op meer plekken in Nederland is zo van de nood een deugd gemaakt door in het vlakke polderlandschap van oude afvalstortplekken een glooiend park te maken.

www.drentslandschap.nl

Foto: Creative Commons CC BY-NC-SA 2.0

**Heb je een nieuwtje voor onze lezers?
Stuur je bericht naar
redactie@wandelmagazine.nu**

Dieren spotten op de Utrechtse Heuvelrug

met de Canon PowerShot Zoom

Met de Utrechtse Heuvelrug op loopafstand van mijn huis is het vanzelfsprekend dat ik daar veel wandel. En ook al jaren trek ik daar de natuur in met mijn nichtje. Nu ze twaalf jaar is, merk ik dat het animo om te wandelen minder is geworden. Zeker als ik aangeef dat ik een soort verrekijker annex camera ga uitproberen, "Ik ga echt niet op de foto, hoor!" Ik zou niet durven, zij mag natuurlijk ook het apparaat bedienen en de foto's nemen. We gaan op pad om de PowerShot Zoom van Canon uit te proberen.

TEKST & FOTO'S KLAARTJE GROL

De PowerShot Zoom is een verrekijker en camera ineen, waarmee je tijdens een wandeling makkelijk wild of vogels kunt spotten en meteen op de foto zetten. Of filmen, dat kan ook. We beginnen onze herfstwandeling op landgoed Heidestein in Zeist en lopen het eerste stuk door het bos. Het is nog vroeg in de morgen, want we hopen wat herten te spotten. Maar op enkele honden en hun baasjes na zien we niets. Dus richten we onze blik en de PowerShot omhoog naar de vele vogels die we horen. Het apparaat is licht (ca. 145 gram) en zo klein dat je hem makkelijk in één hand kunt houden of in je jaszak kunt stoppen. Er zijn drie zoomstanden: 100, 400 en 800 mm. Daarmee kom je veel dichterbij een vogel in een boom dan je met je mobiele telefoon voor elkaar krijgt. En heb je een mooie vogel, paddenstoel of tak in beeld, dan maak je daar eenvoudig een foto

(of filmpje) van. De camera stelt makkelijk scherp; je kunt spelen met het punt waarop wordt scherpgesteld, de vogel of juist het takje ervoor.

Specht

We volgen intussen de NS-wandelroute die van station Driebergen-Zeist naar station Maarn, 15 kilometer verderop, loopt. Een afwisselende route over de historische landgoederen Heidestein en Bornia, langs Austerlitz en de beroemde Pyramide, over zandverstuivingen, langs een schaapskooi, door bos en over heidevelden. Een aanrader om een keer te lopen.

Het is mijn nichtje gelukt om een specht te spotten met de PowerShot Zoom en van dichtbij te kijken hoe hij boven in een dode boom op het hout klopt. Straks pakken we de vogelgids erbij om op te zoeken welke soort het is, daarvoor zijn de foto's heel handig. Ons wandeltempo gaat naar bene-

den; het werkt verslavend om de vogels die je hoort proberen voor de camera te krijgen.

Schapen

Er blijkt vanmorgen een trailrunwedstrijd aan de gang te zijn, dus die jaagt de dieren wel een beetje weg. In het begrazingsgebied van Heidestein-Bornia wordt het daarom onze missie de Drentse heideschappen te vinden die hier de heide open houden. In de zomer vind je hier ook hazelwormen en zandhagedissen. Met de PowerShot lukt het waarschijnlijk wel om de beweeglijke hagedissen goed te kunnen bekijken en fotograferen.

We zoomen in op paddenstoelen, speuren in waterpoeltjes en zoomen in op de rugnummers van de renners die aan de rand van het bos voorbij komen. In de verte zien we witte vlekjes, daar zijn de schapen eindelijk. We kunnen niet dichtbij komen, een groot deel van het begrazingsgebied is namelijk aange-merkt als kwetsbare natuur en verboden te betreden. Maar dat hoeft ook niet, want we hebben de handige zoom-functie.

We verlaten het begrazingsgebied en lopen een stuk door het loofbos richting Austerlitz. Omdat het weer dreigt om te slaan en we al een paar uur onderweg zijn, besluiten we in een bocht door het bos terug te wandelen, ook omdat we benieuwd zijn naar de foto's en filmpjes.

Andere beleving

We zijn het met elkaar eens: met deze 'kijker' belev je het bos en je wandeltocht anders. Omdat je je zo focust op wat je ziet en hoort, onderga je de omgeving intenser. Of in de woorden van mijn nichtje: "Het is niet zo saai." Thuis installeren we de gebruiksvriendelijke Canon-app en kunnen we via bluetooth zonder problemen alle foto's op de mobiele telefoon van mijn nichtje overzetten,.

De PowerShot Zoom is een heerlijk apparaat om mee te nemen tijdens je wandeling, zeker ook als je met kinderen loopt. Het voegt echt een beleving toe. De kwaliteit van de zoom of de foto's is natuurlijk niet te vergelijken met professionele kijkers en camera's, maar dat is ook niet het doel van de Powershot. Juist de combinatie van verrekijker en de foto- en videofunctie is ideaal. En door zijn handzame formaat en de gebruiksvriendelijke bediening heb je met de Canon PowerShot Zoom een ideale wandelgenoot.

Meer weten?

www.canon.nl/cameras/canon-powershot-zoom/

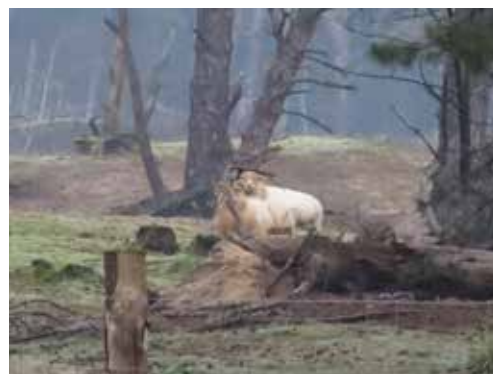
www.ns.nl/dagje-uit/wandelen/utrechtse-heuvelrug.html

⤴ Foto PowerShot Zoom 100 mm

⤴ Foto met PowerShot Zoom 400 mm

⤴ Foto met PowerShot Zoom 800 mm

OUTDOORSPECIALIST.NL

f @OUTDOORSPECIALIST.NL

SCHRIJF JE IN VOOR DE OUTDOORSPECIALIST.NL NIEUWSBRIEF EN MIS NIKS!

DE NIEUWSTE WINTER COLLECTIE LOKAAL EN ONLINE.

20
WINKELS
1 WEB
SHOP

Een unieke landelijke samenwerking tussen de toonaangevende premium outdoormerken en inmiddels 20 gespecialiseerde outdoorwinkels in Nederland.

GA SNEL
NAAR JOUW
OUTDOOR
SPECIALIST
OF SHOP
ONLINE OP
WWW.OUTDOOR
SPECIALIST.NL

Snelle levering door PostNL |

Lokale outdoor specialisten samen in één webshop |

Gratis bezorging bij bestellingen vanaf €50

Tim Voors

Als ik Tim op afstand spreek zit hij ergens in New Mexico in een typisch Amerikaanse *diner* te ontbijten met een stapel pancakes met bosbessen, waarna er ook nog eieren met spek volgen. Even een goede bodem leggen voor zijn laatste week wandelen in de Amerikaanse wildernis. Want onderweg bestaat zijn dieet vooral uit mueslirepen, pindakaas en misosoep. "Ik ben nu echt graatmager."

TEKST WILLY VAN DE RIET
FOTO TIM VOORS

Tim loopt de Continental Divide Trail, een route van 5000 kilometer die loopt van de grens van Canada dwars door de USA naar de grens met Mexico. Hij heeft er vijf maanden voor uitgetrokken.

"*Embrace the brutality*, is wat ze er hier zeggen en het is inderdaad af en toe behoorlijk pittig, maar ik ben inmiddels aardig gewend aan de bergen, grizzlyberen, zwarte beren, elanden, ratelslangen, sneeuw, *blow-downs* (omgewaaide bommen) en onweer onderweg. Alleen poema's heb ik nog niet gezien, maar die zijn hier wel dege-lijk. Deze *thru-hike* is met geen enkele andere te vergelijken, Ame-rika is en blijft het grootste, wildste, leegste en eindeloos mooiste land om in te wandelen. Hier is de wildernis echt *'the land of the free, and home of the brave'*."

Wanneer ben je 'serieus' gaan wandelen? Ik heb begrepen dat je onder meer geïnspireerd was door het boek *Wild*, dat ook is verfilmd.

"Eigenlijk is mijn vrouw ermee begonnen: na tien jaar in een gezin met jonge kinderen had zij zin om alleen de Camino te gaan lopen. Het is belangrijk om af en toe dingen alleen te doen. Voor mij was het heel speciaal om een maand alleen voor de kinderen te mogen zorgen. Als gezin hebben we verschillende stukken van de Camino gelopen tijdens zomervakanties. Pas vanaf mijn veertigste ben ik echt alleen gaan lopen: eerst een weekje, toen de 88 Temples Trail in Japan en later de PCT (Pacific Crest Trail, *red.*) door Amerika. Toen ik eenmaal het *thru-hiken* had ontdekt, is het wat uit de hand gelopen. Het heeft wel invloed gehad op onze kinderen. Eerst vonden ze wandelen gewoon stom, zoals dat hoort bij tieners. Maar nu heeft mijn negentienjarige dochter afgelopen zomer, op eigen initiatief, de Camino in haar eentje gelopen. Het feit dat ze er alleen op uit is getrokken, maakte mij erg trots. Je vertrouwde bubbel even uitstappen is zo waardevol, je weet nooit wat er gaat gebeuren. En ook al is dat spannend, het geeft je vaak de meest bijzondere ervaringen."

"Ik heb niet een uitgesproken reden waarom ik loop, maar eerder honderd kleine redenen: de hang naar avontuur, een onrustig verlangen naar afwisseling, omdat ik me dagenlang kan verliezen in de wildernis – totdat mijn eten op is en ik naar een stadje moet om bij te kopen – omdat ik overal kan wildkamperen, fiekies stoken, onder de sterren slapen ... Dat, en de eindeloze stilte en focus om te kunnen nadenken over het verleden, heden en toekomst. Het is helend

op zo veel vlakken! *But at the end of the day it's the people, it's the people.*" Onderweg ontmoet ik altijd fascinerende mensen die mij inspireren en bij wie ik me blij, vrij en veilig voel. Amerikanen vooral, onder de tattoos en altijd aan het blowen, maar ook Duitsers, Fransen en Zwitsers en een enkele Nederlander. Leeftijden variërend van 18 tot 77 jaar en er zijn veel minder vrouwen dan mannen. Waarschijnlijk door het grizzlyberengehalte op bepaalde stukken, waardoor de route als gevaarlijk wordt gezien."

Je hebt inmiddels meerdere boeken geschreven over je tochten. Rond deze periode komt je derde boek uit: *Noorderlichtlopers*, over een tocht door Kungleden.

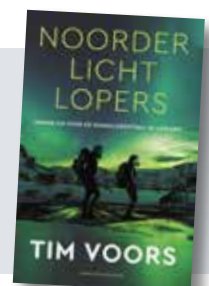
"Het is de weerslag van mijn tocht naar deze laatste Europese wildernis. Ik hoop hiermee mensen echt te inspireren. Kungleden in Noord-Zweden is perfect voor je eerste wandeltrekking met wildkamperen. Een veilig, niet al te zwaar terrein en toch is het avontuurlijk zonder allerlei beperkende regeltjes zoals in Nederland. Ontberingen zullen je deel zijn, maar boven alles zal je genieten van de weidse natuur en het avontuur. De rendieren rennen om je heen en als je geluk hebt, kun je 's nachts ook het noorderlicht zien."

Je loopt ook om geld op te halen voor de Homiesfoundation.

"Het afgelopen half jaar was ik dakloos in Amerika, maar uit eigen keuze. Dat is heel anders voor de dak- en thuislozen in Nederland en het zijn er nu bijna veertigduizend. Tijdens mijn CDT-tocht heb ik fondsen geworven voor deze stichting. Ik roep de lezers van *Wandelmagazine* dan ook bij deze op om een donatie te doen, dat wordt enorm gewaardeerd." ■■

Doneren kan via:
www.homiesfoundation.nl

Noorderlichtlopers
Tim Voors | Fontaine Uitgevers |
ISBN 9789464042108

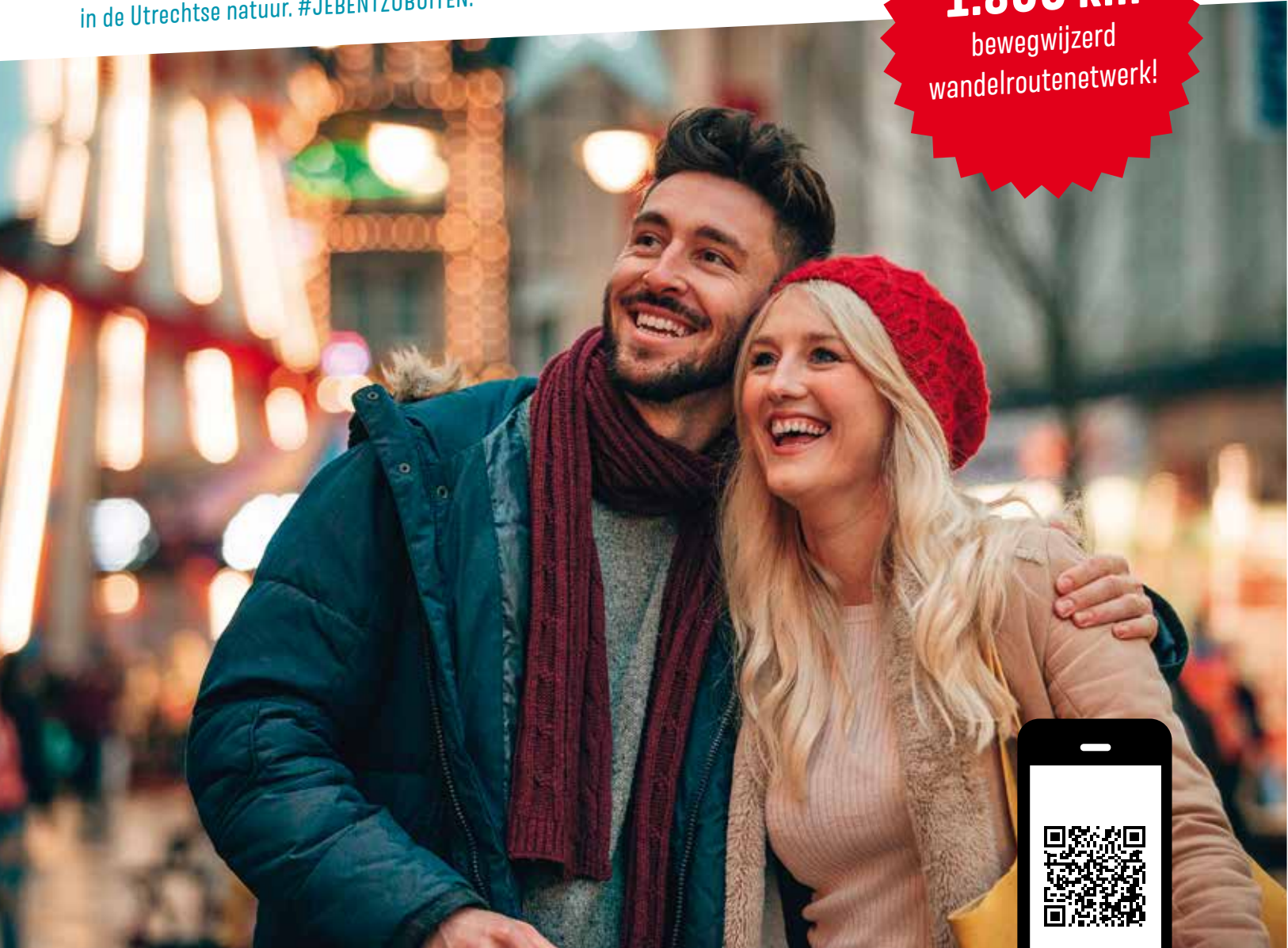

ONTDEK DE MOOISTE ROUTES IN UTRECHT

#JEBENTZOBUITEN

Geniet van magische winterwandelingen in de provincie Utrecht. Maak een stadswandeling door een van de middeleeuwse steden, waan je in sprookjesachtige sferen met een van de kastelenwandelingen of haal een frisse neus in de Utrechtse natuur. #JEBENTZOBUITEN.

1.800 km
bewegwijzerd
wandelroutenetwerk!

In samenwerking met:

Duitsland
Vakantieland

www.germany.travel

Tijd voor nieuwe ontmoetingen

vr 24, za 25 & zo 26 feb 2023
Jaarbeurs Utrecht

inspirerende bestemmingen
kleine reisorganisaties
info-markten
heel veel lezingen
outdoorwalhalla
themaland Duitsland

fietsenwandelbeurs.nl

hicle

FOTO: DZT / BEN WIESENFARTH

 Fiets en Wandelbeurs

FOTO: DZT / AXEL BRUNST

KOOP NU EEN KAARTJE MET

5 EURO KORTING! *

via [fietsenwandelbeurs.nl/
ticketshop/wandelmagazine](https://fietsenwandelbeurs.nl/ticketshop/wandelmagazine)

* voor lezers Wandelmagazine,
geldig in de voorverkoop, t/m 23 februari 2023

INCLUSIEF TOEGANG TOT

**E-BIKE
XPERIENCE**

Snelle jongen

Op een druilerige herfstochtend op de Utrechtse Heuvelrug test ik de deuter Speed Lite 17. "Voor wandelaars die het snel en licht willen houden", zo lees ik op de site van de fabrikant. Komt voor mij mooi uit, want ik zet er graag stevig de pas in.

Met slechts 390 gram doet de rugzak zijn naam Lite zeker eer aan. Na het afstellen voelde ik hem eerst amper op mijn rug. Met 17 liter aan inhoud heb je ruimte voor alles wat je nodig hebt op een dagtocht met wisselvallig weer: een opvouwbaar parapluutje, enkele tussendoortjes en een extra vest. Toch stuit ik op een klein probleem: mijn waterflessen van 0,75 l passen niet in de elastische zijvakken. Nu heeft de rugzak ruimte voor een waterzak van 2 liter, maar ik leen noodgedwongen toch maar een smallere drinkfles. Eenmaal in het bos raakt het tempo er goed in en begin ik het warm te krijgen. Dankzij de ventilatiekanalen in de schouderbanden en de aangenaam gevormde polstering van het rugpand, wordt lichaamswarmte snel afgevoerd. De (afneembare) heupband houdt de rugzak mooi op zijn plek, zodat hij niet tegen je rug gaat stuiteren. Nu hij volgepakt zit voel ik het gewicht wel, maar topzwaar is hij allesbehalve. Bovendien draagt het v-frame een deel van het gewicht aan de heupen over. Last van mijn schouders heb ik geen moment gekregen. Aan de schouderriem zit ook een lus om je zonnebril aan op te hangen, maar die heb ik vanwege het weer vandaag thuisgelaten. De Speed Lite 17 doet dus wat hij belooft. Comfortabel en zeer geschikt voor een (snelle) dagtocht. *(Jasper Buiting)*

ADVIESPRIJS: € 69,95
WWW.DEUTER.COM

Stoere stappers

Wat een fijne, comfortabele en lichte laarzen zijn de Norwich-wandellaarzen van Grisport.

Door de voering blijven je voeten behaaglijk warm, maar zweetvoeten krijg je niet. Ze zijn makkelijk om aan te trekken door de lange rits en wil je een keer een wat dikkere broek in je laars stoppen, dan is de instelbare schachtwijdte erg handig. Ze zitten ietwat ruim rondom de enkel maar dat zorgt er niet voor dat je eruit slipt. De laarzen hebben mede door de mooie kleur een stoere uitstraling. Ik heb ze standaard achter in mijn auto liggen, voor als ik met de hond lekker het bos in wil. Zij gedraagt zich precies zoals een pup

zich hoort te gedragen. Lekker ravotten en wroeten in het zand, achter de herfstblaadjes aan rennen en door elke plas waden die ze maar kan vinden. Doordat de laarzen waterdicht en vuilafstotend zijn dankzij het speciale Spo-TEX-membraan, hoef ik me niet druk te maken om natte en koude voeten en kan ik er zelf zorgeloos mee door de modder en de plassen lopen. Door de vibramzool kun je de laars vergelijken met een goede wandelschoen, hij biedt een uitstekend loopcomfort en goeie grip waardoor een fikse wandeling er prima op vol te houden is. We verhuizen binnenkort naar een huis met een grote tuin en van waaruit je zo de bossen in kunt wandelen, dus deze laarzen zullen regelmatig aan mijn voeten te vinden zijn. *(Gwendolyn Bruinsma)*

ADVIESPRIJS: € 179,95
WWW.GRISPORT.NL

Licht en luchtig

Heel lang heb ik heel hard geroepen dat een afritsbroek niets voor mij was. Ooit had ik namelijk een lelijk crèmekleurig exemplaar waar de ritsen zorgden voor akelige schuurplekken op mijn benen, een bekend vrouwenprobleem. Ik heb er nooit meer een aangehad. Tot nu.

Want ik heb de afgelopen maanden de Vaude Farley Stretch T-Zip III uitgetest. De broek zit net als andere stretchwandebroeken van Vaude heerlijk, want hij is licht en elastisch. En mocht je in een regenbui terecht komen, is de broek is zo weer droog. De Farley Stretch is met Eco Finish milieuvriendelijk (PFC-vrij) waterafstotend gemaakt en heeft het Vaude Green Shape-label.

En de afritsbare pijpen? De ritsen zitten vlak boven de knie, ik voel ze wel zitten, maar geen enkel moment wordt het vervelend tijdens het lopen. Bovendien vind ik dit een mooie lengte voor shorts. In de warme september- en oktobermaanden heb ik regelmatig de broekspijpen afgeritst. En dat gaat heel makkelijk door de tweede rits, de T-Zip, waarmee je elke broekspijp vanaf de enkel tot aan de afrits verticaal kunt openen. Geen geklungel om het onderste deel van je broekspijp over je schoenen te trekken, of zelfs je schoenen uit te moeten doen. Ik heb mijn oordeel over de afritsbroek bijgesteld en kijk uit al naar de volgende wandeling in deze wandelbroek. *(Klaartje Grol)*

ADVIESPRIJS: € 130,-
WWW.VAUDE.COM

Milieuvriendelijk en warm

Een goede muts hoort erbij als je 's winters op pad gaat. Want waarom zou je wel investeren in warme jassen, broeken en sokken, maar zou je je hoofd niet warm houden? De mutsen uit de Sustainable Knits-serie van Buff houden je hoofd prima warm, zijn modieus én ook nog eens milieuvriendelijk. Ze zijn vervaardigd van diervriendelijk verkregen merinowol. Het is een natuurlijk materiaal dat niet alleen warm en slijtvast is, maar ook biologisch afbreekbaar. Kortom, met deze Buff kun je zorgeloos op pad deze winter.

ADVIESPRIJS VANAF € 21,95
WWW.TECHNOLYT.NL

Goud tegen koud

Het Platinum Peak Hooded Jacket van Columbia is een perfect donsjack voor koude of snelwisselende omstandigheden. In de voering van de jas heeft Columbia talloze minuscule stukjes goud verwerkt. Daardoor werkt de voering als een soort reddingsdeken: je lichaamswarmte wordt gereflecteerd en blijft dus in de binnenkant gevangen zitten. Verder heeft hij alle kenmerken die je van een goed donsjack gewend bent. Je kan 'm klein en compact opbergen, hij heeft steekzakken en een binnenzak en een capuchon die je goed dicht kan trekken, zodat je de kou ook écht buiten houdt.

ADVIESPRIJS € 199,95
WWW.COLUMBIASPORTSWEAR.NL

GEZOCHT

Testers voor de nieuwe
wool tech light serie van

F A L K E
ERGONOMIC
SPORT SYSTEM

Wij zijn opzoek naar een man en vrouw die de nieuwe Wool Tech Light lijn van Falke willen testen. Ben jij een actieve outdoorgenieter? Dan zijn wij benieuwd wat jij vindt van deze uiterst ademende en ergonomische producten. Uiteraard mag je de producten houden natuurlijk! De set zal bestaan uit 2 longsleeved shirts voor man en vrouw, boxer (man) en panties (vrouw) en voor ieder een paar TK2 Wool sokken.

Ga naar www.outdoorspecialist.nl/winactie voor de voorwaarden en houd onze socialmediakanalen in de gaten @Outdoorspecialist.nl

FALKE ERGONOMIC SPORT SYSTEM - DEVELOPED TO SUPPORT ATHLETES

MOVE BETTER, FEEL BETTER, PERFORM BETTER.

FALKE · P.O.BOX 11 09 - D-57376 SCHMALLEMBERG / GERMANY
www.FALKE.com

Kijk voor jouw Falke producten op **OUTDOORSPECIALIST**

Een landelijke samenwerking
van 20 gespecialiseerde winkels
met 1 webshop.

7 tips om je wandeling een oppepper te geven

Grisport kent de wereld van de wandelaar

Wandelen is gezond, ontspannend en voor iedereen. En omdat we het steeds vaker doen is het leuk om op zoek te gaan naar afwisseling. Ook in de winter kan je mooie wandelingen maken, wat het weer ook is. Daarom hier zeven tips voor veel wandelinspiratie.

1 ZORG VOOR GOED MATERIAAL (dat ook mooi óf kleurrijk mag zijn)

Zorg dat je goede wandelschoenen draagt met veel demping en een goede pasvorm. Een wandelschoen mag natuurlijk ook hip zijn. De nieuwe damesschoen Boston Mid van Grisport is dan een uitstekende keuze. Die lopen zo lekker dat je ze het liefst elke dag draagt en waarom ook niet? Het is een sportieve wandelschoen in vijf prachtige kleuren die goed combineren met je dagelijkse outfit.

2 DISCO HEEFT HET JUISTE WANDELRIJME

Discomuziek uit de jaren 70 en 80 is weer helemaal hot. Deze muziek staat in een vierkwartsmaat en geeft daarmee een ideaal wandeltempo aan. Maak een playlist met je favoriete Disco Top 100 en stap met een grote glimlach op je gezicht door de wereld (met natuurlijk af en toe een disco-move onderweg).

3 MET DE BUS TERUG

Vaak loop je dezelfde, favoriete rondjes en daar is natuurlijk niets mis mee. Maar het is ook leuk om gewoon eens een stuk verder weg te wandelen. Zoek daarom eens een busstation op 5 kilometer van huis met een interessante route daar naartoe. Als je aankomt neem je vervolgens lekker relaxed de bus naar huis terug.

4 LUISTER NAAR EEN PODCAST

Bijna de helft van de Nederlanders luistert wel eens naar een podcast. Zoek op internet op '100 populairste podcasts' en je hebt zo een actuele lijst te pakken met podcasts waarin de meest uiteenlopende onderwerpen worden besproken. Van licht entertainment tot zware kost: heerlijk wandelmateriaal.

5 SCOOR EEN WANDELDATE

Een oproep op Facebook dat je voor de afwisseling wel eens met iemand anders wilt gaan wandelen levert verrassende reacties op. Tijdens wandelingen leer je iemand vaak ook van een heel andere kant kennen. En als het klikt heb je een nieuw wandelmaatje. Zo wordt wandelen het nieuwe 'liken'.

6 NEEM EEN VERREKIJKER MEE

Een nieuw seizoen, een nieuw geluid. In het kale winterlandschap heb je meer kans om wild te zien. Op open plekken vroeg in de ochtend of in de schemering maak je de meeste kans om dit prachtige natuurfenomeen te zien.

7 SCHRIJF EEN KORT VERHAAL

Laat je gedachten de vrije loop en maak tijdens het wandelen korte notities op je smartphone. Of spreek ze in op je memo-app. Wandelen maakt enorm veel creativiteit in je los. Bij thuiskomst heb je lekker veel input om je korte verhaal te schrijven. Deel je resultaat op Facebook dan heb je ook een stok achter de deur om extra je best te doen.

GRISPORT BOSTON MID

De Boston Mid is de kleurrijkste schoen uit de nieuwe collectie van Grisport. Het Spo-TEX membraan zorgt ervoor dat de schoen waterdicht en toch ademend is. De nieuwe Vibram Evolution zool biedt extra grip. De extra dempende tussenzool maakt het wandelen nog comfortabeler. Het bovenwerk van kwaliteitsnubuck-leer is stevig en geeft je voet rondom veel steun.

INFORMATIE

De Grisport Boston Mid dameswandelschoen is verkrijgbaar bij outdoorwinkels en -webshops in de kleuren Blue, Burgundy, Grass, Grey en Red. Consumentenadviesprijs € 149,95. Ga voor meer informatie en verkooppunten naar www.grisport.nl.

Burgundy

Red

Grass

Blue

Grey

^ Een spannend pad maakt het rondje compleet.

Midden-Limburg

De grote vijf van de Molenplas

Nederland bulkt van de mooie plekjes. En redactielid Judith van Bilsen, die in Limburg woont, hoeft nooit ver te reizen om de interessantste wandelingen te ontdekken. Wat dacht je van een 'safari' rond de Molenplas bij Echt?

TEKST & FOTO'S JUDITH VAN BILSEN

Als enige Limburgse redactielid heb ik een hoop mooie wandelmogelijkheden in mijn eigen streek. Dat is moeilijk kiezen! Eerlijk? Nee, de Molenplas is absoluut mijn favoriet. Een stuk water dat ontstaan is door grindwinning en deel uitmaakt van het Maasplassengebied in Midden-Limburg. Startpunt is de Hompesche Molen. Limburgs grootste molen is inclusief wiken bijna 37 meter hoog en telt acht verdiepingen. De nok werd in vroeger tijden als gevangenis gebruikt. Het is altijd druk met mensen rondom de molen. Ik weet echter uit ervaring dat, zodra je op pad gaat, het veel rustiger wordt. Het natuurgebied zelf wordt beheerd door Natuurmonumenten en is struingebied. We gaan de klaphekjes door en komen meteen tot

^ De eerste van de 'Big Five': check!

een halt. Een aantal konikpaarden speelt tikkertje en we doen een paar passen naar achteren om de beesten de ruimte te geven. Twan steekt zijn vinger omhoog: "Dat is er al eentje van het lijstje!" Omdat er veel dieren in het gebied voorkomen, hadden we vanochtend al besloten om op zoek te gaan naar 'de grote vijf van de Molenplas'. Dat zijn dan in ieder geval de konikpaarden en de gallowayrunderen. Welke dieren nog meer tot dit lijstje behoren, daar komen we al wandelend achter.

Bomencirkels

Pikzwarte stammen prikken in de lucht. Van veraf lijkt het willekeur, maar dat is het niet. Deze bomencirkels bestaan uit de stammen van eiken die tot tweeduizend jaar lang bedolven hebben gelegen onder het grind in de Maas. Daardoor zijn ze geconserveerd. Bij de grindwinning kwamen deze bomen tevoorschijn. Nu vormen ze een monument ter herinnering aan de grindwinning en een herkenningspunt in het gebied.

Twan is alweer afgeleid. Er drijven twee zwanen gracieus voorbij, gevolgd door een meerkoet. En even verderop, op een eilandje in de plas, kijkt een gans over het gladde water uit. Ondertussen worden we getraakteerd op een kikkerconcert. Het gekwaak lijkt van alle kanten af te komen. Twan knijpt met zijn ogen... "Is dat een aalscholver?" Maar nog voor ik kans heb gehad om goed te kijken, spot ik twee reigers. Eentje spreidt zijn vleugels en lijkt te genieten van het zonnetje. Ik schuif voorzichtig dichterbij om hem op de foto te zetten. Dan komt er een groepje wandelaars luid kletsend aan en vliegt het koppel geschrokken weg.

Gekrijs

Hoe verder we wandelen, hoe luider het gekwetter en gekrijs wordt. "Jammer dat jij geen ornitholoog bent. Dan hadden we tenminste geweten wat we horen...", grapt Twan. Gelukkig geeft een bord op het uitkijkplatform uitleg. We hebben zicht op een eilandje waar verschillende vogels af en aan vliegen. Horen we 'pe-piet!?' Dan is het de scholekster, lezen we. Verder volgt er een enorme waslijst aan mogelijke vogels, zoals de visdief, de kleine plevier en de oeverloper.

Meer dan vijf

Wanneer we in een dichtbegroeid stuk wandelen, zien we eindelijk ook de gallowayrunderen. Ze hebben de schaduw opgezocht en er liggen verschillende kalfjes tussen. Twan pakt zijn lijstje er weer bij "Check! Konikpaarden en gallowayrunderen zijn afgevinkt. Maar welke andere dieren zullen we er nog bij tellen? Als het om de grootte gaat, dan zet ik de zwaan en de reiger erbij." Terwijl hij praat, hupsen er een aantal hazen tussen de struiken. "Ah! De haas gaat ook op het lijstje!" We kunnen niet alleen een 'grote vijf'

Wij maakten het Rondje Molenplas van bijna 6 kilometer. Er zijn echter genoeg mogelijkheden om grotere afstanden te wandelen in dit gebied. Alle paden zijn onverhard. Let op bij hoog water, want dan zijn sommige stukken mogelijk niet begaanbaar. De routes zijn duidelijk gemarkeerd en wie een rondje om de plas loopt heeft geen markering nodig, maar volgt de waterrand.

Horeca & parkeren
Hompesche Molen.

Meer weten?
www.natuurmonumenten.nl – zoek op 'Molenplas'.

maken van de dieren bij de Molenplas. Dit is ook goed mogelijk met bijzondere plantensoorten. Op de eerste plaats staat dan zeker de kaardebol. Wij Limburgers noemen het trouwens *krets*. De stekelige bollen werden vroeger gebruikt om te poetsen. En om poep en viezigheid uit het wol van de pas geschoren schapen te halen. We zijn nog net te vroeg om te genieten van het wit

van de margriet en het geel van de boterbloem. De wilde chicorei met zijn paarse bloem is ook pas later in het jaar te zien. En zelfs de muurpeper is nergens te vinden. "Eigenlijk moeten we hier minstens elke seizoen wandelen om onze lijstjes compleet te krijgen", concludeert Twan terecht. ■

▲ Deze dode eiken waren duizenden jaren lang bedolven.

Met de toppen

▲ Onze boemel in Otranto.

Achttien eilanden in de Noord-Atlantische Oceaan, even ver verwijderd van Noorwegen als van Schotland en IJsland, rijzen onwaarschijnlijk steil op uit de zee. Aan de randen en op de glooiende delen vind je piepkleine dorpen. Maar schapen zijn er overal; zij laten zich niet kisten door een hellinkje meer of minder.

TEKST & FOTO'S MONIQUE VAN GAAL

in de wolken

Onze aandacht verplaatst zich naar een handjevol woest met hun kleine vleugeltjes wapperende papegaaiduikers

⤴ Het kerkje van Sandavágur.

⤴ Jóhannus naast 'zijn' grafsteen van James Bond

Het is rustig weer, maar alsnog zien we geen hand voor ogen. Dikke, laaghangende bewolking omhult de kleine veerboot en we kunnen alleen maar raden naar het uitzicht. Plots prikt daar een rotspunt door de witte massa heen, hoog boven onze hoofden. Ik slaak een kreet van verwondering. Is dit de eerste top van de dertien steile toppen van bijna 800 meter hoog, waaruit het eiland Kalsoy bestaat? Op de kade staat chauffeur Magnus ons op te wachten. Hij is ook de organist van het eiland. Hij brengt ons naar Trøllanes, het meest noordelijk gelegen dorp op 'de Blokfluit', zoals Kalsoy gekscherend genoemd wordt, om zijn uitgerekte vorm en zijn vier pikdonkere tunnels die de vier gehuchtjes met elkaar verbinden.

Daar staat schapenboer Jóhannus Kallsgarð klaar voor de wandeling van vandaag. "Ben ook de plaatselijke postbode", grapt de jonge boer. Ja ja. Maar dat wij *as we speak* oog in oog staan met de 'koning van Kalsoy' is absoluut een feit.

We volgen Jóhannus het dal uit. Even is het flink ploeteren tegen de grassige wand op, maar al snel vlakt het pad wat af en is het aangenaam bergopwaarts lopen. Kijk ik achterom, dan zie ik diep beneden mij Trøllanes in de mist verdwijnen. Te bedenken dat het dorp de hele winter in de schaduw van de omringende bergen ligt... Ook nu laat de zon zich niet zien en het is dat Jóhannus de weg naar de Kallur-vuurtoren op zijn duimpje kent, anders waren wij vast en zeker verdwaald. De kleine vuurtoren doemt pas op het allerlaatste moment. Schuift een mistflard even opzij, dan heb-

▲ De tot wel zeshonderd meter hoge kliffen van Vestmanna.

ben we zicht op het eveneens torenhoge buureiland Kunoy; de toppen en de voet zijn zichtbaar, terwijl een witte wolkenband de middenpartij verborgen houdt. Kalsoy en Kunoy, letterlijk vertaald ‘mannen-’ en ‘vrouweiland’. We klimmen nog een eindje door, vlak langs de klifrand van de 537 meter hoge puntberg Borgarin. Want ja, Jóhannus wil ons beslist de door hem bedachte attractie laten zien: de grafsteen ter nagedachtenis aan ’s werelds bekendste spion, James Bond.

Diepste geheim

“*The proper function of man is to live, not to exist*”, valt op de grafsteen te lezen. Toch is het op precies deze plek dat hij stierf, in de slotscène van de laatste James Bond film *No Time To Die*. Nou ja, zo precies ook weer niet, want Kalsoy werd gebruikt als stand-

in voor het fictieve Poison Island, dat deel uit zou maken van de Koerilen, een door Rusland en Japan betwiste eilandengroep in het noorden van de Stille Oceaan. Daniel Craig noch een van de andere acteurs hebben bovendien ooit voet op Kalsoy gezet. De opnames vonden in het diepste geheim plaats, in de herfst van 2019, met de onmisbare hulp van de eilanders. En dit allemaal onder toezien van van – jawel – Jóhannus, niemand minder dan ‘The King of Kalsoy’ in de aftiteling van de film. Zijn boeiende relaas kan echter niet voorkomen dat al onze aandacht zich resoluut verplaatst naar een handjevol woest met hun kleine vleugeltjes wapperende papegaaiduikers. Stuiterend zijgen ze neer in het gras op deze hoge kliffen, waar zij in het voorjaar de ideale broedplaats vinden. De rest van het jaar brengen ze ver

weg van de mens – ze schijnen naar eend te smaken – door op zee.

Roadtrip

Zo graag als Jóhannus zijn gasten ziet komen, zo beslist ziet boer Jóhan in Saksun bezoekers liever rechtsomkeert maken. Overal in het gehucht met het fotogenieke kerkje aan het prachtige binnenmeer staan waarschuwingsborden. “*Enough! No more tourist trespassing.*” Intimiderend, maar ook geen ramp, er zijn immers genoeg andere mooie dorpjes op de Faeröer. De een met een nóg spectaculairdere ligging dan de ander; je wilt ze simpelweg allemaal met eigen ogen zien. Daarom kiezen we ervoor om naast het wandelen ook de tijd te nemen voor een roadtrip, van eiland naar eiland, van dorp naar dorp, langs water-vallen en adembenemende uitzichten. »

^ Op de glooiende delen van de eilanden vind je minidorpjes.

En dat is net zo gemakkelijk gezegd als gedaan. De meeste eilanden zijn met elkaar verbonden door tunnels en met een totale oppervlakte van iets minder dan die van de provincie Utrecht, zijn afstanden aange-naam klein. Oké, de rit kan soms nét ietsje langer duren door zogenaamd nietsvermoedende schapen op de weg; waarvan er dubbel zoveel zijn als mensen (Faeröer betekent 'schapeneilanden').

Van Saksun rijden we om de hoge toppen heen en langs de grootste waterval van de eilanden, Fossá, naar het prachtig aan een inham gelegen dorpje Tjørnuvík. Vanaf het bij surfers populaire strand hebben we mooi zicht op de vrijstaande rotsen Risin og Kellingin. De twee versteenden; de reus en de heks, figureren in een legende; iets met jaloerse IJslandse reuzen die tevergeefs de eilanden probeerden in te pikken.

Badderende dorpelingen

Pittoresker dan Gjógv, op het noordelijke uiteinde van het eiland Eysturoy, krijg je niet. Langs het beekje lopen we het dorp met de bonte huizen binnen. Heel warm is het niet, maar voor de in het water badderende dorpelingen zijn dit uitzonderlijk

mooie dagen. Grote trekpleister hier is het in een lange kloof verscholen haventje.

We lopen een eindje langs de klifrand voor het beste zicht op kloof en dorp. Het pad gaat verder langs de kust, maar nee, ons besluit om vandaag ook nog naar het meest noordelijk gelegen eiland Viðoy te toeren staat vast. Een schitterende route, veelal tussen zee en berghellingen ingeklemd, en daar waar het niet anders kan door smalle tunnels.

Terug in Tórshavn kunnen we het niet laten om nog één kleine omweg te maken; ook Kirkjubøur willen we graag van onze bucketlist afstrepen. Zwarte huizen met grasdaken en het obligate lieflijke kerkje. Bonus hier zijn de ruïnes van de Magnuskathedraal en het geweldige uitzicht op de eilandjes Koltur en Hestur. Tórshavn zelf, de hoofdstad van de Faeröer, lijkt in niets op al die schattige dorpjes. Bijna de helft van de totale bevolking woont hier, zo'n twintigduizend mensen. Modern, Scandinavisch gezellig (en duur), lekker druk, vooral op de dagen dat de Smyril Line, op weg naar Denemarken of IJsland, in de haven afmeert. Bezoekers en bewoners treffen elkaar in het oude centrum, Tinganes,

- › De Múlafossur waterval komt tientallen meters lager neer in de kalme zee.

met de donkerrode historische gebouwen waarin het parlement van de Faeröer is gezeteld.

Vlijmscherpe rotsen

De volgende dag staan we vroeg op voor de boottocht langs de tot wel 600 meter hoge kliffen van Vestmanna. Iele watervallen stromen langs de vlijmscherpe rotsen naar beneden. Het is de broedplek van talloze zeevogels. Alken en zeekoeten hangen als vastgeplakt aan de verticale rotswand, papegaaiduikers plonzen onelegant op het wateroppervlak neer en nu en dan zoekt er een sierlijke jan-van-gent voorbij. Maar hoe die onverstoortbaar grazende schapen zich hier handhaven is voor mij echt een raadsel. Dan is het weer hoog tijd voor een wandeling. Ditmaal volgen we de oostelijke rand van het grootste meer van de eilanden, Leitisvatn of ook wel Sørvágsvatn; inwoners van de omliggende dorpen kunnen het maar niet eens worden over de naam. Waar zij het blijkbaar wel over eens zijn is de stevige toegangsprijs. We moeten per persoon een vette 27 euro neertellen voor het pad naar de slavenklif, Trælanípan, waar ooit de Vikingen ongehoorzame slaven de dood in

joegen. Een spectaculaire plek, vanwaar het hoog boven de oceaan gelegen meer haast lijkt te zweven. We blijven nog even op het eiland Vágur voor een bezoek aan Gásadalur met haar al duizenden malen vereeuwigde, maar daarom niet minder imposante waterval, Múlafossur, die tientallen meters lager neerkomt in de kalme zee. Het afgelegen dorp is pas sinds de opening van de tunnel in 2004 over de weg bereikbaar; de oude postroute vanuit Bøur is thans een pittige wandelroute. Bøur, nog zo'n pracht dorp. Het is heerlijk picknicken in het gras, met uitzicht op de puntige eilandjes Drangarnir,

Tindhólmur en Gáshólmur. En dat grote zeilschip op de voorgrond maakt het plaatje helemaal compleet.

Zuidereiland

We bekijken de landkaart nog maar eens. Wordt het Nólsoy, het kleine eiland dat eigenlijk op ons programma staat, of kunnen we de verleiding niet weerstaan om voor het allernuudelijkste puntje van de eilandengroep te gaan? Zo staan wij op onze laatste dag in de rij voor de veerboot naar Suðuroy, wat zuidereiland betekent. Het is druk in de haven, maar de boot is »

◀ Ploeteren tegen de grassige wand op (Kalsoy).

groot en alle auto's kunnen gewoon mee voor de twee uur durende overtocht. Blauwe lucht, een spiegelgladde zee; niet bepaald typisch voor de Faeröer, maar wij vinden het fijn. Aan stuurboord respectievelijk Stóra Dímun en het onbewoonde Lítla Dímun, groot en klein Dímun. Ik herinner me de aflevering van *Floortje naar het einde van de wereld*, waarin zij de twee boerenfamilies op het steile rotseiland Stóra Dímun bezocht. De schoolmeester werd ingevlogen om die paar kinderen les te geven. In Tvøroyri, mooi gelegen rondom een fjord, begeven we ons direct naar het kantoor van Visit Suðuroy waar Sólfrið ons opwacht voor de Hvannahagi Hike. Achter het plaatsje gaat het met oranje paaltjes gemarkeerde pad omhoog. Tot de zee in zicht komt en het weer bergafwaarts gaat over een glibberig, slechts twee voeten breed keienpad op een steile helling. Te steil wat mij betreft; op sommige plekken knijp ik 'm echt wel even. Het uitzicht is prachtig, dat zeker, maar ik houd mijn blik liever even op het pad gericht. Nog maar één hoekje om, en dan ligt daar een wonderschoon meertje, omringd door grillige bergwanden als in een amfitheater. Eigenlijk is dit een rondwandeling van een kleine vijf kilometer, maar Sólfrið verzekert ons dat de tweede helft van de route nog een tikkie zwaarder is. Dan toch liever over hetzelfde pad terugkeren. Weer bij de auto staat ons nog maar één ding te doen: een eindje rijden door een geweldig landschap naar de vuurtoren van Akraberg op de uiterste zuidpunt van de Faeröer. Ooit vestigden zich hier, op deze rotspunt hoog boven zee, de Friezen. Tot rond 1350 de pest uitbrak en de plek werd verlaten. Aan de voet van de witte vuurtoren met het rode dakje gaat mijn blik zuidwaarts, mijlenver over een lege zee, in het besef dat ik morgen nog veel verder zuidwaarts zal (terug)reizen. ■■

◀ Bonus in Kirkjubøur zijn de ruïnes van de Magnuskathedraal.

De Faeröer zijn officieel onderdeel van Denemarken, maar zijn zelfbesturend en maken geen deel uit van de EU.

Vervoer

Voor de heenreis nam ik de veerboot van Smyril Line die op weg van Hirtshals (Denemarken) naar IJsland een stop maakt in Tórshavn (ca. 39 uur varen, nl.smyrilline.fo). Met KLM vlieg je eventueel naar Aalborg, waarvandaan het een klein eindje per bus/trein naar Hirtshals is. Terug vloog ik in twee uur met de luchtvaartmaatschappij van de Faeröer, Atlantic Airways, naar Kopenhagen, vandaar met KLM naar Amsterdam. Alhoewel de lijnbussen op de eilanden gratis zijn en zelfs de helikoptervluchten relatief goedkoop zijn, is het aan te raden een auto te huren (www.62n.fo/carrental/en/).

Slapen/eten/drinken

- Ik verbleef in Hotel Føroyar, met prachtig uitzicht over Tórshavn (www.hotelforoyar.com).
- Het is heerlijk eten in restaurant Skeiva Pakkhús (het pakhuis staat inderdaad een beetje scheef: www.skeivapakkhuis.fo).
- Mikladalur (Kalsoy) staat bekend om het beeld van Kópakanon (de zeehondenvrouw). Stop hier zeker even bij Café Eðge.
- Gjáarkaffi, Gjógv. Heerlijk koffie drinken op het terras van dit kleine cafetaria met uitzicht op het haventje in de rotskloof.

Wandelen

Behalve goedbezochte en eenvoudig te volgen paden als die langs het Leitisvatn zijn er nauwelijks gemarkeerde routes op de Faeröer. Navigeren doe je met een kaart, gps of je volgt steenmannetjes. Het weer – plotseling opkomende regen of dikke mist, een bekend verschijnsel op de eilanden – kan de wandeling langs de steile kust of op hellingen erg lastig maken. De paden zijn veelal grassig en na regen erg modderig. Het is op veel plekken aan te raden op een enigszins mooie dag te wandelen of bij slecht weer je te laten begeleiden door een gids die het terrein goed kent. Begeleide wandelingen kunnen gereserveerd worden via www.hiking.fo

Ga je op eigen houtje, houd er rekening mee dat je voor een aantal paden moet betalen (meestal rond de 5 euro). Mooie, alsook pittige wandelingen (niet aan te raden bij slecht weer) waarbij je óf terug moet lopen óf vervoer moet regelen, zijn die van Bøur naar Gásadalur en van Saksun naar Tjørnuvík.

In de buurt van Tórshavn is de wandeling door de kloof van Norðradalur zeer de moeite waard (<http://visitorshavn.fo/en/hiking-nordradalur-dalagjogv/>).

Een handige website om een geschikte wandeling te vinden (met filter op zwaarte, duur en lengte): www.whatson.fo/hiking

Lezen

Føroyar/Færøerne, Freytag & Berndt, 1:100.000. Wegenkaart. Niet gedetailleerd genoeg voor wandelroutes.

Een mooie brochure over wandelen op de eilanden, ook online: <https://bit.ly/3RvCPvW>

Meer weten?

www.visitfaroeislands.com

◀ Mikladalur (Kalsoy) staat bekend om het beeld van Kópakanon (de zeehondenvrouw).

Saba, Sint Eustatius & Sint Maarten

› De leguaan *Iguana delicatissima*

Bovenwinds hoppen in de Caraiiben

› Strand van Petites Cayes.

Sta je op Saba, dan kun je Sint Eustatius en Sint Maarten zien liggen, zo dichtbij en toch zo verschillend. Alle drie hebben ze ons hart gestolen. En niet onbelangrijk, je kunt er prima wandelen in de ochtend en de namiddag, want het waait er altijd.

TEKST & FOTO'S HANS FARJON & BERT STOK

Bovenwinds hoppen doe je zo: Een kwartiertje vliegen, knus met zijn vijftienen in een vliegtuigje dat van een korte landingsbaan omhoog springt, of een dik uur varen. Je bent er zo. En steeds weer kom je op een plek in het Koninkrijk der Nederlanden waar het heel anders is dan op het eiland waar je vandaan komt. Saba biedt rust, relatieve koelte en uitbundig groen. Op Statia, de koosnaam voor Sint

Eustatius, struikel je over de sporen van het koloniale verleden en op Sint Maarten met zijn witte stranden kan het zo maar gebeuren dat The Big One, een boomlange zingende travestiet, jouw hoofd tussen haar borsten schurkt op het moment dat je net je tanden in een homp geurige geitencurry wil zetten. Op alle drie beleef je hoe ontspannen een multiculturele samenleving kan zijn. Saba spant de kroon met 120 nationaliteiten op nog geen tweeduizend inwoners. We spraken er Engels en een

beetje Nederlands. Moeder uit Guyana, vader van Jamaica, geboren op Sint Maarten, op school in Aruba en nu taxi-chauffeur op Saba. Cuchi lacht zijn met goudversierde tanden bloot als we weer eens bij hem instappen op weg naar een pad aan de achterkant van de vulkaan. Dit keer schalt *It's a man's man's man's world* uit zijn speakers.

De hoogste berg van Nederland

“In Limburg zijn ze boos op ons, wij hebben de hoogste berg van Nederland”, plaagt de bejaarde Parsifal ten Holt. Hij heeft een jaartje op de Parel-school in Amsterdam gezeten, maar veel meer heeft hij in Nederland niet beleefd. Parsifal is een echte Sabiaan, domweg gelukkig in de kleinste gemeente van Nederland. Wij zijn er geweest op zijn berg, Mount Scenery, ruim 550 meter hoger dan de Vaalser- >>

▲ De hoogste berg van het Koninkrijk is Mount Scenery.

berg. We klommen door het dichte regenwoud aan de noordkant omhoog en over 1064 treden aan de andere kant naar beneden, naar het witte dorp met de rode daken en groene luiken, Windwardside.

Crocodile James

Saba is een vulkaaneiland waar de mensen hoog boven zee wonen op de grens van de dorre onderkant en de groene bovenkant. De top van de berg is meestal in nevel gehuld. Waar de bomen baarden dragen en de wolken geheimzinnig door het oerwoud

glijden, staan we plots oog in oog met een in het zwart geklede man. In zijn hand een machete. Hij heft het enge ding en met een paar rake klappen bevrijdt hij het pad van overhangende bladeren van het olifantsoor. Alle planten zijn hier groot. De gele en rode bloemen van de kreeftenklauw zijn adembenemend mooi. “Ze noemen me meestal Crocodile James.” Samen met een maatje houdt hij de eeuwenoude paden schoon voor ons wandelaars. Wegen had je tot 1938 niet, alleen paden en trappen. De Sabanen gingen tot aan de top van de berg

om er land te bewerken. “*They grow like hell*”, zegt James terwijl hij het volgende olifantsoor beetpakt. Als je niet regelmatig kapt, is het pad zo verdwenen, begrijpen we. Trots claimt James af te stammen van Schotse, Ierse en Franse voorouders die zich in de zeventiende eeuw op Saba vestigden. Zijn familie komt uit Mary’s Point, het dorpje dat in 1936 op last van de overheid werd verlaten omdat de klif waarop Mary’s Point ligt, dreigde in te storten.

The Promised Land

Vier jaar geleden lazen we over het dorp in een Hollandse krant. Prinses Beatrix had er een wandelroute geopend. “En die heb ik aangelegd”, glundert James. De volgende morgen staan we met hem onder aan de klif waarop Mary’s Point ligt. Een paar kinderen rennen over het zwarte strand om samen met hun vader de golven in te duiken. Moeder bekijkt het vanuit haar rode strandstoel; op veilige afstand van de loodrechte klif, waar donkergrijze rotsblokken gevaarlijk ver uit steken. We gaan over de houten trappen van James omhoog. Hij liet er afgedankte elektriciteitspalen voor in stukken zagen. Die palen waren ruim voorhanden toen, na weer een alles vernietigende orkaan, besloten werd de elektriciteitsdraden onder de grond te leggen. Als het bos zich opent kijken we uit over een azuurblauwe Wells Bay, een baai waar in het begin van de negentiende eeuw buitgemaakte schepen witgewassen werden. Nadat ze overgeschilderd waren en ontdaan van kenmerkende dingen, zorgden helers uit Statia voor de rest. Na weer een paar trappen bereiken we het verlaten Mary’s Point. Kriskras tussen de terrassen liggen overgroeide restanten van cisternen. Hierin wordt net als elders op Saba regenwater opgevangen. Tot de komst van de zeewaterdestilleerderij was Saba volledig afhankelijk van regenwateropvang. Nu is Mary’s Point een dorp zonder huizen. Toen de bewoners gedwongen werden weg te trekken, namen ze hun houten huizen mee naar The Bottom, het hoofddorp van Saba. Daar zijn ze weer opgebouwd in een buurt die bekend staat als The Promised Land.

↗ Richtingaanwijzer voor de berg Boven.

Slavenmuurtjes

In Nederland kennen we mensen die niet weten waar de toeter in hun auto zit. Zoiets is ondenkbaar op Statia. Toeteren doe je daar om te groeten. En op een eiland waar iedereen elkaar kent en in de auto rondrijdt, blijf je de hele dag toeteren. Voor wie rustig met de benen wil wandelen, zijn er gelukkig verrassend veel gebieden zonder toeteraars. Zoals de met regenwoud begroeide vulkaan, de Quill, ook al bijna twee keer zo hoog als de Vaalserberg. Maar wij zijn vooral getroffen door het lege, dorre land in het noorden dat heel toepasselijk Boven heet. Daar kun je echt alleen zijn, weg van alles. Met ieder twee liter water gaan we omhoog met een kaarsrechte hengelstok, gescoord op de Quill, als steun in de hand. Meeuwen cirkelen boven onze hoofden. En dan lopen we vast in mysterieus struweel waar geen geluid of beweging is, de takken kaal op wat groene bladeren aan de uiteinden na. Juist daar vinden we sporen van menselijke activiteit, muurtjes van wit bemoste stenen. Slavenmuurtjes worden ze genoemd. Ongelooflijk dat in dit van water verstoken gebied een plantage lag; alleen maar mogelijk door sla-venarbeid.

One goat, one vote

Steeds weer komen we ze tegen, de loslopende geiten van Statia. Vele duizenden schijnen er rond te lopen, ook hier in Boven. Mooi wild zijn ze. Als je dichtbij komt, schieten ze weg tussen de bosjes. Maar voor wie groente wil verbouwen zijn die alles verslindende dieren een ramp. Taro is er helemaal klaar mee. “Weet je, als je uit wanhoop een geit schiet, komt er een eigenaar die geld wil vangen. Als je een schadevergoeding wil voor jouw geruïneerde tuin, is de geit van niemand!” Het lukt het gemeentebestuur maar niet om de geitenplaag in te dammen. “Het is hier *one goat, one vote*. Dus er gebeurt niks”, verzucht Taro als we hem treffen tussen zijn kassen en tuintjes. Inmiddels is de ondernemende Taro iets nieuws begonnen. Hij wijst op een pallet vol zakken tuinaarde. “Dat handeltje loopt goed.” Er zijn blijkbaar nog genoeg mensen die niet wijken voor de geit en het aandurven wat te laten groeien.

Golden Rock

In het centrum van Oranjestad herinneren namen als Kerkweg en Synagogepad aan Nederland. Het is een wonderlijke mix van prachtig gerestaureerde witte houten huizen met felgekleurde luiken, meestal een

Tot de komst van de zeewaterdestilleerderij was Saba volledig afhankelijk van regenwateropvang

▲ Pietersburg, Sint Maarten.

▲ Pad voert langs de ruïne van de synagoge.

overheidsinstelling, verlaten bouwvallen op rommelige erven en betonnen woonhuizen in weelderig groen. Helemaal gaaf ligt het Fort Oranje te pronken op de rand van de klif. Even dreigde het naar beneden te storten door erosie en geitengeknaag, maar de klif is met grote stalen ankers en folie gestabiliseerd. Op het binnenterrein staan een paar kanonnen en stevige mangobomen vol rijpe vruchten. Mooi weids kijkt we uit over zee waar op de rede schepen liggen te wachten op olie uit een van de witte olieopslagtanks tussen de heuvels. 's Avonds liggen de boten er feestelijk verlicht bij. We moeten denken aan de tijd dat Statia de Golden Rock werd genoemd. Dat was in de achttiende eeuw, toen zo'n drieduizend schepen per jaar het eiland aandeden. Beneden aan de klif onder Fort Oranje liggen de vervallen pakhuizen uit die tijd.

Halvemaanstrand

Sint Maarten is de enige plek waar je met een langeafstandsvliegtuig kunt komen. Dat vliegveld, een kunstig puzzelstuk ingepast tussen strand, zee en lagunes, is ook de grootste toeristenattractie van het

eiland. Zoek maar naar Maho Beach op YouTube en je begrijpt waarom. Op Sint Maarten ben je absoluut niet een van de weinige reizigers, zoals op de andere eilanden. Diegene die rust zoeken, zoals wij wandelaars, kunnen hun hart ophalen langs de kust en op de heuveltoppen. Voor een langere kustwandeling steek je de grens over naar het Franse deel. Ja, dat is een ander land, zelfs een stukje tropische EU, waar je ongestoord heen mag wippen. Prachtig is de kustwandeling aan de noordoostkust van baai van de Grandes Cayes naar Anse Marcel. Het eerste, rotsige stuk is een uitdaging voor je enkels. Wat je ervoor terugkrijgt zijn heldere poeltjes waar het wemelt van de pikzwarte zeesterren, gaten in de rotsen waar het zeewater is ingedampt tot grijze zoutkristallen en baaien waar het sargassowier zich ophoopt in een dikke oranjebruine deken. Na de rotsen loop je lekker over de uitgestorven witte stranden van Petites Cayes. Op het prachtige halvemaanstrand gaan we uit de kleren en duiken in het kraakheldere water. Hoog op de rotsen kijkt een groene leguaan met zwiepende staart ons aan terwijl we in alle rust zitten op te drogen.

One-Titty

One-Titty

Ook de toppen van de Sint Maartense heuvels zijn nauwelijks bebouwd. Op onze wandeling van Koolbaai over Sint Peters Hill naar Marigot, het bestuurscentrum van het Franse deel, kunnen we lekker verwegkijken. Het pad tussen de vrijwel kale bomen voert niet alleen omhoog maar ook over de grens. Natuurlijk zijn er loslopende geiten en kippen. We volgen paden waar

De bloem van de kreeftenklauw in het Sabaanse oerwoud.

ooit One-Tété Lohkay rondzwierf. Deze jonge tot slaaf gemaakt vrouw ontsnapte van een plantage hier beneden. Ze werd weer gevangengenomen en als straf een borst afgerukt, vandaar One-Tété of One-Titty in het Engels. Maar ze wist weer te ontsnappen. Soms zagen de tot slaaf gemaakten op de plantages rook kringelen uit het struikgewas op de heuvels. Voor hen een teken dat One-Tété nog steeds vrij rondliep. Na 1848 waren de rookpluimen meer dan dat. Het was een sein van One-Tété dat haar lotgenoten veilig de heuvels naar het vrije Franse deel konden oversteken. In het Nederlandse deel zou de slavernij pas vijftien jaar later worden afgeschaft dan in Saint-Martin. One-Titty wordt geëerd met een beeld. Zou de grensovergang waar wij hoog in de bergen passeren, niet een veel betere plek zijn voor het ontroerende beeldje? Dat staat nu op een desolate rotonde tussen Pietersburg en Cay Bay. ■

EXCLUSIEF AANBOD LEBEAU REIZEN

12-daagse reis naar de Bovenwindse Eilanden

- Vertrek elke vrijdag in mei, april, juni, september, oktober, december
- Vluchten vanaf Amsterdam met KLM en Winair via Sint Maarten naar Sint Eustatius, inclusief 23 kg ruimbagage
- 3 overnachtingen Sint Eustatius bij The Old Gin House o.b.v. logies & ontbijt
- Ferry van Sint Eustatius naar Saba
- 4 overnachtingen Saba bij El Momo Cottages o.b.v. logies
- Vlucht van Saba naar Sint Maarten
- 4 overnachtingen Saint Martin bij Palm Court at Orient Beach o.b.v. logies & ontbijt
- 4 dagen autohuur – cat. Volkswagen Golf incl. onbeperkte kilometers, Schade- en diefstaldekking, aansprakelijkheidsverzekering.
- Vlucht Sint Maarten – Amsterdam
- SGR Garantie

Prijs per persoon: € 2609,-

Meer informatie en reserveren op www.lebeaureizen.nl

WANDELWIJZER

De kleine Caraïbische eilanden Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten zijn onderdeel van het Koninkrijk der Nederlanden. De eerste twee als zelfstandige gemeentes, Sint Maarten als onafhankelijk land.

Beste periode

Hoogseizoen loopt van begin december tot eind februari. Tussen eind juli en eind november is er kans op orkanen.

Vervoer

Dagelijks zijn er vluchten met KLM/ Air France naar Sint Maarten. Vandaar zijn de andere eilanden bereikbaar per vliegtuigje of boot. Op de eilanden is men vooral aangewezen op taxi's. Alleen op Sint Maarten rijden er busjes langs vaste trajecten.

Wandelen

• Op Saba is een dicht netwerk van goed gemarkeerde, historische voetpaden. Aanraders zijn Sandy Cruz, Mary's Point, Elfin Forest/Mount Scenery en Tidal Pools. Voor een

overzicht: www.sabatourism.com/hiking/ of *Hiking on Saba: A guide to the trails of Saba* (Tom van 't Hof, Saba Conservation Foundation). De gelegenheid om samen met Sabanen te wandelen is de Saba Hike 4-daagse die in juni 2022 voor het eerst plaatsvond. Kijk op de facebook-pagina van de organisator Event 66 voor de volgende editie.

- Op Sint Eustatius zijn er goed gemarkeerde wandelroutes op The Quill en in Boven National Park. Verder is er de wandelgids van Marion Schroen, *Wandelen op St. Eustatius – Geschoeid op Nederlandse leest* (Anoda Publishing).
- De wandelinfrastructuur op Sint Maarten is minder ontwikkeld maar wel aantrekkelijk langs de kust en in de heuvels. Wij hadden steun aan www.reisjevrij.nl/hiken-op-sint-maarten-10-wandelroutes-met-kaart. Voor routetracks: www.avontuurlijkwandelen.nl/wandelen_saba_sinteustatius_sint-maarten

Hiken op de Canarische eilanden

CANARY HIKING

Het warme en zonnige subtropische klimaat is wellicht het meest bekend onder de vakantiegangers. Wie kent niet de foto's met strakblauwe lucht, een wit strand en een zee met helder, azuurblauw water? Het klimaat kent weinig seizoensveranderingen en daardoor is het altijd lekker warm. De eilanden hebben echter veel meer te bieden! Prachtige vergezichten, mooie flora en fauna en interessante cultuur. Het is de ideale bestemming voor mooie wandelroutes. Er is zelfs een wandelroute, de GR131, die langs alle 7 grote eilanden voert.

GR131, DE CAMINO NATURALES

De GR131 (ook wel de Camino Naturales genoemd) is zo'n 620 km lang en start op Lanzarote en eindigt op El Hierro. De route kan echter ook andersom afgelegd worden. Uiteraard is de route ook in delen af te leggen. De GR131 is echter een tocht die je nooit meer zult vergeten. De wandelroute loopt veelal dwars over/door de eilanden en biedt een enorme variëteit aan landschappen.

Iedereen kent deze eilanden wel, maar als all-year-round zonnige wandeleilanden zijn ze nog onontdekt. Van kustwandelingen tot bergwandelingen en van easy-going tot uitdagende GR131 trektochten dwars over de eilanden.

Kom tot rust in verrassende authentieke finca's en knusse hotelletjes. Dát is genieten. Bij Canary-Hiking hebben ze alles zelf ontdekt. Ze weten precies waar je moet zijn: de mooiste wandelpaden, de fijnste overnachtingsplekken en de lekkerste restaurantjes. Kleinschalig en ver weg van de massa. De liefde voor het wandelen en de eilanden delen ze graag met jou. En alles wordt geregeld, afgestemd op je persoonlijke behoefte, je hoeft alleen nog maar te lopen...

Voor meer informatie kijk op www.outdoorspecialist.nl

WIN EEN REIS GRAN NAAR CANARIA VOOR 2 PERSONEN T.W.V. € 1.900

EN BEWANDEL DE GR131 CAMINO NATURAL

INCL. VLEGREIS | 2-PERSOONS KAMER | ONTBIJT

WIE, WAT, WAAR?

Outdoorspecialist en Canary Hiking geven jou de kans om deze prachtige route te gaan bewandelen, in groepsverband zul je het prachtige landschap van Gran Canaria gaan trotseren. Deze reis zal plaatsvinden op 2 maart 2023. Deze reis is incl. vliegtreis, een 2 persoons kamer en ontbijt.

WAT MOET JE DOEN?

Meedoen is heel simpel! Vul het contact-formulier in op: www.outdoorspecialist.nl/canary-hiking-winactie of scan de QR-code en misschien wandelen jullie binnenkort de GR131 in Gran Canaria! Ook de voorwaarden vind je op de website.

OUTDOORSPECIALIST.NL

Een unieke landelijke samenwerking tussen de toonaangevende merken en de beste lokale outdoorspecialisten.

▲ De vuurtoren als baken aan de westkant van het eiland.

Wadden-winterwandelen op Ameland

Wie gaat wandelen op Ameland wordt vreemd aangekeken. Want het eiland telt meer fietsen dan inwoners. Met net geen zestig vierkante kilometer aan landoppervlak is dit ook niet de juiste plek voor een langeafstandswandeling. Des te geschikter blijkt Ameland om te struinen, korte wandelingen aaneen te lussen en te genieten van het alomtegenwoordige water.

TEKST & FOTO'S JUDITH VAN BILSEN

Ameland bestond vroeger uit drie delen: het gebied bij Hollum en Ballum waar de huidige vuurtoren staat, het middendeel bij Nes en Buren met z'n bossen en aan de oostzijde Het Oerd dat nu natuurgebied is. Elk van deze gebieden blijkt prima uitgangspunten te vormen voor een wandeldag.

4,4 miljoen kaarsen

De Amelander vuurtoren is een begrip. En dat is logisch, want zo ongeveer overal is deze rood-witte baken zichtbaar, zeker vanaf het westelijk deel van het eiland. Dit exemplaar uit 1881 torent 58 meter

boven ons uit, maar blijft verder een mysterie want is hermetisch gesloten. Vanwege corona? Of omdat het een doordeweekse winterdag is? Het lijken beide aannemelijke redenen. 24.000 kaarsen was de lichtsterkte van de lamp in de top op de dag van de opening van de vuurtoren. Kaars of candela is een aanduiding voor lichtsterkte en logischerwijs staat 1 voor het licht van één kaars. Inmiddels is de techniek vooruitgesneld en geeft de vuurtoren het licht van 4,4 miljoen kaarsen.

We gaan op pad en volgen de gele markering op de paaltjes vanaf de vuurtoren richting het strand. Niet dat er voor wie naar zee wil veel andere opties zijn dan het schelpenpad. Het grote voordeel van >>

^ Natuurlijke kunst in de duinen..

Vanaf het plateau op de Oerdblinkert is de complete oostpunt van Ameland te zien

winterwandelen is dat we het pad en ook later het strand vrijwel voor ons alleen hebben. “Is het trouwens al tijd voor een warme chocomel?”, vraagt Twan vertwijfeld als we pas een kwartiertje onderweg zijn. We besluiten eerst nog even verder te stappen. Het pad gaat al snel van het strand naar de andere kant van het duin. Een felgroen bord waarschuwt ons dat dit broedgebied is, maar de hoge takken van het struikgewas maken het voor ons toch al onmogelijk om hier echt te struinen. Dus blijven we braaf het pad volgen. Het duingebied wordt steeds vlakker en breder als we over zandplaat het Bornrif wandelen. Deze zandplaat komt vanuit de richting van Terschelling en heeft zich steeds verder verplaatst. Door de aan-

wezigheid van zowel zout water van zee als zoet water uit de duinen groeien hier flink wat verschillende soms zeldzame plantensoorten. We lezen dat dit stukje natuur jaarlijks behoorlijk verandert, dus grote kans als we hier terugkomen dat we het nauwelijks herkennen.

Natte voeten

Via het Finnegatpad laten we de zee achter ons en wandelen we verder het duingebied in. Het is een behoorlijk natte periode geweest en ik ben dankbaar voor mijn waterdichte wandelschoenen. De vlonder die wandelaars droog moet houden staat echter steeds verder onder water. Met mijn hoge wandelschoenen waad ik voorzichtig door het water op het pad. Twan heeft ech-

ter lage wandelschoenen en loopt op zijn tenen in een poging alles droog te houden. Vanaf een afstandje kijken drie tegemoetkomende wandelaars toe hoe wij ons een weg zoeken. Uiteindelijk besluiten zij hun schoenen uit te trekken en op blote voeten de oversteek te wagen. Bij de naastgelegen kwelder steekt nog net een paar centimeter van de meetlat boven het water uit om aan te geven hoe hoog het staat. We houden onze voeten droog. We zien de vuurtoren in de verte en wandelen terug naar ons startpunt.

Het Oerd

Het grootste natuurgebied op Ameland, Het Oerd, is de bestemming van onze tweede wandeldag. Dit oostelijk gelegen

^ Strandpalen vormen de markering op het strand.

⤴ Het vlonderpad van het Finnegatpad.

gebied kende in een ver verleden zelfs bewoning, maar werd ergens aan het einde van de zestiende eeuw verzwolgen door de zee. Vanuit Buren maken we een lange strandwandeling richting de oostpunt van het eiland. Hoe verder we van Buren vandaan zijn, hoe rustiger het wordt. Grote groepen drieteenstrandlopers zijn druk langs de branding met het zoeken naar lekkers. Ze rennen wild op en neer op hun korte pootjes. In het rulle zand aan de rand van de duinen zoeken groepen meeuwen een rustig plekje. Daar tussenin, op het harde zand, wandelen wij. Wanneer we het strand hebben verlaten en door het duingebied gaan, horen we de schreeuw van een buizerd. We knijpen met onze ogen om de roofvogel te ontwaren

tegen de strakblauwe hemel boven ons. Het blijken er twee te zijn! Ondertussen doet hier het vlonderpad wel waar het voor bedoeld is en leidt ons over het water richting het fietspad. Voor even is het gedaan met de rust. Talloze gehelmde vijftigplussers vliegen ons op grote snelheid voorbij. Gelukkig zijn de Oerdblinkert, het hoogste duin van dit gebied, en de paadjes vanuit dit uitzichtpunt niet voor fietsers toegankelijk. Vanaf het plateau op de Oerdblinkert is de complete oostpunt van Ameland te zien. Hier leven talloze broedvogels zoals grote kolonies zilvermeeuwen. Veel vogels zijn er nu niet te bekennen overigens. We willen verder over de paadjes, maar de natuur is het daar niet mee eens. Dit gebied bestaat

uit natte duinvalleien en het water staat momenteel zo hoog dat de paden niet begaanbaar zijn. Dat is ook de kracht van dit stuk natuur: doordat de mens er maar af en toe kan komen, levert het een rijkdom aan vogels en planten op. Het waait flink, maar we krijgen de stem van Rixt van Oerd of die van haar zoon Sjoerd niet te horen. Rixt van Oerd is een zeeheks in een oude legende die zich hier afspeelt. Zij liet opzettelijk boten stranden op de kust zodat zij ze kon plunderen. Uiteindelijk is ze op deze manier ook verantwoordelijk voor het sterven van haar verloren zoon Sjoerd. De twee worden vervolgens door de zee verzwolgen en er wordt gezegd dat bij harde wind hun stemmen nog hoorbaar zijn... »

Dat is ook de kracht van dit stuk natuur: doordat de mens er maar af en toe kan komen, levert het een rijkdom aan vogels en planten op

^ Het is druk met vogels langs de branding.

Onnatuurlijk bos

De derde wandeldag gaan we eerst het bos in. Na een wandeling door het schattige Nes, lopen we naar de rand van het dorp waar de voormalige boomkwekerij ligt. Van oorsprong kwam er namelijk geen bos voor op de Waddeneilanden; dit bos is dus niet op natuurlijke wijze ontstaan. Ter bescherming tegen de zoute wind vanaf zee en de vele zandverstuivingen werden bomen geplant. In eerste instantie zonder succes, want er werd met zaadjes gewerkt, die de vogels sneller opaten dan dat er bomen van konden groeien. Inmiddels wordt al jaren gewerkt met kleine boompjes die geplant worden en heeft het Kwekerijbos een grootte van 48 hectare.

We zien dat de naaldbomen het hier zwaar hebben. Grote delen zijn inmiddels weer gesnoeid en we zien hier en daar dode exemplaren. Het lijkt soms zelfs of het duingebied de bomen overwint. De oorzaak is de invloed van het zout en de wind gecombineerd met een insect met de naam dennenscheerder. Voor ons levert dat overigens wel een mooie wandeling op waarbij er afwisseling is in het landschap. Van de vele vogelsoorten die hier voorkomen, zoals de bonte specht, krijgen wij er geen te zien. Alhoewel, er scheert wederom een buizerd hoog boven onze hoofden door de lucht. ■

WANDELWIJZER

^ Het vlonderpad staat onder water, dus dan maar op blote voeten verder.

Vervoer

De overtocht van Holwerd naar Ameland duurt ongeveer 50 minuten en het is mogelijk om je eigen auto mee te nemen (www.wpd.nl/ameland/). Het busvervoer is evenwel erg goed geregeld en alle dorpen zijn bereikbaar. Op de site van Arriva zijn tickets verkrijgbaar en de reguliere ov-kaarten zijn hier ook geldig.

Gelopen routes

De routes die wij liepen zijn te vinden op de website van Staatsbosbeheer: www.staatsbosbeheer.nl. Daarnaast hebben we er ook regelmatig een eigen draai aan gegeven. Ameland is maar klein en dat maakt het erg makkelijk om te struinen.

Slapen

Overnachten deden wij in een huisje op het vakantiepark van Roompot, gelegen op een rustige plek vlak bij de vuurtoren bij Hollum, aan de westkant van het eiland.

De bekendste camping van Ameland is zonder twijfel Camping Duinoord (www.campingduinoordameland.nl) en die is van alle gemakken voorzien en het hele jaar toegankelijk.

Meer weten?

- www.visitwadden.nl
- Wil je musea of de vuurtoren bezoeken. Dan is er een handige verzamelsite met alle informatie: www.amelandermusea.nl

WANDELVAKANTIES

Nederland

Duitsland

Oostenrijk

Italië

Portugal

Spanje

Frankrijk

Balkan

Ierland

Groot Britannië

Groepsreizen

HUTTENTOCHTEN

Oostenrijk

Slovenië

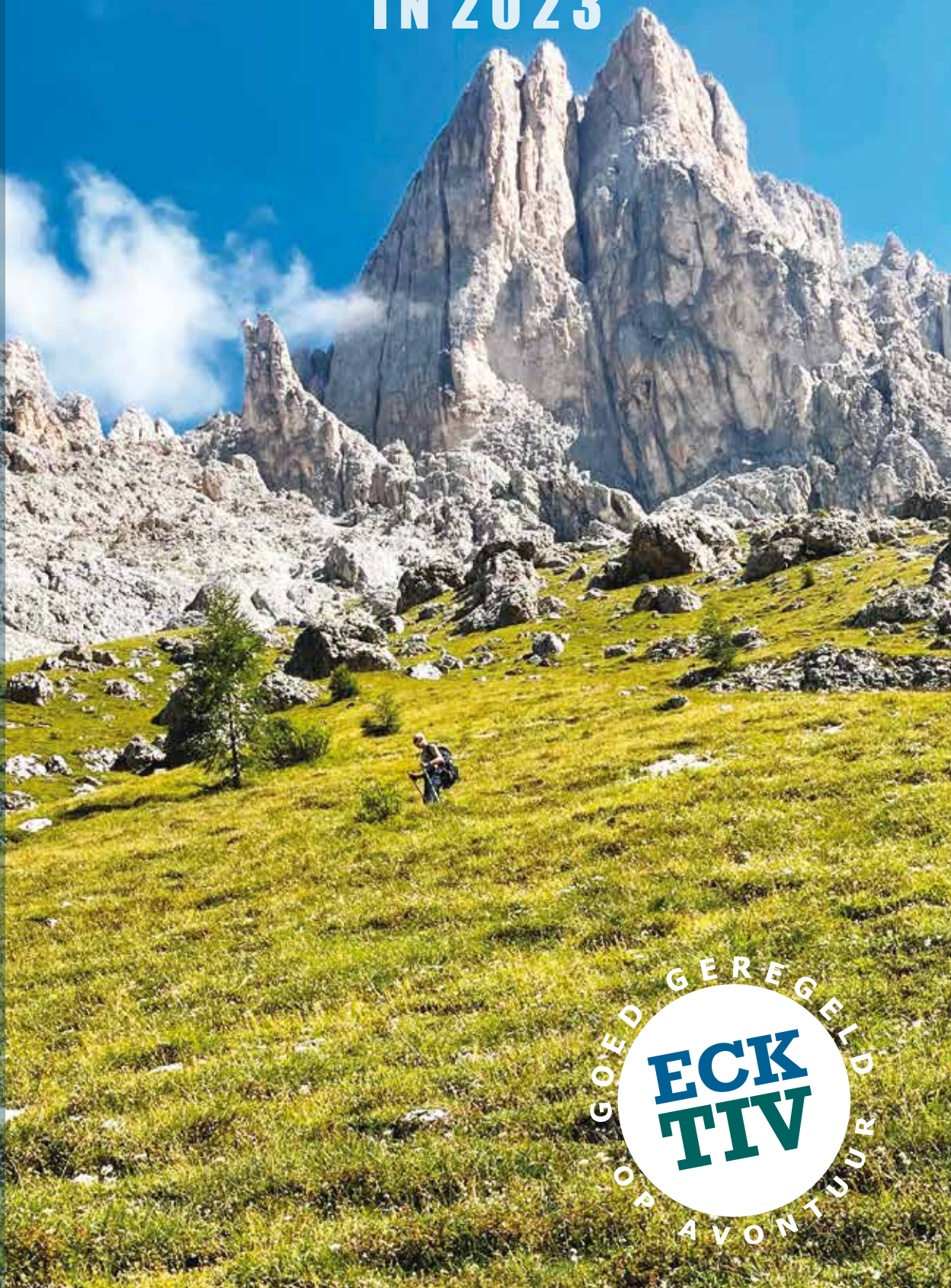
Italië

Frankrijk

Zwitserland

Duitsland

GOED GEREGLD OP WANDELAVONTUUR IN 2023

Onherbergzaam

Karpathos

^ Het pittoreske haventje van Pigadia.

Het ruige, bergachtige Karpathos nodigt als geen ander Grieks eiland uit tot het maken van prachtige wandelingen. Ik trek er vier dagen op uit met Renate van *Art and Walk*; voor haar kent het eiland inmiddels geen geheime paden, bergtoppen en valleien meer.

TEKST & FOTO'S MONIQUE VAN GAAL

Hartje zomer. De felle zon lijkt het eiland uit alle macht nog een tandje droger te willen maken. Dat hier echter alsnog van alles groeit, vind ik des te opmerkelijker. Ik wrijf met mijn vingers over de lichtgroene blaadjes van de Griekse salie; wat ruikt dat lekker! Renate wijst me allerhande kruiden en zoetjesaan begin ook ik ze te herkennen: oregano, tijm, dille, wilde peterselie, munt. Het is die heerlijk frisse geur die ons – naast het gerinkel van geitenbellen – vergezelt tijdens de ochtendwandeling door de vallei van Pigadia. Een blauw-wit kapelletje dat eenzaam en alleen onderaan de heuvel

ligt vormt het keerpunt. Boven op de heuvel staat een verzameling kleine witte huisjes, het dorp Menetes. Hoewel we in een rustig tempo wandelen, is het toch fijn om even bij de kapel te pauzeren. Renate deelt kleurige kopjes uit en schenkt ze vol met zelfgemaakte saliethee, terwijl we zittend op de lage muurtjes de omliggende heuvels even goed in ons opnemen. Na nog wat wierook te hebben aangestoken is het tijd om naar Pigadia terug te lopen. Over weer andere geitenpaadjes, door een droge rivierbedding, langs olijfboomgaarden. We houden even halt bij een enorme, honderden jaren oude olijfboom, waaronder de geiten wat schaduw vinden.

◀ Naar Vrougoúnda in het uiterste noorden van het eiland.

◀ Onder een oude olijfbom vinden de geiten wat schaduw.

Aangekomen bij de grot van Poseidon, een oude graftombe, beklimmen we de stenen traptreden. Zodra onze ogen gewend zijn aan het halfdonker kunnen we de grotwanden bewonderen; ze bestaan deels uit mooi gevormde, versteende schelpen en oud koraal. Ooit heeft de zee hier dus hoger gestaan; véél hoger beden ik, wanneer ik ver beneden mij Pigadia zie liggen aan de immer blauwe zee. Dit knusse hoofdplaatsje, mijn thuis voor deze week, beschikt behalve over het allerlangste (ruim drie kilometer) strand van het eiland, ook over een pittoresk haventje, gebouwd met het geld dat door Griekse emigranten naar huis is gestuurd. Vanaf de Tweede Wereldoorlog verhuisden veel inwoners van Karpathos naar de Verenigde Staten, maar eenmaal de pensioenleeftijd behaald keerden de meesten weer fijn terug naar hun eiland.

Geen stoplichten

Gelukkig heeft men al dat emigrantengeld niet ingezet om het hele eiland te ontwikkelen ten behoeve van het toerisme. Nee, alhoewel Karpathos precies tussen de populaire eilanden Rhodos en Kreta in ligt, komen hier naar verhouding maar weinig toeristen. Op Karpathos – na Rhodos het op grootste eiland van de Dodekanesos – vind je geen stoplichten of een overdaad aan verharde wegen. Ontelbare paden voeren kriskras door het okergele rotslandschap, langs witte bergdorpijjes en kapelletjes. En met een kustlijn van zo'n 160

kilometer is er altijd weer dat geweldige uitzicht op de kraakheldere zee. Voor die verfrissende duik na een inspannende wandeling kun je kiezen uit talloze uitnodigende zand- of keistranden en kleine baaitjes aan de voet van hoge kliffen. Amooopi bijvoorbeeld ligt op slechts zeven kilometer van Pigadia. Hier vind je meerdere strandjes, van elkaar gescheiden door rotspartijen. Het witte kerkje Agii Apostoli vormt het schilderachtige middelpunt. Maar als ik dan toch een toeristische trekpleister mag noemen, dan is dat wel het dorp Olympos. Alleen al voor de ligging is het zijn plekje op de Werelderfgoedlijst van UNESCO meer dan waard. Witte huisjes en molentjes gebouwd op een smalle bergrichel, omringd door diepe ravijnen. Ooit zelfs voor piraten een vrijwel onneembare plek, maar nu over de in 1979 aangelegde weg makkelijk te bereiken. Nog altijd draagt men hier de traditionele kleding, die het uiteraard erg goed doet op de foto. Laat ik het maar een beetje vergelijken met Volendam dan.

De hoogte in

Karpathos is ongelooflijk bergachtig. Steile hellingen en rotsige bergtoppen kenmerken het smalle, langgerekte noordelijke deel van het eiland. Daarom vind je de meeste dorpen, en dus ook de meeste bezoekers, eerder in het wat vlakker zuiden. Voor mij dus tijd om ook eens de hoogte in te gaan, om te beginnen met de klim naar de boven op een bergtop gelegen kapel van Profitis Ilias. Een mooie wandeling die je in de zomer uiteraard het best in de ochtend onderneemt.

Zonder te haasten lopen we gestaag over het rotspad omhoog. Er is tijd genoeg om te genieten van de lege, ruige omgeving. Een stevige wind zorgt voor verfrissing; het is de *meltemi*, een constante noordelijke wind in de Egeïsche Zee, die in juli en augustus maar liefst windkracht 8 of 9 kan bereiken. Na een uurtje klimmen komen we aan bij de kapel. Het uitzicht op het oosten van het eiland is adembenemend. In de diepte, aan de voet van de steile kliffen zien we het kleine, aanlokkelijke strand van Achata.

De volgende dag staat de Lastos-wandeling op mijn programma. Klimmen en dalen door een ruig landschap bezaaid met pijnbossen en stekelige struiken. Onderweg hebben we de ronde top van de Kali Limni in beeld, met 1215 meter de allerhoogste berg van het eiland (ook zeker een beklimming waard, heb ik mij laten vertellen). Het ene spectaculaire uitzichtpunt volgt op het andere. We komen langs vervallen kerkes en huizen, en weer zien we een aanlokkelijk strand, deze keer dat van Kyra Panagia, diep beneden ons liggen.

Pelgrimsroute

De langste wandeling bewaar ik tot het laatst: naar Vrougounda in het uiterste noorden van het eiland. Samen met Renate rij ik eerst in anderhalf uur naar Avlóna waar we de auto parkeren, om vanuit dit gehucht te beginnen aan de twee uur durende afdaling naar zee. Het zijn de pelgrims die dit stenen pad jaar in jaar uit in augustus bewandelen. Rode stippen op de rotsen markeren de weg, maar die kunnen wij verder wel negeren, Renate kent de

✓ Klimmen naar de op een bergtop gelegen kapel van Profitis Ilias.

route immers als haar broekzak. Ja, zij is zelfs op een keer meegelopen met de gelovigen, om de viering ter ere van Johannes de Doper in de voor hen zo betekenisvolle Agios Ioannis grotkapel bij te wonen. Ze laat me wat foto's zien; dat moet een hele belevenis zijn geweest.

Het is aangenaam lopen, almaar licht dalend. Mentaal bereid ik me echter al

Het zijn de pelgrims die dit stenen pad jaar in jaar uit in augustus bewandelen

voor op de pittige klim terug. Aanvankelijk worden we nog achtervolgd door een horde nieuwsgierige ezels. Ezels, je ziet ze net zo vaak in dit landschap vol ezelpaadjes – *kalderimia* in het Grieks – als de geiten. Maar weldra zijn we helemaal alleen, geen dier of mens meer te bekennen.

Het is intens genieten van de rust in dit onherbergzame land vol reusachtige rotsblokken. Terwijl de blauwe zee en het eilandje Saria – ooit door erosie gescheiden van Karpathos – langzaam in beeld komen, zien we ver beneden ons ook het oude Vrougounda opdoemen. Vrougounda, gelegen op een plateau hoog boven zee, was in de zesde eeuw voor Christus een van de vier bloeiende nederzettingen op Karpathos. Veel is er niet meer over van de stad,

maar bij het zien van de afgebrokkelde vestigingsmuren en de in de rotsen uitgehouwen graftombes, kan ik mij er toch enigszins een voorstelling van maken. Een langs de steile klif aangelegde stenen trap voert naar de grotkapel. De ouderdom spat ervan af. Maar ook in het leeggelopen Avlóna doe je echt een stapje terug in de tijd. En hoewel Michalis en Anna, de eigenaars van de enige taverne, ook al aardig op leeftijd zijn, duiken zij nog maar al te graag in hun moestuin om voor ons, wandelaars, bij terugkomst in het dorp een heerlijke Griekse lunch te bereiden. ■■

WANDELWIJZER

Pakketreis

Ik vloog met TUI en verbleef in het gemoedelijke Hotel Blue Bay dat gelegen is aan de doorgaande weg naar het noorden in Pigadia, ook wel Karpathos-stad genoemd. Het strand bevindt zich direct aan de overzijde van de weg, en op slechts een kwartiertje lopen is het gezellig eten of drinken in een van de vele tentjes aan de boulevard, met uitzicht op het haventje, waar vissersboten, veerboten en excursieboten komen en gaan (www.tui.nl).

Vervoer

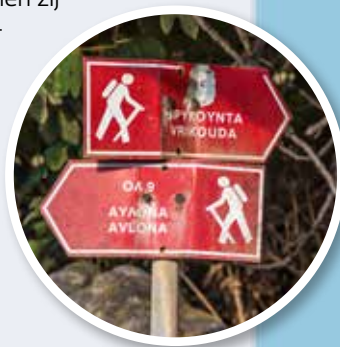
Alleen in de zomermaanden is er busverbinding tussen Pigadia en (de stranden van) Ammopi. Een auto huren is dus de manier om je te verplaatsen.

Kaart

Terrain Maps 345 Karpathos / Kasos, 1:30.000

Onze tip

Art and Walk – Samen met haar Zweedse man Thom heeft de Nederlandse Renate de halve wereld over gereisd. Karpathos is echter de plek waar zij steeds naar terugkeerden. Nu wonen zij hier al een aantal jaren en begeleiden in de zomermaanden wandelingen van verschillende niveaus. Daarnaast organiseren zij tal van activiteiten, zoals workshops schilderen of mozaïekwerk maken, bezoek aan de imker en duiken (Renate en Thom zijn beide duikinstructeurs). Meehelpen met de olijvenogst in november is ook een mogelijkheid (www.artandwalk.com).

JOUW WANDELAVONTUUR BEGINT BIJ THE WORLD OF WALKING.

THE WORLD OF WALKING®

BY DIRVEN

LAAT IN ONZE WINKEL EEN 360° VOETSCAN MAKEN EN
ONTVANG GESPECIALISEERD ADVIES MET KEUZE UIT HET
GROOTSTE ASSORTIMENT WANDELSCHOENEN VAN NEDERLAND.

NIEUWSTRAAT 14, 4921 CX MADE

WWW.THEWORLDWALKING.NL

GA METEEN NAAR ONZE
WEBSITE VIA DEZE QR CODE

© FOTO: FJÄLLRÄVEN

Beleef de **bekendste bewegwijzerde route van België** en wandel door de **Ardense bossen** en de mooiste landschappen van Belgisch Luxemburg. Met dit verblijf loopt u tot 160 km in 7 etappes op een bewegwijzerd pad door de Belgische Ardennen tussen La Roche-en-Ardenne en Bouillon. Europ'Aventure biedt u deze grote klassieker exclusief vanaf 3 dagen / 2 nachten met halfpension, bagagevervoer en transfers.

Tarief: vanaf € 305,- per persoon in een tweepersoonskamer (halfpension, bagagevervoer, transfers, terugreis, wandelkaart) op basis van 3 dagen / 2 nachten.

vanaf
€ 305,-
p.p.

OP DE TRANSARDENNAISE
(TOT 160 KM – 7 DAGEN)

EUROP'AVENTURE | CONTACT@EUROPAVENTURE.BE | WWW.EUROPAVENTURE.BE

LECHWEG

van bron tot waterval

Bent u op zoek naar een wandeltocht die zowel door de prachtige natuur van Oostenrijk en Duitsland gaat als langs watervallen en over spectaculaire hangbruggen? Dan is de wandelvakantie van Active on holiday precies wat u zoekt.

Beleef puur natuur en eindeloos wandelplezier op de 125 km lange Lechweg. Vanaf de idyllische Formarinsee in Vorarlberg leidt de grensoverschrijdende wandelroute u eerst naar Tirol en uiteindelijk naar het einddoel van de reis, de indrukwekkende Lechfall bij Füssen in de Allgäu in Beieren. Op de laatste dag wandelt u over de grens naar Beieren. Einddoel is de indrukwekkende Lechfall bij Füssen.

Hoogtepunten van deze fantastische wandelvakantie

- Sprankelende Formarinsee: Idyllisch gelegen tussen talloze bergtoppen, ligt op 1793 meter hoogte het meer en startpunt van de Lechweg
- De langste voetgangersbrug van Oostenrijk: 200 meter lang en 110 meter boven de Höhenbach-kloof
- De mysterieuze Doser Wasserfall. De waterval begint volgens traditie elk jaar op 23 april te stromen en droogt op 11 november weer op. En de rest van het jaar? Niets!
- Wandelen met de hond. Geniet samen met uw trouwe viervoeter van een welverdiende vakantie want op de Lechweg is uw huisdier van harte welkom

Prijs vanaf **€ 629,-** pp inclusief:

- Overnachtingen en ontbijt
- Bagagetransfers
- Uitgebreide routekaarten
- GPS-data
- Service hotline
- Gratis Lech-Card

Voor meer informatie scan de QR-code of kijk op:

WWW.ACTIVEONHOLIDAY.COM

Active on holiday

TEL. 085 - 020 52 42

Na elke bocht een ander landschap

Het verrassingselement is groot op dit Deense eiland net onder Zweden in de Oostzee. Je bent nog niet uitgekeken op de ene plek of je loopt een bocht verder alweer een nieuwe wereld binnen met een heel eigen karakter. Een lieflijk en tegelijkertijd ruig eiland met een bijzondere bevolking

TEKST & FOTO'S FRANK PETERS

▲ Wandelgids Rene Damsøe kijkt uit op de kasteelruïne Hammershus.

▲ Gezouten gepaneerde haring is een lokale specialiteit.

“Gewoon linkervoet in het water, Frank, en dan vind je het pad

vanzelf”, zegt wandelgids Rene Damsøe uit hoofdstad Rønne. Zo eenvoudig is het niet helemaal, maar goed, in de basis volg je de kustlijn met de klok mee voor een fantastische wandeling langs de noordkant van het eiland met bossen, zandstranden, pittoreske stadjes, kliffen en verhalen over een mysterieus verleden.

Rene is een geboren en getogen Bornholmer. Trots op zijn eiland. Volgens hem staan de praatgrage bewoners bekend als harde werkers, betrouwbaar, fier en soms een beetje stug. Zeer vriendelijk naar bezoekers, maar onder elkaar slaan ze de ander het liefst de hersens in. Figuurlijk welteverstaan, en bij voorkeur met een vleug sarcasme.

In de eerste kilometers hoor ik al dat een verliefd ‘gemixt’ stelletje uit Rønne en havenstad Nexø uitstekend is voor Nexø. “Beetje vers bloed in dat vissersdorpje kan echt geen kwaad, haha.” Er bestaat ook een veelzeggend Bornholms spreekwoord: “Heb je een schip met twee masten, dan mogen er maximaal twee Bornholmers mee, anders wordt het ruzie.” Natuurlijk chargeert Rene een beetje, maar de toon is gezet. Welkom op Bornholm!

De wandeling is even aangenaam als het gezelschap. Rene vertelt enthousiast over de geschiedenis, highlights en de vegetatie op het eiland waaronder de naar knoflook ruike wilde hop, die we vinden aan de oevers van een kleine riviermonding in de beschutting van een bos.

Het bos absorbeert opvallend veel geluid. Vijftig meter bosinwaarts en het ruisen van de golven is verdwenen, alsof je ergens midden in een Zweeds woud bent verdwaald. Maar de knoflooklucht aan mijn handen

› Typische bouw van haringrokerijen, Hasle.

verraadt dat we nog steeds op dit Deense eiland zijn.

Richting Sorthat Odde opent het landschap zich en wandelen we de duinen in met uitzicht over de rustig deinende Oostzee. Langs de poeltjes op het strand lopen we een paar vissershuisjes tegemoet. Een kleine idylle. In het duingras liggen boten verscholen die schitteren in de lage nazomerzon.

Van koekjes naar crisis

Tot in de jaren negentig had het eiland, met nog geen veertigduizend inwoners, maar liefst vijf burgemeesters. Dat is inmiddels teruggebracht tot één en levert minder gedoe op, maar discussie tussen de steden zal er altijd blijven. “Behalve als we van buitenaf bedreigd of belachelijk gemaakt worden, dan staan we als één eiland achter elkaar”, besluit Rene, die me vervolgens trakteert op Bornholmske Rugkiks, lokale biscuitjes die smaken als de

humor van het eiland. Nee hoor, grapje Rene.

Zeer karakteristiek zijn de haringrokerijen met hun opvallend lange schoorstenen. In Hasle staat een van de meest fotogenieke, de enige die nog op traditionele wijze haring rookt op elzenhout in open schoorstenen. Helaas worden veel van de typische pijpen niet langer gebruikt voor de rokerij. “Vanwege de slechte visstand en strenge regels is er crisis ontstaan in de visserij”, vertelt gepensioneerd visser Kaj Olsson in de haven van Helligpeder. “Van de grote vloot in de jaren tachtig zijn nu nog maar zeven boten over. Vis levert bijna niets meer

op.” Vroeger werd de gerookte vis vooral naar Kopenhagen getransporteerd en verkocht. “We maakten van zilver goud op Bornholm”, vult Rene aan. “Maar nu zijn veel rookruimtes buiten gebruik en omgebouwd tot woongedeelte.”

Hammershus

Het noorden van Bornholm is een inspirerende omgeving met een gevarieerd landschap. Onze route loopt op en neer langs de kust, vervolgens na kiezelstranden door het bos omhoog naar het mysterieuze kasteel Hammershus, althans wat er nog van over is. »

▲ De haven van Helligeder.

De oorsprong van de ruïne is omhuld met raadselen. Er zijn volgens Rene verschillende theorieën waarover onenigheid bestaat, hoe kan het ook anders op Bornholm. Rene volgt de theorie dat het kasteel gebouwd is rond 1200 door aartsbisschop Peder Sunesen. Andere onderzoeken dateren de bouw later. Onduidelijk is met welk doel. “Mogelijk was het een bevoorradingskasteel voor kruistochten naar de Baltische Staten, maar ook daar zijn geen heldere bewijsstukken voor”, vervolgt Rene. Op zich vreemd, want de kasteelruïne is de grootste van Noord-Europa. Hoe dan ook, Hammershus is een indrukwekkende plek met een bewogen geschiedenis. Het kasteel kwam afwisselend in

Deense, Duitse en Zweedse handen en werd gebruikt ter verdediging, maar ook als gevangenis. In 1661 probeerde de gevangengenomen dochter van de Deense koning met haar man te ontsnappen langs de steile wanden van de burcht, maar ze werden gesnapt. Halverwege de achttiende eeuw werd het kasteel verlaten en voor bouwmaterialen elders gebruikt. Erg jammer, maar gelukkig is de plek sinds 1822 beschermd. Het uitzicht is waarschijnlijk nog even indrukwekkend als in vroeger tijden. De noordpunt van het eiland, Hammeren, ademt een romantische eenzaamheid. Hier wil je een monnik zijn die in verbinding staat met de natuur en de Schepper, of gewoon een wandelaar met een camera om

de schoonheid van het eiland vast te leggen. Uitkijkend over rotskusten naar een solitair zeilbootje of verwonderd over een andere ruïne, Salomons Kapel, die herinnert aan een bruisend leven in de middeleeuwen.

Held

Onderweg lopen we langs een berg keien. Het lijkt een eeuwenoude begraafplaats uit de prehistorie, maar de stenen zijn er in de afgelopen jaren neergelegd door jongeren onder leiding van sergeant Preben Kruse Rasmussen. “Hij is een grote inspiratiebron voor kinderen van achtergestelde gezinnen uit Kopenhagen”, vertelt Rene. “Rasmussen werkte in de kazerne en organiseerde vakantiecampen waarbij hij jongeren op

“Gewoon linkervoet in het water en dan vind je het pad vanzelf”

onconventionele wijze leerde voor elkaar door het vuur te gaan. Hij bracht ze discipline bij en hield ook na de vakanties contact met ze. ‘Kinderen van zijn hart’, noemde hij ze.’ De stenen werden tijdens trainingen 800 meter meegeesjouwd en hier verzameld. Bij zijn overlijden in 2019 werd Rasmussen in lokale kranten omschreven als een zeer geliefd man. “Wie langs de keien komt, zou er even bij stil moeten staan. De berg herinnert aan zijn liefde voor deze groep jongeren en aan hun waardering voor hem.”

▲ Jons Kapel met de grot waarin de monnik Jon leefde.

MONNIK JON

Aan de ruige kust in het noordwesten van Bornholm, tussen Hasle en Sandvig, verrijst een 41 meter hoge klif uit zee. In de rotsen is een grot te vinden waar volgens een legende de monnik Jon leefde. Hier verkondigde hij het woord van God aan nieuwsgierige heidenen. Er kwamen op een gegeven moment zoveel mensen naar de zending luisteren dat hij vanaf de klif, die doet denken aan een kerktoren, begon te preken. Jons Kapel werd een iconische plek. Langs de kust zijn meer herinneringen aan zijn bestaan te vinden zoals Jons sacristie, Jons slaapkamer en Jons doopvont.

◀ Uitzicht op het prachtig gelegen Gudhjem.

Schilderachtig

De zonsopgang bij Sandvig is kleurrijk, evenals het stadje zelf. Ook het nabijgelegen Allinge is schilderachtig met z'n gele huizen, opvallende kerk en spierwitte schoorsteen, die de 'skyline' markeert. Voor een vakantiewoning langs de kust ontmoet ik Karin Brink en haar dochter Catrine Holte, een kunstenares uit Kopenhagen met een grote liefde voor Bornholm. "Mijn vader Per Flemming heeft hier veel geschilderd... Kijk." Ze laat me werk van hem zien op haar telefoon. Mooi. Ze is zelf ook best schilderachtig. "Het landschap van Bornholm is uniek", vervolgt ze. Zeker... haar ogen hebben hetzelfde blauw als de zee. "Die ruige kust vind je nergens in Denemarken. Ook inspirerend voor mijn eigen werk." Ik geloof het meteen. Ze heeft een glimlach zo fotogeniek als de vissersplaatsjes langs de kust. "Wel abstracter en expressionistischer dan het werk van mijn vader hoor." Ja... interessant. Catrine is de verpersoonlijking van Bornholm, ook al komt ze uit Kopenhagen.

Droomhuis

De haven van Tejn is de ontzuivering die ik even nodig heb. Hier wordt vooral gewerkt binnen beton en roest. De haven is zwaar en bonkig. Er lopen wat blije jongeren rond, maar dat is ook het enige opgewekte aan deze plaats. Hoewel, misschien het kleine wijnbarretje in die blokkendoos daar, of het uitzicht op zee en die rustig dobberende bootjes... Vooruit, maar het troosteloze speeltuintje en treurige scheve

▲ Kunstenares Catrine Holte (rechts), dochter van kunstschilder Per Flemming met haar moeder Karin Brink.

voetbalveldje met de netten op half zeven nodigen uit om snel door te lopen naar de spectaculaire Helligdomsklipperne. De meer dan 20 meter hoge granieten kliffen waren in de middeleeuwen een veel bezocht pelgrimsoord. Hier stroomde het water van de heilige bron Rø Kjjila de zee in. Even verderop brengt het kunstmuseum dit verleden tot leven. Het prestigieuze instituut bewaart verder kunst die gerelateerd is aan Bornholm, dat nog steeds veel kunstenaars aantrekt en herbergt. Gudhjem is bijvoorbeeld een veel geschilderd en gefotografeerd stadje met vrolijk gekleurde vakwerkhuisjes. Geen wonder dat Per Flemming hier vaak te vinden was.

Het meest tot de verbeelding sprekende huis staat echter verderop in Østermarie. Niet het meest indrukwekkend, maar juist kleinschalig, knus, wel hooggelegen met uitzicht over zee en liefdevol onderhouden. Snug Harbour is vanaf nu mijn droomhuis. Overnachten doe ik echter in Svaneke, nadat ik de lokale specialiteit heb genuttigd bij de Røgeri; *Saltstegte Sild*, gezouten gepaneerde haring, gebakken in azijn en geserveerd met Deens roggebrood, gebakken ui, huisgemaakte mosterd, rode bieten en een blaadje sla. Nu nog één goede sarcastische opmerking en het verhaal is compleet. ■

Bornholm is een Deens eiland dat dichterbij Zweden ligt dan bij Denemarken zelf. Het heeft Zweedse invloeden in bijvoorbeeld de taal en huizenbouw. Opvallend is het gevarieerde landschap. Rotskusten, kliffen, zandstranden, pittoreske havens en stadjes, bossen, akkers: Bornholm heeft het allemaal. Voeg daarbij de rijke geschiedenis en je hebt een ideale mix voor een verrassende wandeling.

Vervoer

Met de veerboot in 3,5 uur vanuit Sassnitz (D) naar de hoofdstad Rønne.

Vanaf het eindpunt van de wandeling Svaneke brengt buslijn 4 (te vinden aan de Svaneke Torv) je in 41 minuten terug naar startpunt Rønne.

Gelopen wandelroutes

Dag 1: Rønne – Hasle

- Startpunt: haven Rønne. Een aangename eenvoudige wandeling van 11 km door het aangrenzende bos, over duinen en strand naar het stadje Hasle.
- Kaart: www.routeyou.com/en/route/view/11729054/walking-route/ronne-hasle

Dag 2: Hasle – Sandvig

- Startpunt: Camping Hasle. Een zeer gevarieerde wandeling van 18 km langs de ruige noordkust van Bornholm met in het begin nog een paar leuke haventjes en verder noordwaarts de kliffen van Jons Kapel, bos en kasteelruïne Hammershus. Vervolgens de rotskusten van Hammeren en pittoresk Sandvig.
- Kaart: www.routeyou.com/en/route/view/11729094/walking-route/hasle-sandvig

Dag 3: Sandvig – Gudhjem

- Startpunt: Centrum Sandvig. Een prachtige wandeling van 19 km. Vanuit het centrum van Sandvig via schilderachtig Allinge de rotsachtige kustlijn volgen. Mooi stuk bij Stammershalle, een beschermd natuurgebied en begraafplaats uit de prehistorie met kleine steencirkel. Verderop de indrukwekkende Helligdomsklipperne, 20 meter hoge kliffen. Vervolgens door naar het prachtig gelegen Gudhjem.
- Kaart: www.routeyou.com/en/route/view/11729137/walking-route/sandvig-gudhjem

Dag 4: Gudhjem – Svaneke

Mooie wandeling van 17 km langs de kust over wandelpaden en stukken fietspad (soms ook over strand mogelijk). Langs mijn droomhuis in Østermarie via een mooi pad naar Svaneke.

- Kaart: www.routeyou.com/en/route/view/11729161/walking-route/gudhjem-svaneke

Onze tips

- Voor fotografen is Kamelhovederne ('Kamelenhoofd') interessant. Dit is een rotsformatie in zee bij de kliffen onder het Hammershus. In de rotsen kun je duidelijk een kamelenhoofd herkennen, daarnaast het hoofd van een vos of een beer.
- Op 5 km van het centrum van Gudhjem ligt de ronde kerk van Østerlars. Dit is de grootste van de vier ronde kerken uit de twaalfde eeuw op het eiland, die een unieke, zeer kenmerkende bouwstijl hebben. De kerken werden gebruikt als godshuis, verdedigingswerk, toevluchtsoord en opslagruimte. Het kegelvormige dak is later geplaatst; oorspronkelijk had de kerk een plat dak. De kerk in Østerlars is open voor bezoekers en zeer de moeite waard.

Slapen

- Griffen Spa Hotel in Rønne – Uitstekend modern hotel met spa-mogelijkheden (www.bornholmhotels.dk/griffen-spa-hotel/).
- Camping Hasle – Ook huurchalets (www.haslecamping.dk).
- Hotel Sandvig Havn – Heerlijk hotel met authentieke inrichting (www.hotelsandvighavn.com).
- Hotel Klippen in Gudhjem – Eenvoudig maar goed hotel met restaurant en prachtig uitzicht (www.hotelklippen.com).
- Hotel Siemens Gaard in Svaneke – Tophotel aan de haven met restaurant (www.siemensens.dk).

Meer weten?

- www.bornholm.info/en/
- www.bornholms-kunstmuseum.dk

5 verrassende wandelideeën in het hart van Limburg

In het hart van Limburg kun je heerlijk wandelen. Geniet van het waterrijke landschap dat eeuwen geleden gevormd is door de Maas. De bosrijke omgeving wordt afgewisseld met de mooiste wandelpaden door de open velden en karakteristieke dorpskernen met een gezellige rustpunten en terrasjes. Wij tippen je over de leukste wandelingen.

1 Limburgse Big Five

In Noord- en Midden-Limburg liggen vijf schitterende natuurgebieden ofwel de Limburgse 'Big Five'. Dit zijn Nationaal Park de Meinweg, Nationaal Park de Grootte Peel, het Leudal, RivierPark Maasvallei en GrensPark Kempen-Broek. Naast deze Big Five is er ook nog een aantal kleinere natuurgebieden met allemaal hun eigen charme en kenmerken. In RivierPark Maasvallei en GrensPark Kempen-Broek loop je zo de grens over met België. Waar ooit smokkelaars schuilden kun je nu naar hartenlust wandelen. RivierPark Maasvallei strekt zich uit langs regenrivier de Maas en bestaat uit een uitgebreid netwerk van rivierarmen, oeverwallen, stroomgeulen, grindplassen, struingebieden en uiterwaar-

den afgewisseld met historische plaatsen. Het afwisselende landschap van GrensPark Kempen-Broek bestaat uit meerdere aan elkaar grenzende delen met elk een eigen sfeer. Je hebt er bos, moeras, hooiland en beekvalleien. Nationaal Park de Meinweg en Nationaal Park de Grootte Peel hebben beide een unieke flora en fauna. De Meinweg is het enige gebied in Limburg waar de

adder nog voorkomt. De Grootte Peel staat vooral bekend om de zichtbare geschiedenis van de turfwinning. In het broedseizoen zijn hier, in het kleinste nationale park van Nederland, ruim negentig vogelsoorten te vinden. De beekdalen in het Leudal zijn van een schilderachtige schoonheid. Het water heeft ze in eeuwen tijd zo diep uitgesleten dat er een soort van ravijnen zijn ontstaan. In het gebied ligt een prachtige watermolen, de Leumolen. Het hele jaar door kun je als wandelaar in de Limburgse natuur genieten van de mooiste kleuren, geuren en vormen die het hart van Limburg rijk is.

2 Wandelen met kinderen

Wie wel eens met kinderen heeft gewandeld weet dat kids de prachtige natuur misschien wat minder interessant vinden. Een stuk leuker is het om spellen te spelen in het bos of te speuren in de stad. In het hart van Limburg vind je leuke routes om met kinderen te lopen, zoals het Kabouterpad in Vredepeel. Deze route wordt aangeduid met kabouterpaaltjes. Onderweg kom je ook nog eens tientallen kabouters tegen. Langs het wandelpad bevinden zich verschillende uitdagende spellen. De drakenwandeling in Beesel is geschikt voor het hele gezin. Je wandelt rondom het dorp Beesel en ontdekt het verhaal van de draak. Op de genummerde plaatsen speel je een spel waarmee je de code kunt kraken. In Roermond kun je de stad ontdekken met een fotopuzzeltocht. Het is voor de kinderen een leuke uitdaging om de gebouwen op de foto's te zoeken. Als je na afloop de antwoorden bij VVV Roermond inlevert, ontvang je een leuke attentie. Lekker buiten in de natuur rennen, speuren, klimmen en ravotten? Dan is de avontuurlijke speurtocht rondom het thema geluk in de gemeente Roerdalen een aanrader. Na afloop ontvangen de speurders een kleine attentie. De routes hebben diverse afstanden en bij sommige routes is het mogelijk om deze in te korten.

3 Culinaire wandelingen

Een heerlijke manier om een stad te verkennen is voor middel van een Walking Dinner. Je wandelt van gerecht naar gerecht en geniet samen van de culinaire en culturele ingrediënten die bijvoorbeeld bisschopsstad Roermond of het witte stadje Thorn te bieden hebben. Dit culinaire uitje is een combinatie van een stadswandeling en een driegangendiner, waarbij elk gerecht in een ander restaurant wordt geserveerd. Bij de verschillende restaurants krijg je een heerlijk gerecht geserveerd. Daarna wandel je samen met een VVV-gids naar een ander restaurant voor de volgende gang. Tijdens deze korte wandelingen vertelt de gids boeiende verhalen en leuke anekdotes over de stad. Een andere manier om een gebied te leren kennen is met een Hap & Stapwandeling. Op eigen gelegenheid wandel je een vooraf aangegeven route via knooppunten. Je krijgt vouchers mee die je onderweg op verschillende locaties in kunt leveren voor lekkere hapjes of gerechten. Je loopt de route in je eigen tempo en bepaalt zelf de lengte van je culinaire stop. »

4 Stadswandelingen

Een leuke manier om een stad te verkennen is een stadswandeling. Als je met familie, collega's of een groep vrienden bent kun je je rond laten leiden door een VVV-gids. Deze neemt je mee naar de mooiste en interessantste plekjes van de stad en vertelt boeiende verhalen en leuke anekdotes. Wil je zelf op pad dan wijst een stadswandeling je de weg. Naast de route geeft deze folder je informatie over de bezienswaardigheden die je tegenkomt. Ontdek op deze manier de geschiedenis van het witte stadje Thorn, vestingstadje Stevensweert of de monumentale en karakteristieke panden in het centrum van Nederweert. Maar ook een wandeling door Roermond, Weert of Venray doen je versteld staan van de schoonheid van deze steden.

5 In het spoor van de bevrijders

De Hiking Trail Liberation Route Europe is een internationaal netwerk van wandelroutes van Londen naar Berlijn in het spoor van de geallieerden tijdens de Tweede Wereldoorlog. In Limburg verbindt de doorgaande route, met als thema 'de bevrijding van Limburg', met de Ardennen, het Hürtgenwald en Nijmegen. Langs deze route word je geattendeerd op de luisterplekken en andere belangrijke locaties die aansluiten bij het thema. Kortere ommetjes maken ook lokale herinneringen aan de bevrijding van Limburg zichtbaar zoals het Hiking Trail Ommetje Nederweert. De routeplanner op www.liberationroute.com en een speciale app geven de routes aan die eenvoudig te volgen zijn via de wandelknooppunten.

Vectors of Memory

Belangrijke plekken onderweg worden gemarkeerd met een zogenaamde Vector of Memory. Een herkenningspunt langs de route die plaatsen markeert waar zich belangrijke gebeurtenissen tijdens de

Tweede Wereldoorlog hebben afgespeeld. Dit kan een muur- of een vloervektor zijn. Ook zijn er langs de routes tal van WO II-Herdenkingsplekken te vinden die zeker de moeite waard zijn om te bezoeken tijdens je wandeling. Meer informatie op www.hartvanlimburg.nl/nl/liberation-route-hiking-trail ■

Mocht je na al deze tips nog niet uitgewandeld zijn. Kijk dan op www.routeplannerlimburg.nl en maak een keuze uit een van de mooiste themaroutes of stel je eigen wandelroute samen. Voor overnachtingslocaties, adresjes om te eten en bezienswaardigheden verwijzen we je naar www.hartvanlimburg.nl.

COMODO

technical socks

Comodo Sokken, dé revolutie onder technische sokken!

Gespecialiseerd in technische sokken: skisokken, wandelsokken, sportsokken, compressiesokken, fietssokken, werksokken en meer.

Comodo Skisokken voorkomen dat jij last krijgt van wrijving, irritaties, blaren en/of pijn door onvoldoende ondersteuning. Hoe? Door hoogwaardige materialen en technische eigenschappen in de skisokken. Ook geniet je van warme voeten en de juiste pasvorm.

- ✓ Eigen productie in Polen
- ✓ Hoogwaardige materialen
- ✓ Uitstekende prijs/kwaliteitverhouding
- ✓ Grondstoffen voldoen aan strenge Europese normen

Geniet van optimaal wintersportplezier.

Kies uit diverse materialen en meer dan 15 kleuren skisokken, bekijk www.comodosokken.nl of scan de QR-code →

GRISPORT BOOTS

SUTHERLAND

Vibram
grip & controle

Spo-Tex
waterdicht & ademend

Maat: **36-47** Kleuren: Anthracite, **Brown**, Chestnut

grisport.nl

‘Vrijwilligers zijn het goud achter wandelroutes’

5 vragen aan Jolanda Denekamp, coördinator vrijwilligers bij Wandelnet

Stichting Wandelnet werkt, samen met bijna 1.000 vrijwilligers, iedere dag met passie en hart voor wandelen aan de mooiste wandelroutes en -paden van Nederland. Jolanda Denekamp is sinds januari 2022 de coördinator vrijwilligers en Lange-Afstand-Wandel-zaken.

Meer lezen van dit interview? Neem een kijkje op wandelmagazine.nu

Hoe belangrijk zijn vrijwilligers voor Wandelnet?

Vrijwilligers zijn het goud van Wandelnet. Zij zijn de ogen en oren in het veld. Dat geldt zowel voor de vrijwilligers die letterlijk buiten aan de slag zijn als voor de mensen die een binnenfunctie hebben.

Veel vrijwilligers doen ‘buitenwerk’. Ben je zelf veel op pad?

Dat is wel wat de meeste mensen denken bij mijn functie. Ik ga graag naar de werkgroepbijeenkomsten van de padwerkgroepen op locatie zodat ik hoor wat er in het veld speelt. Soms ga ik samen met de werkgroep op locatie een routeaanpassing bekijken, maar het grootste deel van mijn werk speelt zich toch af van achter mijn bureau.

Wat is de grootste uitdaging in jouw functie?

Om alle ballen in de lucht te houden en de vrijwilligers de aandacht te geven die ze verdienen. Er gebeurt namelijk veel in wandelland.

Wil jij als wandelaar ook de volgende stap zetten? Bekijk dan de vacatures via wandeln.net/vacatures of scan de QR-code

Onderkoeld

Wat zijn de beste insectenwerende petten tijdens wandelingen in Australië? Welke stokken heb je nodig wanneer je in de Ardennen gaat wandelen? Ik verbaas me er altijd over als ik word gezien als wandelexpert. Oké, een tip voor een leuke route, daar kan je me naar vragen. Ook heb ik mijn lijstje van favoriete LAW's goed op orde. Maar de beste schoenen, jassen, broeken, petten en stokken, daar moet je toch echt voor naar de buitensportwinkel. Ik let eigenlijk alleen op schoenen en, vooruit, wandelsokken. Maar verder: behoorlijk nonchalant. Dat bracht mij altijd ver genoeg. Tot ik artrose kreeg. En onderkoeld raakte.

Daar ga ik dan: over de IJsselmeerdijk tussen Hoorn en Edam. Vastbesloten de artrose uit mijn onderrug te lopen. Op zich een goed plan. "Ga veel lopen en zo min mogelijk zitten", zei de fysiotherapeut gisteren nog. Ik boekte een kamer in een oud kerkgebouw, trok mijn wandelschoenen aan en nam de trein naar Hoorn. Het weerbericht was niet gunstig: harde wind, sneeuw en mogelijk hagel in het noordwesten van het land. Omdat ik vaak geluk heb met het weer liet ik me daardoor niet tegenhouden. Ik was bovendien niet van suiker!

Maar vandaag heb ik geen geluk. Ik heb het zelfs ijskoud. Mijn niet meer waterproof jack druipt van de regen, mijn spijkerbroek is doornat en waarom ben ik ook alweer zonder muts van huis gegaan? Ik dacht dat ik onderweg wel kon schuilen en opwarmen in een restaurant. Nee dus, alles is voor de winter gesloten. Drie uur na vertrek uit Hoorn bel ik klappertandend aan bij de B&B.

"Wil je een kopje thee?", vraagt de gastvrouw. Ze kijkt me bezorgd aan. Ik bedank, wil eerst alleen maar warm douchen. Wel een half uur probeer ik zo warm te worden.

Lukt niet. De thee die ik maak helpt een beetje, maar al snel heb ik het weer ijskoud. Ik hang al mijn kleren over de verwarming en duik diep onder het dekbed. Pas de volgende ochtend ben ik weer een beetje 'mens'. Maar het houdt nog niet over. Tijdens het ontbijt plan ik een bezoek aan de buitensportzaak voor een regenbroek, een warme jas en bestel ik online thermo-ondergoed. "Gaat het? Je zag er gisteren nogal onderkoeld uit", zegt mijn gastvrouw als we afscheid nemen. "Het gaat prima hoor", antwoord ik. Over onderkoeld gesproken. ■

In de rubriek Offline doen wandelbloggers het eens op een ouderwetse manier: op papier.

Tineke Zwiijgers is reisjournalist en auteur van reisgidsen. Samen met haar partner, fotograaf en webdesigner Dorien Koppenberg, wandelt ze de wereld rond, maar beperkt ze zich de laatste tijd vooral tot Europa. Op dit moment is ze druk met het herzien van haar reisgidsen over Portugal, Madeira, Luxemburg en Mecklenburg-Vorpommern.

Ook fijne wandelbestemmingen! Volg Tineke op www.wandelingen.info en www.reisverhalen.info.

Het weerbericht was niet gunstig. Omdat ik vaak geluk heb met het weer liet ik me daardoor niet tegenhouden

Volgermeerpolder en Waterland

Van gifbelt naar landschapsschoon

◀ Bijenorchis.

Pal onder de rook van Amsterdam ligt Waterland, een open veenweidengebied waar dromerige dorpen als Ransdorp en Zuiderwoude onder ruisende bomen hun leven slijten. Veertig jaar geleden echter verstoorde de vondst van een gifbelt in de Volgermeerpolder de idylle.

TEKST & FOTO'S WOUTER VAN DE VEGT

Waterland oefent al generaties lang een grote aantrekkingskracht uit op bezoekers.

's Zomers om er onder vaak imposante wolkenluchten te fietsen of te wandelen. 's Winters om er over dichtgevroren Dieën, meren en sloten te glijden. Nescio beklom in 1953 de toren van Ransdorp en zag "Zunderdorp als een eilandje in de weiden. Eindeloze weiden". Dit idyllische beeld werd veertig jaargelieden aan gruzelementen geslagen door de vondst van enorme hoeveelheden gif op de vuilnisbelt in de Volgermeerpolder. Midden in Waterland, tussen Kieviten en Grutto's.

Veenderij Zunderdorp

Tijdens de wereldbrand die in 1914 uitbrak, kwam Nederland in een eerste ener-

giecrisis terecht. Steenkool kwam in die jaren voornamelijk uit België en Engeland, maar door de oorlog stagneerde de aanvoer en moest men noodgedwongen overschakelen op de oude, vertrouwde nationale brandstof: turf. In 1918 lieten twee ondernemers hun blik vallen op het nog niet afgegraven gebied tussen Zunderdorp en Broek in Waterland, dat we nu kennen als de Volgermeerpolder. Daar dachten ze goede kwaliteit turf in aanzienlijke hoeveelheden op te kunnen baggeren. Tegen goede prijzen. Korte tijd later meerde het eerste schip vol turf al aan in Amsterdam. Men had echter te vroeg gejuicht. Juist in die tijd werden de eerste kolenmijnen in Limburg geopend. Een groeiende stroom goedkope steenkool kwam op gang en dwarde de turf-prijs tot ver onder een winstgevend niveau. Toen de gemeente Amsterdam in 1927 bereid was om tegen betaling de littekens

▲ Stapstenen in de Volgermeerpolder.

van het veenbaggeren in de Veenderij met stadsvuil te dempen, aarzelden de veenbazen geen moment. Vuilnisbelt Volgermeer was een feit en zou tot februari 1981 als afvalputje van Amsterdam dienen.

Brugsabotage

In de vroege ochtend van 29 december 1980 keek de brugwachter bij de ingang van de belt op zijn neus. De eerste boten met stadsvuil lagen voor zijn ophaalbrug te wachten, maar het ding zat muurvast. Gesaboteerd. De giftige vuilnisbelt was onbereikbaar geworden. Sluit de overheid de belt niet, dan doen we het zelf wel, moeten omwonenden gedacht hebben. De strijd om sanering van de Volgermeerpolder kwam daarmee op scherp te staan. In het voorjaar van 1980 was graafmachinebestuurder en amateurarcheoloog Sierck Buwalda bij een egalisatieklus op de

belt op een aantal verroeste vaten gestuit met de naam Philips-Duphar erop. De doodskoppen op de vaten waren nog goed zichtbaar. Een onvoorstelbare stank borrelde op. Sierck vertrouwde het niet en begon hier en daar te informeren. Zijn baas was daarvan niet gediend en ontsloeg hem op staande voet. Dat wakte uiteraard nog meer wantrouwen. Omwonenden eisten en kregen een diepgaand onderzoek. En, waar ze al die tijd al bang voor waren geweest, werd bewaarheid. Ze bleken niet naast een 'gewone' stinkende en met ratten vergeven vuilnisbelt te wonen, maar naast een lekkende gifbom, bestaande uit wellicht tienduizend vaten chemisch afval, tussen 1960 en 1969 ongezien door Philips-Duphar gedumpt. De lijst met aange troffen gifstoffen was lang en namen als dioxine, lindaan, toluen en DDT deden bij menig chemicus de nekharen recht overeind staan. De pers kreeg er lucht van en gifbelt Volgermeerpolder werd landelijk nieuws. Krantenartikelen met koppen als *Dodelijk vuilnis bij Broek* en *Broeker moeders eisen veiligheid gezin* schokten Nederland. Een burgercomité van omwonenden werd opgericht en eiste directe sluiting van de belt. Het gevecht tussen David en Goliath of, om in Waterlandse termen te blijven, tussen noordse woelmuis en torenvalk begon. Een strijd die meer dan twintig jaar zou duren.

Sanering

Plannen, bezwaarschriften en rapporten buitelden algauw over elkaar heen; de bureaus van het burgercomité zakten ervan door de poten. De enigen die er de eerste jaren beter van werden waren de ingenieursbureaus die met het uitwerken van al die plannen grof geld verdienden. De vuilstortplaats werd weliswaar snel gesloten, maar in de jaren die volgden bleef hij stinken en gif verspreiden. Pas in 1999 liet de overheid definitief weten dat een sanering niet haalbaar, want onbetaalbaar, was. Veroorzaker van alle ellende, Philips-Duphar, slaagde er al die tijd in de handen in onschuld te wassen. In 2003 was het eindelijk zover en startten er werkzaamheden. De giftige belt werd met twee enorme lagen grond met plasticfolie ertussen afgedekt. Letterlijk zand erover. Om het gebied werd een controlezone met meetapparatuur aangelegd. Aan het Hoogheemraadschap de ondankbare taak de kwaliteit van het omringende oppervlaktewater tot in de eeuwigheid te monitoren. Met dioxine, lindaan en DDT valt niet te spotten. De weg was nu vrij voor landschapsinrichters en biologen.

▲ Jong baardmannetje. De vogel is regelmatig te zien in de rietvelden.

Broek in Waterland

Een bezoek aan Broek in Waterland, waar onze wandeling begint, mag niet ontbreken. Vooral in de achttiende en negentiende eeuw sprak Broek tot de verbeelding. Hoe kon het dat een dorpje, gebouwd op een weerbarstige plek te midden van modder, meren en muggen, zoveel rijkdom en schoonheid aantrok? Zakelijk succes met de handel in onder meer het Oostzeegebied, versterkt door onderlinge huwelijken, hadden er de welvaart tot grote hoogte opgestuwd. En dat liet men weten ook. Ongegeneerd. Statige houten huizen – stenen bouwwerken stond de slappe bodem niet toe – wedijverden met elkaar in kleur, versierde daklijsten, namaakmarmer, gekleurde dakpannen, houtsnijwerk, versierde deuren, postzegeltuinen en thee-koepeltjes. In 1789 liet de legendarische Neeltje Pater ruim zeven miljoen gulden na. Een bedrag waarmee ze anno nu moeiteloos bovenaan in de Quote top 500 zou staan.

En het was er blinkend schoon. Geen onvertogen stukje afval. Wat een buitenlandse bezoeker deed verzuchten dat het vrouwelijke deel van de bevolking aan een schoonmaakwoede leed die aan een delirium grensde, overgoten met een saus van kerkelijkheid. Letterlijk koopman en dominee. Napoleon bezocht Broek, evenals tsaar Alexander I en keizer Franz Jozef I van Oostenrijk-Hongarije. De Italiaanse journalist Edmondo de Amicis bezocht ons land in 1873 en kon bijna niet wachten Broek met een bezoek te vereren. "Ik heb dagen van moedeloosheid gehad, waarin ik op het punt was om al mijn geschrijf in het vuur te werpen: maar die stemming werd >>

altijd door de gedachte aan Broek weer overwonnen”, schrijft hij in zijn boek *Olanda*. Het bezoek stelde hem niet teleur. Hij vergeleek Broek “met een stad uit de winkelkast van een Neurenbergse speelgoedwinkel”. Hij zag er zelfs hemelsblauw geschilderde bomen. *Van grond tot kruin!*

Sawa's

Van Broek is het een half uurtje lopen naar de Volgermeerpolder langs prachtige houten huizen en over een polderpaadje. De verhoogde gifbelt rijst voor je op, meters boven het omringende polderland. Boven op een van de vele dijken kijken we uit over een enorme riet- en grasvlakte waartussen meer dan vijftig meertjes verscholen liggen. Elk meertje wordt omzoomd door een dijk en een forse rietkraag; een vondst van de landschapsinrichters die een sawaland-schap voor ogen hadden, nu ideale broedplaatsen voor baardmannetjes, dodaarsjes en karekieten. Bomen mogen er niet groeien. Die kunnen met hun wortels het kunststof doorboren en een nieuwe milieuramp veroorzaken. Margrietten, vogelwikke, ooievaarsbekken en klavers zorgen in voorjaar en zomer voor een werval van kleuren op dijkes en grasvelden. Er groeien veel orchideeën, waaronder honderden bijenorchissen.

Op deze heldere herfstdag kunnen we ver kijken. In het zuiden wordt de toren van Ransdorp even uitgeveegd door een regenbui en verder weg licht de NOS-toren in Hilversum fel op in een zonnestraal. Een familie torenvalken loert boven dijkes op muizen, een late boerenzwaluw scheert over het riet. En een roerdomp vliegt vlak voor ons op en wiekt bedaard naar een nieuwe visplek.

▲ Broek in Waterland.

Waterlandse Zeedijk

Een prachtige grasdijk langs de aangrenzende en diepgelegen Belmermeerpolder voert ons dieper Waterland in. Groepen smienten vliegen voor ons op; een felgele lucernevlinder fladdert langs op zoek naar een late bloem. Verre geluiden verraden het tussen dicht groen verscholen dorpje Holysloot. Voor ons helaas onbereikbaar door het overal aanwezige water. De tijd lijkt er nauwelijks vooruit te komen. “Het is er zo stil en de dorpjes zijn zo afgelegen en vol van rust uit oudere eeuwen, dat men zich op een eiland wanen kan”, staat in een wandelgids uit 1938. We hoeven maar om ons heen te kijken om te constateren dat het nog steeds zo is.

Naarmate we Zuiderwoude naderen wordt het weidegebied natter en vogelrijker en wordt de stilte vaker doorbroken door grote groepen kol- en brandganzen. Goudplevieren scharrelen samen met Kieviten en spreeuwen vlakbij ons asfaltweggetje. Dan rijst de Waterlandse Zeedijk op. Waarop een paar nietige fietsers tegen de donker wordende lucht afsteken als op een pentekeuning. Voor we in bus 315 naar Amsterdam stappen, klimmen we nog even de dijk op en zien we in het kalme water van de Gouwzee honderden krooneenden dobberen, hun vosrode koppen vlamdend in het laatste licht. ■

WANDELWIJZER

Vervoer

Er is frequent busverkeer tussen Amsterdam en Broek. Bushalte Waterlandse Zeedijk bij Zuiderwoude wordt elk half uur door de bus 315 bediend.

De wandeling

Met het rondje door Broek in Waterland is de wandeling ongeveer 12 km. De route is niet gemarkeerd en voert deels over grasdijken. Op de dijk van de Belmermeer staat een zestal hekken, waar overheen geklommen moet worden.

Ga bij bushalte Broek in Waterland bruggetje over, Zuideinde in. Na 150 m RA Wagengouw. Na 100 m LA Hoge Weer. RA over grasveldje met speeltuin, bruggetje over RA grasdijk. Na 800 m RA. Direct na brug LA Volgermeerpolder. Na 50 m RA dijk op. Volg dit halfverharde kronkelpaadje dwars door het natuurgebied. Na 2 km bereik je weer het fietspad Broek-Zunderdorp. Even RA. Ga via stapstenen over een watertje het oostelijk deel van de Volgermeer in. Halfverhard paadje RA. Na 200 m LA. 100 m voor boerderij scherp RA zuidelijke ringdijk Belmermeer. Dijk volgen tot asfaltweg. LA Poppendamergouw. Aandammerbrug over. Na 500 m RA. Bij Rijperweg LA tot Zuiderwoude. RA Dijkseinde tot Zeedijk en bushalte. (RA = rechtsaf; LA = linksaf)

Eten/drinken

Horeca in Broek en 's zomers in Zuiderwoude.

Literatuur

- *Gifpolder Volgermeer. Van veen tot veen*, Stichting Uitgeverij Noord-Holland 2005.
- *Nederland en zijn bewoners*, Edmondo de Amicis, Veen uitgevers 1985.

Wij maken het onderscheid

House of Outdoor en Optics, dé wandelschoenenspecialist én verrekijkerspecialist onder één dak!

Het begrip “ wandelschoenenspecialist” is al jaren onlosmakelijk verbonden aan House of Outdoor & Optics in Maarssen.

Een zeer groot assortiment wandelschoenen van uitsluitend goede kwaliteitsmerken als Hanwag, Lowa, Stadler, Meindl, Aku en Xsensible.

Wandelschoenenspecialist

Een goede wandelschoen is voor onze klanten niet zomaar een schoen. Dit zijn schoenen die staan voor plezier, ontspanning, vakantie en loopcomfort. Schoenen waarop u kunt vertrouwen.

Wij helpen u graag met deskundig advies om de juiste keuze te maken. Hierbij tellen een aantal aspecten mee zoals “wat wilt u ermee gaan doen”!

Maar uiteraard ook de pasvorm; smalle leest, brede leest, standaard leest, Hallus Valgus (scheefstand van de grote teen), leer of gore-tex uitvoering.

Wandel- en bergwandelschoenen voor een zo breed mogelijk publiek en allerlei doeleinden dus voor elk type wandelaar!

Persoonlijk contact, kennis en een prachtige collectie maken het onderscheid.

Verrekijkerspecialist

Onderscheid treft u al bij binnenkomst van de winkel namelijk een grote afdeling verrekijkers en telescopen. Deze bijzondere combinatie vindt u nergens, verrekijkerspecialist en wandelschoenenspecialist onder één dak. Wandelen op perfecte wandelschoenen of laarzen met een verrekijker, brengt je dicht bij de natuur. **Ervaar deze beleving!**

Deskundig advies voor optimaal genieten. Kortom een prachtige winkel van 600m² met twee grote verdiepingen. Laat u informeren over de 25% optiek kortingsbon bij aankoop van een verrekijker. Aanschaf van wandelschoenen erbij wordt dan zéér aantrekkelijk!

House of Outdoor & Optics - Diependaalsedijk 12 – Maarssen
Geopend woensdag t/m zaterdag. Tel. 0346-556166 (tijdens openingstijden)
www.houseofoutdoor.nl – info@houseofoutdoor.nl

Wandelen tussen Wijk aan Zee en Camperduin

Door de Hollandse duinen

Decennialang fiets ik zo nu en dan van Amsterdam naar mijn campinghuisje in Groet dwars door het mooiste duingebied van ons land. Het is de hoogste tijd om het Noordhollands Duinreservaat tot en met de Schoorlse Duinen eens te voet te ervaren.

TEKST & FOTO'S TOM VAN DER LEIJ

Eind augustus krijg ik het plots op mijn heupen en besluit ik de volgende ochtend ruim voor zonsopkomst te vertrekken vanuit El Dorado, de camping

waar mijn familie sinds 1947 kampeert. Bij Camperduin imiteer ik de Strandvonder, een beeld van een over zee en strand uitkijkende figuur die op zoek is naar aangespoelde goederen. Het was hier dat de zogenaamde Zeeslag bij Camperduin in 1797 plaatsvond waarbij de Engelsen de Bataafse (Nederlandse) vloot versloegen. Het houten piratenschip voor de kinderen zal er wel naar verwijzen.

Ik loop langs een zoetwaterkwelder en het valt me op hoe de kustlijn zuidwaarts naar het westen afbuigt. Het eerste uur geeft de vuurtoren van Egmond nog haar lichtsignalen af. Het is vroeg en het schemert, niemand te bekennen. Net boven de zee hangt een mistdeken.

Ik herinner me hoe ik eind vorig jaar tegen een pier garnalen aan het vissen was met Fred, mijn vader. Met zijn zelfgemaakte garnalennet wisten we binnen mum van tijd de kerstamuse bij elkaar te vangen. We leegden het grote duwnet, gooiden de krabben, mini-scholletjes en te kleine garnalen

▲ Net voor De Kwal bij Castricum ligt de eerste uitkijkplek.

terug en werden tegelijkertijd emotioneel bij de gedachte van het ontnemen van zo veel garnalenlevens voor een culinaire hap. En ik sta stil bij een indrukwekkende gebeurtenis. Op de dag dat we mijn vader gecremeerd hadden, lagen mijn verloofde Melissa en ik hier in de duinen bij het Schoorlse strand. Het was vreemd genoeg een mooie, liefdevolle dag, met verdriet maar ook blijdschap om het prachtige leven dat wij leiden, mede dankzij Fred. Op weg naar het strand op de fiets zei ik hardop, toen we een platgereden zandhagedis zagen, dat ik heel graag een levende wilde fotograferen. Eenmaal in ons duinpannetje voelde ik iets op mijn been, richtte me op en daar zat warempel een hagedis op mijn knie. Hij keek me pontificaal aan. Ik maakte snel een filmpje en toen zoefde hij het zand in. Ik kan het niet anders zien dan als een ultieme toegift van mijn fantastische vader.

Van noord naar zuid

Naarmate de reis zuidwaarts gaat, wordt het licht en begeven de eerste joggers en vroegzwemmers zich op het strand. De meeuwenpoep steekt steeds duidelijker af tegen de ondergrond en verradt dat het zand van kleur aan het veranderen is. Van

wit poederzand nabij Camperduin naar gelige en grovere zandkorrels zuidelijker. Het verschil tussen gletsjerafzettingen daterend van de laatste ijstijd in het noorden en rivierafzettingen van onder andere het Oer-IJ in het zuiden.

Bij Bergen aan Zee rennen honden kwispelstaartend achter elkaar aan en zitten twee yogi in een moeilijke positie te mediteren. Ik denk terug aan 1992 toen mijn twee neven dit strand pachtten en ik er als zeventienjarige jongen een seizoen lang de bedjes mocht opzetten, de korven verhuurde en elke avond het strand schoonmaakte. Het wordt drukker bij Egmond. Ook komen er vliegtuigen laag overvliegen om zich in de juiste baan voor Schiphol te manoeuvreren.

Als ik over het zeewater kijk, zie ik de windmolenparken liggen, sommigen vinden het horizonvervuiling, ik kijk er met veel genoegen naar. Wat mij wel stoort is de aanblik voor het eindpunt. De immense rokende schoorstenen van Tata Steel doemen op achter Wijk aan Zee. Met pijn aan mijn voeten, een verkrampde dijspier en een steek in mijn hamstring kom ik, na ruim negen uur strandlopen, eindelijk aan in Wijk. Ik neem me voor de volgende keer goede wandelschoenen te dragen.

^ Als je vanaf het Nivon-natuurvriendenhuis richting Schoorl aan Zee wandelt, kom je door het mooiste deel van de wandeling; hier stuift het zand soms het hele fietspad onder.

“De natuur is hier altijd in beweging, wat het extra spannend maakt”

»

^ Het prachtige wandelpad de Vlewosche weg tussen Castricum en Egmond is buiten het broedseizoen voor wandelaars open.

Duinreservaat

Een slimme wandelaar is een geoefende loper en beschikt over het juiste materiaal. Eind oktober loop ik de route van Wijk aan Zee naar Camperduin en krijg mijn goede vriend Jurre zo gek om met me mee te lopen.

In Wijk lopen we die zondagochtend noordwaarts vanaf De Rellen, meteen het Noordhollands Duinreservaat in. Mountainbikers sjezen ons voorbij. Bij Strandgang Heemskerk volgen we de Van Oldenborghweg omhoog en lopen dwars door het waterinfiltratiegebied, getuige de vele putdeksels en 'de Kwal', het inlaatpunt van voorgezuiverd IJsselmeerwater. Na Castricum slaan we links eindelijk een onverhard zandpad in en overzien vanuit uitzichtpunt De Hoge Toren het bijzondere gebied. De Vlewosche weg, een smal zandpaadje dat buiten het broedseizoen voor wandelaars geopend is, slingert zich door de duinen terwijl Schotse hooglanders en grazende Exmoorpony's ons van een afstandje aanschouwen.

Aan weerszijden van het pad liggen diepe gaten gevuld met water als ideale paddenpoeltjes. Het blijken granaatgaten te zijn, achtergelaten door de Duitse bezetters bij schietoefeningen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Sowieso herbergt de hele Nederlandse kuststrook een hoop restanten uit die tijd. Zo zijn er volop bunkers, drakentanden en tankversperringen te vinden. Ik ben super blij dat Jurre meeloopt. De goede gesprekken doen de pijn aan mijn voeten vergeten. Want wederom heb ik slecht schoeisel uitgekozen. Ik leer het ook nooit.

Bij Egmond aan Zee lopen we via het dorp de unieke duinlandjes van Duinlandvereniging De Noord in. De ruim 340 percelen variëren in grootte van 140 m² tot wel 1400 m² en zijn een soort volkstuinen met een rijke culturele historie. Ons zandpaadje loopt er dwars door, evenwijdig aan het strand, naar Bergen aan Zee.

Hoogtepunt

Na Bergen lopen we de Bergense en Schoorlse Duinen in. Dit gebied is het hoogtepunt van onze wandeling vanwege de afwisseling in landschap, een opeenvolging van aangeplant dennenbos, heide en open stukken duin die soms nog echt verstuiven. Bij Schoorl houden we even halt om de zon in de zee te zien zakken. Zoals »

◀ De Kwal is een inlaatpunt waar voorgezuiverde IJsselmeerwater de duinen instroomt.

BIJZONDERE NATUUR

Bij het Vogelmeer in de Schoorlse Duinen kom ik Paul Böhre (*foto*) tegen, natuurjournalist en vogelaar. Hij vertelt hoe bijzonder de natuur hier en in de duinen is. Hij vertelt dat er jaren geleden twee grote branden waren in het gebied. Er zijn toen flinke stukken heide en dennenbos afgebrand. De natuur herstelde zich bizar genoeg razendsnel. Eerst zag je overal paddenstoelensoorten groeien die specifiek van deze condities houden. Deels zie je nu ook de heide terugkomen, maar rond het meer zijn er nog veel zandverstuivingen. "De laatste jaren verschijnen er steeds meer nachtzwaluwen, maar ook de zandhagedis doet het nu enorm goed. En je hoort het hele jaar de boomleeuwerik, elders een schaarse soort. In het dennenbos verderop zitten de kuifmees en de kruisbek, al deze soorten zijn specifiek voor dit gebied." Paul wijst me ook op het waterwingebied van PWN. "Je hebt dichtbij Bergen enkele hele heldere poelen met oude eiken waar de kleine bonte specht voorkomt en de wielewaal elk voorjaar zingt. In het heldere water vist de ijsvogel en vind je veel soorten libellen, waaronder de zeldzame sierlijke witsnuitlibel, een soort die met name komt aanwaaien als er langdurige oostenwind is. Maar ik zie ook wel eens een visarend, als doortrekker, en ik heb zelfs al twee keer een slangenarend boven de duinen gezien."

Tijdens de herfst en winter kom de vogelliefhebber graag op het strand. "Geen dag is hetzelfde. De Hondsbossche is heel aantrekkelijk geworden voor vogels. Vanaf de hogere duinen kun je heel veel soorten voorbij zien vliegen, zoals vissende Jan van Genten en zeekoeten. En bij Camperduin begint de Pettemerpolder waar ik vorige winter op de kwelders wel vijftig sneeuwgorzen en strandleeuweriken heb geteld."

Als Paul langs het strand loopt zoekt hij naar eikapsels van stekelroggen en hondshaaien. Laatstgenoemde is onlangs in Zeeland geïntroduceerd. "Vorige week zaterdag had ik er veertig gevonden. We vinden ook steeds vaker zeepaardjes bij Bergen aan Zee en Schoorl, wat volgens kenners met de opwarming van de zee te maken heeft. De natuur is hier altijd in beweging, wat het extra spannend maakt."

^ Steeds vaker kun je op het strand aangespoelde eikapsels van roggen en haaien vinden.

altijd zijn de laatste loodjes het zwaarst, ook deze keer.

In de verte tekenen de contouren van de Hondsbossche Duinen zich af. Vroeger was deze zware zeedijk deels van asphalt. In 2015 is er een nieuw stuk duin aangelegd waarbij over een breedte van vijftiender meter de zee in, twintig meter hoogte en zes kilometer lengte zand is opgespoten waardoor een compleet nieuwe zeewering, duinen en strand werden gecreëerd. Nu liggen er lange, dikke buizen ten behoeve van de zandsuppletie waarbij Rijkswaterstaat 1,2 miljoen kuub zand op gaat spuiten om de zeewering in stand te houden.

Jurre en ik slaan af en kiezen de snelste route richting Groet om ons in de gloed van het haardvuurtje van restaurant De Bokkesprong op een welverdiende maaltijd te storten. Na het diner waggel ik als een aangeschoten eend met pijn naar mijn huisje en laat mijn opgezwollen, bebloede voeten weken in een warm sodabadje. Ik besef dat afzien vooral achteraf beschouwd fijn is, als het voorbij is. ■

✓ Rendiermos. Verboden te plukken.

WANDELWIJZER

PWN waterleidingbedrijf Noord-Holland beheert het Noordhollands Duinreservaat (NHD) dat 5300 ha bestrijkt en daarmee een van de grootste natuurgebieden in ons land is. Het omvat duinen, strand, binnenduinrandbossen met veel reliëf en enkele landgoederen.

Bijzonder is de kalkgrens die grofweg tussen Egmond en Bergen loopt en voor andere planten- en diersoorten zorgt aan beide zijden ervan. Er bevinden zich bij Wijk aan Zee, Castricum en Egmond aan Zee nog mooie stukken Zeedorpenland-schap, ontstaan tussen 1500 en 1900 door intensief gebruik van de kalkrijke gronden rondom de oude zeedorpen. Gevolg van begrazing, betreding, kappen van struiken, trekken van helm, winnen van duinplaggen, maar ook het bewust bemesten van graslanden met zeeafval (bijvoorbeeld schelpen, visafval en zeesterren). Vanaf 1850 vindt ontginning van duinvalleien tot duinlandjes plaats, soms tot kilometers diep in het duin. Nog steeds zichtbaar in Egmond aan Zee.

Beste periode

Buiten de vakantieperiodes op een doordeweekse dag.

Vervoer

Trein naar Beverwijk, dan de bus naar Wijk aan Zee. Vanaf Camperduin rijdt een bus naar Alkmaar.

Slapen

Deel de tocht in etappes op om ten volle van de omgeving te genieten.

- Be my Guest (www.bemyguest.house). Gezellige B&B met uitstekend ontbijt, in het hart van Wijk aan Zee
- Het Zeehuis (www.nivon.nl/accommodaties/het-zeehuis). Nivon-natuurvriendenhuus in Bergen aan Zee, als je van goedkoop en sociaal houdt.
- Huize Glory (www.huizeglory.nl) in Bergen aan Zee. Beetje vergane glorie maar met veel sfeer. Eet er een taartje en vraag of je de toren in mag.
- Camping Eldorado (www.campingeldorado.nl). Nostalgische camping in Groet.

Onze tips

- Begin in IJmuiden, en plak er nog 2 uur wandelen aan vast, over de Zeesluizen en dwars door Hoogovensterrein naar Wijk.
- Bezoek in Schoorl het prachtige bezoekerscentrum van Staatsbosbeheer.

Kaarten

Er is een wandel- en fietskaart van het Noordhollands Duinreservaat uitgegeven door PWN en te koop in bezoekerscentrum De Hoep (Castricum), en bij lokale VVV's en campings.

➤ Met mijn mobiele telefoon kon ik deze zandhagedis van heel dichtbij fotograferen.

5 tips van een verrekijkerspecialist

Tijdens het wandelen wil je natuurlijk volop van de natuur genieten. Een verrekijker kan je daar enorm bij helpen. Maar hoe haal je als wandelaar het meeste uit je verrekijker? Daarvoor zijn hier vijf tips van House of Outdoor & Optics, een speciaalzaak op het gebied van buitensport en verrekijkers.

1 BEDENK WAT JE DOEL IS
Bij het kiezen van een verrekijker komt best veel kijken, maar het belangrijkste is de vraag: "Waar wil je de verrekijker voor gaan gebruiken?" Het antwoord daarop bepaalt voor het grootste deel welk model het best bij je past. Een vogelaar heeft bijvoorbeeld andere wensen dan een wandelaar.

2 RAADPLEEG EEN SPECIALIST
Verrekijkers heb je in alle soorten en maten, waardoor het juiste model vinden soms lastig kan zijn. In dat geval kunnen de specialisten van House of Outdoor & Optics je verder helpen. Wij hebben een diepgaande kennis over verrekijkers, zodat we liefhebbers van buiten zijn altijd goed kunnen informeren. Ook heeft onze winkel rond de 600 modellen op voorraad, dus daar zit écht altijd een verrekijker bij die voldoet aan je specifieke wensen.

3 LET OP HET DRAAGCOMFORT
Een goede verrekijker voor een wandeling helpt je niet alleen om verder te zien, maar moet ook makkelijk mee te nemen zijn. In dat opzicht is een 32 mm-verrekijker wat ons betreft het ideale instrument voor wandelaars. 32 mm is de doorsnee van het objectief; een pocketverrekijker bijvoorbeeld heeft lenzen van 25 mm en een full-size 42 of 50 mm. De 32 mm-verrekijkers zijn vaak compact en met een gewicht van ongeveer 500 gram niet te zwaar.

4 VERSTOOR DE NATUUR NIET
Niets is zo leuk als tijdens je wandeling een ree, eekhoorn of een mooie vogel te spotten. Het grote voordeel van een verrekijker is dat je intenser kan genieten van iets wat je waarneemt op afstand, waaronder ook dieren. Zonder hen te verstoren, haal je ze dichterbij. Benut dit voordeel daarom vooral en blijf op de paden, zodat je de dieren niet onnodig verstoort.

5 MEERDAAGSE WANDELING? KIES DAN VOOR LICHTGEWICHT
Bij een meerdaagse wandeling of pelgrimstocht telt elke gram in je rugzak. Dat geldt ook voor je verrekijker. In dat geval kan je het beste kiezen voor een lichtgewicht pocketverrekijker van rond de 250 gram.

Contact
Diependaalsedijk 12
3601 GK Maarssen
0346-556166
info@houseofoutdoor.nl
Geopend woensdag t/m zaterdag

WIST JE DAT?

Bij House of Outdoor & Optics, verrekijker- en wandel-specialist heb je na goed advies drie maanden omruilgarantie bij aankoop van een verrekijker. Voldoet de verrekijker niet, dan kun je hem ook 'upgraden' naar een beter model. Tevens kan je bij aanschaf van een nieuwe verrekijker altijd kiezen: of 10 procent korting of een optiekbon t.w.v. 25 procent van de nieuwprijs van de verrekijker. Deze bon kun je in de winkel ook besteden aan bijvoorbeeld nieuwe wandelschoenen.

Ga voor meer informatie naar www.houseofoutdoor.com

Rondje Picos de Europa Aaneenschakeling van hoogtepunten

Net achter de groene noordkust van Spanje rijzen toppen (*picos*) van een gebergte hoog op, tot boven de 2500 meter. Al in 1918 werd onderkend hoe bijzonder het natuurgebied Picos de Europa in Asturië en Cantabrië is en kreeg het als allereerste de status van Parque Nacional. Een wonderschoon landschap dat je het beste te voet kunt verkennen. Ontdek de hoogtepunten tijdens een van de drie varianten van de Ring of Peaks.

TEKST PAUL VAN BODENGRAVEN
FOTO'S TURISMO ASTURIAS

Met de Cantabrische Zee (het zuidelijke deel van de Golf van Biskaje) voor de deur is de Noord-Spaanse regio een paradijs voor rustzoekers die willen genieten van een actieve vakantie, met legio mogelijkheden om te wandelen. Achter de 400 km lange kustlijn ligt een groen landschap met daarin maar liefst zeven UNESCO Biosfeerreservaten, een dunbevolkt gebied dat overgaat in het bergmassief van de Picos de Europa. Mogelijkheden te over voor kleine en grote wandelaars, voor liefhebbers van korte rondwandelingen, en ook voor wie meer dagen op stap wil. ¡Vamos a los Picos de Europa!

Ring of Peaks

Een meerdaagse wandeling door dit gebied is een goede manier om te genieten van het fraaie landschap en je te verdiepen in de rijke geschiedenis. De Ring of Peaks (Anillo Picos de Europa) is een meerdaagse rondwandeling langs de hoogste toppen van het gebergte. Je wandelt van berghut naar berghut en bepaalt zelf hoe lang je op pad wilt gaan. Er zijn drie varianten:

Foto: Mampiris

Foto: Mampiris

- *De Vindio-variant* loopt door het westelijk deel van het bergmassief, vier etappes.
  - *De Extrem-variant* loopt door het centrale en westelijke deel van het bergmassief, zeven etappes.
  - *De Tres Macizos-variant* loopt door het centrale, oostelijke en westelijke massief, negen etappes.
- Voordeel van deze drie routes is dat je niet voor een bepaalde plek hoeft te starten. Kies zelf bij welke berghut je begint en hoe je reisschema er daarna uitziet. Bereid je wel voor op het betere stijfwerk: de hoogstegelegene hut ligt op 2325 meter in het centrale massief. Het is belangrijk dat je de hutten van tevoren reserveert als je op eigen houtje op pad gaat. Een kaart, routebeschrijving, meer dan voldoende water en voedsel behoren natuurlijk tot je standaarduitrusting.

Speciaal voor jou

Of je nu komt voor de sportieve prestatie, de overweldigende natuur, het grandioze uitzicht of om je even helemaal alleen op de wereld te wanen, in de Picos de Europa kan het allemaal, en zelfs tegelijkertijd. Want alleen lopend kom je op plekken waar anderen niet kunnen komen. Plaatsen waar de geschiedenis nog voelbaar is, de natuur ruig en onbedorven is en de lucht kraakhelder en fris.

Dierenleven

Een van de belangrijkste ingrediënten van de natuurbeleving is de rijke fauna binnen het nationale park. De Cantabrische gems is het symbool van de Picos. Er leven zo'n vierhonderd exemplaren in het gebied en ongetwijfeld ga je die tegenkomen als je er te voet op uittrekt. Wolven en beren zijn er ook, maar die zul je niet snel tegen het lijf lopen. Ze zijn schuw en uitgerust met een prima neus en dito oren. Al lang voordat jij in de buurt kan komen, hebben ze je opgemerkt en nemen ze de benen. Herten, zwijnen, vossen, patrijzen en auerhoenen kun je op de grond tegenkomen, terwijl je in de lucht de steenarend, valse gier, slangarend en lammergier kunt zien rondcirkelen. Die laatste is begin deze eeuw opnieuw geïntroduceerd nadat hij

hier was uitgestorven. En met succes, want inmiddels zijn er al meerdere jaren verschillende broedparen waargenomen. Wat dichterbij in bomen, struikgewas en open veld kun je vogelsoorten als alpenkraai, alpenkauw, rotslijster, raaf, alpenheggemus en tapuit vinden.

Doen!

De beste manier om je te overtuigen van al het moois en goeds dat Asturië te bieden heeft, is gewoon af te reizen en je een week (of langer) onder te dompelen in het Spaanse leven. En dat is met een rechtstreekse vlucht tussen Amsterdam en Oviedo niet heel moeilijk te organiseren. Als je eenmaal kennis hebt gemaakt met deze regio blijf je terugkomen: een liefde voor het leven!

www.turismoasturias.es

Laaglandrivier

Vijftwintig jaar lang bezocht internationaal fotograaf Paul van Gaalen het Dinkeldal om tot rust te komen tussen zijn grote expeditie naar verre streken. Ook hier fotografeerde en schreef hij, met zijn overleden echtgenote Ragnhild en zijn huidige vrouw Beertje. *Beleef de Dinkel* is een ode aan deze relatief ongerepte laaglandrivier met zijn hoge oevers in Oost-Twente. Naast de landschapsfoto's spreken de detailbeelden, zoals van de ijsvogel met zijn felle kleuren, de bosuil en de verschillende spechten, en de vele bijzondere planten en bloemen. Het unieke beeld van een groene specht die miereneieren aan zijn jong voert, bewijst het geduld van de fotograaf. Hij voert de lezer langs schilderachtige plekken, waaronder het Lutterzand, en landgoed Singraven met zijn watermolen bij Denekamp. Meindert Hobbema schilderde de watermolen eeuwen geleden al. Historische verhalen en

achtergrondinformatie over landschapstypen komen aan bod, maar ook vroegere en huidige bedreigingen. In het verleden verkleurde het water door kleurstoffen, geloosd door de vele textiel fabrieken in het Duitse Gronau. De huidige klimaatverandering laat zich in het rivierdal zien, net zoals de dalende grondwaterstand. Omdat de auteurs de omgeving op hun duimpje kennen, zagen ze enige eenvoudige praktische info over het hoofd. Het boek bevat wel een grote maar helaas weinig gedetailleerde kaart van het stroomgebied. Een inhoudsopgave en een (plaatsnamen)register zouden fijn geweest zijn.

Beleef de Dinkel – Natuur en cultuur van bron tot Vecht

Paul & Beertje van Gaalen | Uitgeverij Waanders 2022 | 112 blz. | ISBN 9789462623941 | € 26,95

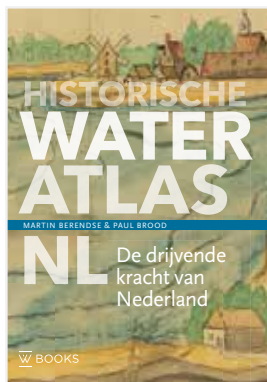

Watervolkje

Waarschuwing vooraf. Dit inzicht gevende boek over honderd eeuwen watergeschiedenis is geen echte atlas, maar een non-fictieboek geïllustreerd met uniek kaartmateriaal. De titel *Atlas* is een marketinginstrument. De geschreven tekst is leidend, de getekende kaarten onderscheidend. De strijd met en tegen het water bepaalt de Nederlandse identiteit. Dat gaat samen met de rotsvaste overtuiging dat we ook in de toekomst het water de baas zullen blijven. Vrijwel elk hoofdstuk is een wandelidee.

Het bijzondere van een delta is dat het water altijd van twee kanten komt: vanuit de zee en door beken en rivieren vanuit het achterland. De geraadpleegde historische bronnen laten zien dat door de jaren heen drie factoren bepalend waren voor het succes van het watermanagement. Om te beginnen het groeiende technische vernuft (van molengangen tot stormvloedkeringen) dat ervoor zorgt dat er tegenwoordig miljoenen mensen onder de zeespiegel kunnen wonen en werken. Naast vernuft bepalen ook aanpassingsvermogen en organisatietalent al vele eeuwen onze drijvende kracht.

Het lijkt alsof de auteurs, de 'kaartenmannetjes', onze eerdere kritiek op de historische atlanten, met name op de historische stedenatlas (plaatjes met praatjes) ter harte hebben genomen. Of zich hebben laten bijstaan door mensen die er echt verstand

van hebben. Kaarten en tekst sluiten uitstekend op elkaar aan, het is en blijft genieten. Alleen al de vluchtlijn van de DC6 Prins Bernhard over de Watersnoodgebieden op 7 februari 1953 is een prachtige toevoeging. Zo begrijp je (en de buitenlandse lezer) hoe Nederland ontstaan is, maar ook hoe we de strijd tegen het immer wassende water voorlopig gewonnen lijken te hebben. Water, veenmoerassen en hoogvenen vormden lange tijd een uitstekende verdediging tegen talloze vijanden die het voorzien hadden op de welvarende Republiek van de Verenigde Provinciën. In het noorden was dat het ondoordringbare Bourtangerveen, in het westen waren het de vele uitgeveende plassen en veenmoerassen, culminerend in de Hollandse Waterlinies. Veel vloedden – zeeoverstromingen zijn natuurlijk bekend, zoals de Allerheiligenvloed in 1125 en de Sint Elizabethsvloed – hebben het aangezicht van Nederland voor lange tijd bepaald. Maar vlak de grote rivieroverstromingen in de negentiende eeuw niet uit. Nog een paar thema's: het ontstaan van Rijkswaterstaat als staat in de staat; de sluis bij Spaarndam, waar ik als kind speelde zonder beseft dat die zo belangrijk was, de talrijke inundaties tijdens de Tweede Wereldoorlog. En tenslotte Doctor Cassandra, die de Watersnood van 1953 nauwkeurig voorspelde.

Historische wateratlas NL – De drijvende kracht van Nederland

Martin Berendse & Paul Brood | WBooks 2022 | 224 pagina's | ISBN 9789462585072 | € 39,95

Te voet door Parijs

Parijs is natuurlijk allereerst een grote stad en heeft meer dan de Champs-Élysées en de Eiffeltoren. Wie het echte Parijs wil verkennen kan dat doen aan de hand van het boekje *Paris ... à pied*. Er worden drie lange wandelingen door Parijs beschreven, de zogenaamde Traversées de Paris. De eerste route loopt van west naar oost (31 km). De tweede gaat van noord naar zuid (21 km). De derde *traversée* zal langs Montmartre komen. De routemakers hebben weinig aandacht voor toeristische trekpleisters en kiezen juist voor parken en rustige wijken en straten, al zijn in Parijs toeristische attracties soms moeilijk te vermijden.

Paris ... à pied

Fédération Française de la Randonnée Pédestre (FFRP) | ISBN 9782751407512 | € 19,95

Langs kloosters & kloosterlingen

Deze wandelgids vol verhalen geeft een inkijkje hoe kloosterlingen leefden of nog steeds leven, wonen en werken in de Brabantse kloosters. Het laat de kant zien van Het Rijke Roomse Leven die de laatste jaren met misbruikschandalen nogal is overschaduwd. Vijftien kloosterlocaties langs het 330 kilometer lange Ons Kloosterpad komen aan bod. Het boek bevat ook de wandelkaarten van de vijftien etappes met meer bijzondere kloosters, abdijen en kapelletjes door het landschap, dorpen en steden van de provincie Noord-Brabant. Deze gids wil ook een boek zijn voor bezinning en voor inspiratie vanuit eeuwenoude waarden naar betekenissen voor nu. Te bestellen via: www.brabantskloosterleven.nl

Bindboek Ons Kloosterpad

Berne Media | ISBN 9789089724298 | € 29,50

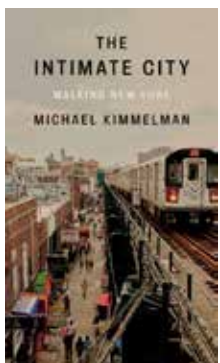

Golvend

In vijf etappes wandel je door de geschiedenis van het oer-Nederlandse stuwwallenlandschap van de Utrechtse Heuvelrug. Welgestelden bouwden er buitenhuizen en Napoleons soldaten bivakkeerden er. Nu wandel je er door uitgestrekte bossen en over heidevelden met eindeloze vergezichten. Een ideaal gebied om te wandelen en onderweg de rijke geschiedenis van de natuur en de mens in dit unieke landschap te beleven. Alle begin- en eindpunten zijn bereikbaar met het openbaar vervoer. Nog leuker, doe je rugzak op en loop in vijf dagen de hele Heuvelrughike!

Heuvelrughike – Wandelen door uniek stuwwallenlandschap

Marianne Wildenberg | Gegarandeerd Onregelmatig | ISBN 9789076092188 | € 17,95

Ongezien New York

Dit fraai geïllustreerde boek is een pandemiegeschenk van een journalist van de *New York Times*, die tijdens lockdowns de kans greep om zijn stad beter te bekijken. Daar is wandelen bij uitstek geschikt voor. Hij ging op stap met architecten, geschiedkundigen, schrijvers en vrienden en vroeg hen naar plekken te brengen die veel voor hun betekenden. Daarbij beperkte hij zich niet tot Manhattan. Zo komen bijvoorbeeld ook Forrest Hills, Queens en de Bronx aan bod. Bijzonder zijn de foto's uit de lockdownperiode. Een boek dat kan dienen als wandelgids voor diegene die van de gebaande toeristisch paden wil wijken maar ook gewoon gelezen kan worden als een ode aan de stad die Kimmelman "de grootste prestatie van de mensheid" noemt.

The Intimate City – Walking New York

Michael Kimmelman | Penguin Books | ISBN 9780593298411 | € 27,95 (ook als e- en luisterboek)

Koblenz & Bad Ems

◀ Standbeeld van Wilhelm I op Deutsches Eck, Koblenz.

Scharnierpunten van **Werelderfgoederen**

De strategische ligging van Koblenz op het kruispunt van Moezel en Rijn maakte de stad tot begerenswaardig punt. In Duitsland was en is kuren een ingeburgerde manier om lijf, leden en geest gezond te houden. Bijvoorbeeld in Bad Ems. Maar de stad is zo veel meer. Er is geschiedenis geschreven, over oorlog en vrede beslist.

▲ De kuuroorden van Bad Ems.

TEKST & FOTO'S JAN ERIK BURGER

Koblentz met zijn gezellige historische *Altstadt* ligt op het punt waar de Moezel in de Rijn uitmondt. Deutsches Eck, een kunstmatige landtong, markeert de plek. Op Deutsches Eck staat een indrukwekkend ruitersstandbeeld van Wilhelm I, een nationaal monument voor de Duitse eenheid uit 1892. Daar tegenover ligt niet voor niets de vesting Ehrenbreitstein, de grootste van Duitsland. De vesting moest het Moezeldal, de favoriete invalsweg voor de Franse troepen, beschermen. Onder Lodewijk XIV trokken ze op onder banieren *Brûlez le Palatinat* (verbrand de Palts). Bij deze tactiek van de verschroeide aarde veranderden de meeste kastelen langs Moezel en Rijn in ruïnes. Na de Franse Revolutie trachtten de Franse revolutionaire troepen opnieuw de bloeiende Rijnprovincie in te lijven. Na de Eerste en Tweede Wereldoorlog volgden nieuwe pogingen. Van 1801 tot 1815 was dit het Département de Rhin-et-Moselle. Ehrenbreitstein werd onder toezicht van zijn bouwer Ernst von Alter opgeblazen. Toen de protestantse Pruisen na 1815 de katholieke provincie als buffer tegen Frankrijk overnamen, kon Von Alter zelf de vesting kundig herbouwen.

Uitzicht

Vanaf Deutsches Eck voert een kabelbaan met fantastisch uitzicht naar Ehrenbreitstein. Op het enorme plateau geniet ik eerst van het prachtige overzicht op Moezel, Rijn, de *Altstadt* en de andere vestingen rondom. In de vesting zelf dwaal ik uren rond. Bij tijden werd er door zes- tot tienduizend man aan gewerkt. Er lagen duizenden soldaten gelegerd, veelal uit afgelegen delen van Pruisen zoals Sleswijk. De Ostbatterie (met terras en restaurant), hoog boven de Rijn, bood in de goede oude tijd onderdak aan het officierscasino.

Schloss Stolzenfels, acht kilometer van Koblenz, was een ruïneus geschenk van de stad aan de Pruisische kroonprins met de onuitgesproken bedoeling dat die het zou restaureren. In 1823 kreeg de kroonprins, de latere koning Friedrich Wilhelm IV, de prachtig gelegen ruïne cadeau. Na een gedetailleerd onderzoek besloot hij om de kasteelruïne om te vormen tot een neogotische zomerresidentie op basis van plannen van de beroemde Berlijnse architect Karl Friedrich Schinkel. De wederopbouw van Schloss Stolzenfels vormde zo een onderdeel van het Pruisische cultuurbeleid aan de Rijn. In 1842 vormden het voltooid paleis en park een pittoresk decor voor een festival in historische kostuums. In 1845 logeerde koningin Victoria hier. Met zijn heldere schilderwerk, fontein en ommuurde tuinen straalt het kasteel sereniteit uit. »

Emser Depesche, aanleiding tot de Frans-Duitse oorlog

Nadat de Pruisische koning Wilhelm I onder Franse druk al op 12 juli 1870 zijn steun aan Leopold van Hohenzollern-Sigmaringen als kandidaat voor de Spaanse troon had ingetrokken, eiste de Franse regering bij monde van haar ambassadeur Vincent Benedetti dat Wilhelm I nogmaals zou verklaren tot in de verre toekomst van deze steun af te zien. Wilhelm I verbleef op dat moment in Bad Ems. Hij liet via zijn adjudant in nette bewoordingen weten dat hij niets had toe te voegen en dat hij daarom de ambassadeur niet meer wilde ontvangen. Een telegram (Depesche) met deze boodschap werd op 13 juli 1870 om 15:10 uur vanuit Bad Ems verstuurd naar kanselier Bismarck in Berlijn. Na het inkorten en bewerken van de inhoud van het bericht stelde die het de volgende dag aan de pers ter beschikking. Deze 'Emser Depesche' bevatte drie elementen:

1. De Franse eisen, zoals overgebracht door Benedetti.
2. De weigering van Wilhelm I om aan deze eisen tegemoet te komen.
3. Het door Bismarck openbaar maken van het feit dat Pruisen de Franse eisen verwierp.

De door Bismarck gepubliceerde verkorte versie van het antwoord van Wilhelm oogde als een botte afwijzing van het Franse verzoek. En zo was het ook bedoeld. De Franse publieke opinie en het parlement achtten zich hierdoor geprovoceerd. Zo bereikte Bismarck wat hij voor ogen had: vijf dagen later, op 19 juli 1870, verklaarde Frankrijk Pruisen de oorlog, die voor het land rampzalig zou verlopen. Parijs werd door de Duitsers veroverd, Elzas-Lotharingen verloren.

De koninklijke woonvertrekken zijn bewaard gebleven zoals de romantische heerser ze liet inrichten. Oude schilderijen, wapens en meubels worden vermengd met neogotisch meubilair.

De muurschilderingen in de kasteelkapel en in de kleine ridderzaal zijn Rijnlandse hoog-romantiek. Met de kasteeltuinen en het landschapspark ontstond een romantisch *Gesamtkunstwerk*: een belangrijkste getuigenis van de Pruisische romantiek aan de Rijn.

Het Lahntal in

De etappe van de Rheinsteig van Ehrenbreitstein naar (Nieder-)Lahnstein is bekend. Hier ligt als wachter het gerestoreerde slot Lahnstein. Vanuit de trein kun je goed zien hoe bedrijvig het smalle Rijn-dal is. Helaas is er geen tijd meer om het kasteel te bezoeken. Gelukkig biedt mijn hotel, het historische Wirthaus an der Lahn, een meer dan bescheiden tegemoetkoming. En Goethe was hier om de woest stromende Lahn te aanschouwen, zoals op een van de torens aan de rivier te lezen valt. De volgende dag volgt een royaal ontbijt, maar de natte nevel wil maar niet optrekken. Dan de knoop doorgemaakt. Niet door de wolkenmassa de rotsachtige Lahnwonderweg beklimmen, maar over het jaagpad langs de gekanaliseerde Lahn wandelen. Rond halfelf is het daar nog koud genoeg, ik had beter handschoenen kunnen meenemen. Het is bijna twaalf uur als de zon echt doorbreekt. In het dal is het meteen warm.

Kanaliseren van een kronkelige rivier is hier iets anders dan rechte trekken, er is sprake van lokale verbredingen van het stroombed, die door schutsluizen van elkaar gescheiden worden. De beroeps-scheepvaart is bescheiden, maar het wemelt van de jachthavens. De vele bejaarde e-bikers maken duidelijk dat bij goed weer de Lahnwonderweg te verkiezen valt.

Ems en Bad worden Bad Ems

Ems in het Lahntal was een dorp van landbouwers en mijnwerkers op ongeveer twee kilometer van de thermische baden. De negentien bronnen waren al in de middeleeuwen bekend, maar slechts in gebruik bij de lokale bevolking. Landsheer Graaf van Nassau liet dat 'wildbaden' in de zeventiende eeuw verbieden. Gravin Albertine van Nassau maakte een begin met de bouw van het Kurschlösschen in Bad, waar de noordoever van de rivier het smalst is. Amalia van Solms, echtgenote en weduwe van prins Friso, voltooide het. In 1858 arriveerde de trein in Bad Ems. Zeven uur sporen van Parijs, zes uur van Berlijn en 22 uur van Sint-Petersburg!

Voor de Franse bourgeoisie wist de stad te vinden. Het was weer eens iets anders dan Vichy. Ze kwamen niet alleen baden. De speelbank oefende een onweerstaanbare aantrekkingskracht uit, want casinospelen waren in Frankrijk verboden. Tot 1870 functioneerde Bad Ems als dé zomerhoofdstad van Europa. Keizers, koningen, tsaren en hun gevolg brachten hier de zomer door, zoals koning/keizer Wilhelm I en de tsaren Nicolaas en Alexander. Zien en gezien worden was ook toen het devies. Na hun verlies in de Frans-Duitse Oorlog lieten Parijzenaren en andere Fransen het ostentatief afweten, maar Duitsers, Engelsen en Russen bleven komen, hoewel de Pruisische regering in 1872 speelbanken in de Rijnprovincie had verboden. Dostojewski was hier in 1874, hij leed aan longemfyseem. Zijn lijfarts adviseerde naast het drinken van bronwater veel roodvlees vanwege het ijzergehalte en rode wijn. De

Voor de Franse bourgeoisie wist Bad Ems te vinden

› Langs de Lahn.

↗ Een mooie rit met de kabelbaan naar Ehrenbreitstein (Koblenz).

grote schrijver vond de lokale wijn slecht en de Franse wijn te duur. In de twee maanden dat hij hier was schreef hij *De Gebroeders Karamazov*. Op 1 april opende het seizoen, op 30 september sloot het. Dat was vroeger zo, en tegenwoordig is het niet anders. In het nauwe dal van de Lahn kan een laagstaande zon pas laat zijn stralen laten zien, en gaat hij rond vijf uur onder. In de koude wintermaanden stonden de hotels leeg. Destijds werden ze dan ook niet verwarmd. In de leegstaande hotels, zoals het Russenhof/Hôtel de Russie verblijven eind september 2022 veel Russen, sigaretten rokende jonge stellen, en Oekraïners. ■

↘ Op Ehrenbreitstein.

Kuuroorden nieuw Werelderfgoed

Onder de naam The Great Spa Towns of Europe zijn in 2021 elf belangrijke traditionele Europese kuuroorden opgenomen in de UNESCO Werelderfgoedlijst. Naast Bad Ems zijn dat Baden-Baden en Bad Kissingen in Duitsland, en de (ooit Duitstalige) kuuroorden Franzensbad/Františkovy Lázně, Karlsbad/Karlovy Vary en Marienbad/Mariánské Lázně in Tsjechië. Bovendien Spa (België), Vichy (Frankrijk) en Montecatini Terme (Italië). Natuurlijk mocht het van oorsprong Romeinse Bath in Engeland niet ontbreken. Maar een belangrijke kuuroord als Wiesbaden, waar Multatuli zijn geld verspeelde, is er (nog?) niet bij. De kuuroorden beleefden hun hoogtepunt in het midden van de negentiende eeuw. Daarna kregen ze geduchte concurrentie van de badplaatsen aan zee. De kuuroorden belichamen het voorzichtige begin van het massatoerisme.

WANDELWIJZER

Vervoer

Goede treinverbinding vanuit Nederland met een overstap in Keulen. Terug dito met een overstap in Düsseldorf. Verblijf je langer dan een paar uur in Koblenz dan is een dagkaart voor de bus een aanrader. Vooral korte ritten met de trein zijn duur.

Slapen

- Ghotel (www.ghotel-group.de/hotels/koblenz/) – Goed zakenhotel in Koblenz vlak bij het centraal station. De Altstadt en Deutsches Eck bevinden zich op loopafstand.
- Wirtshaus an der Lahn (<https://wirtshaus-an-der-lahn.info/>) – Historisch hotel in Lahnstein (ook lekker eten).
- Häcker's Grand Hotel (<https://haeckers-grandhotel.com/>) – In Bad Ems. Ik logeerde naast de vleugel waar Kaiser Wilhelm werkte.

Onze tips

- Een echte aanrader voor eten is het Altes Brauhaus in de Altstadt van Koblenz (niet voor vegetariërs).
- Wandelen door Bad Ems met een gids is een aanrader. Een historische wandeling kost maar € 5. Toegang tot de marmer- en theaterzaal van het Kurgebäude en het neobarokke Kurhaus met de Brunnenzaal is inbegrepen. Toegang tot de Russisch-orthodoxe Sankt Alexandrakerk kost € 1 extra. In het Kurgebäude is ook de Spielbank gevestigd. Foto's laten veel eenarmige bandieten zien: voor de liefhebbers.
- Koblenz vormt een knooppunt van 'Wandelwegen met Predicaat': Rheinburgenweg (langs Stolzenfels), Rheinsteig en Lahnwunderweg.

Winterwonderland Tsjechië

Foto: MarkBDDO

Besneeuwde toppen, dichtgevroren meren, historische stadscentra versierd met lichtjes en wandelpaden door rustige natuur. De winter in Tsjechië biedt voor wintersportliefhebbers volop vertier, maar ook wie houdt van ontspannen of avontuurlijke wandelingen door de sneeuw kan zijn hart ophalen.

De Tsjechische bergen vormen voor het grootste deel de grenzen van Tsjechië en hier kun je de meeste sneeuw verwachten. Het Reuzengebergte is het hoogste gebergte van Tsjechië. Je vindt er dertig skigebieden en honderden kilometers aan langlaufloipes.

Te voet de bergen van Krkonoše ontdekken, zoals het Reuzengebergte in Tsjechië wordt genoemd, is een unieke ervaring. Een prachtige winterse wandeltocht is door het dal van de Bílé Labe-rivier in het skiresort Špindlerův Mlýn. Een andere betoverende wandeling door het spectaculaire landschap van het Reuzengebergte is naar de Sněžka, de hoogste berg van Tsjechië. Vanaf de top is er een panoramisch uitzicht over het besneeuwde landschap van Polen en Tsjechië.

In de natuurgebieden Boheems Zwitserland en Boheems Paradijs is skiën niet mogelijk, maar wandelen des te meer. Een mooie winterwandeling in het Nationaal Park Boheems Zwitserland is naar de Brtnice-watervallen. De bevroren waterval bestaat uit honderden ijspegels waarvan sommige zelfs de grond reiken. In het UNESCO-geopark Boheems Paradijs zijn er veel fotogenieke plekjes, zoals kasteelruïne Trosky, gelegen op twee basaltheuvels. Diverse gemarkeerde paden voeren langs zandstenen rotsformaties en bevroren meren.

In het zuiden van Bohemen, in het Nationaal Park Boheemse Woud, is een breed aanbod aan loipes. Je kunt ook met sneeuwschoenen deze routes volgen. Deze zijn te huur in skiresort Špičák of in het

skigebied Lipno. Laat je betoveren door de kracht van de natuur in het moerasgebied Jezerní slat'. Het is het koudste gebied van heel Tsjechië. Een andere mooie wandelroute is de Olšina trail. Het pad voert langs het gelijknamige meer en loopt door een gebied dat jarenlang verboden terrein was. De natuur van bovenaf bewonderen kan in Lipno. In het skigebied staat op de hoogste berg een boomkroonpad. Vanaf het veertig meter hoge uitkijkt punt is er een indrukwekkend uitzicht over de besneeuwde bossen en het Lipnomeer. Opwarmen met kruidige glühwein of een Tsjechische maaltijd kan in een van de vele cafés.

www.visitczechrepublic.com

Een gratis winterbrochure over Tsjechië kan aangevraagd worden via amsterdam@czechtourism.com

Het Podagristenpad

Door bossen, velden
en langs stille kanalen

De dikke toren van de burcht van Bad Bentheim is van verre te zien. Op een zonnige herfstdag staan we hier bij de start van het Podagristenpad. Rood-gele pijlen zullen ons de weg wijzen. De juffrouw van het toeristenbureau heeft geen kaart voor ons: "Niet nodig, je vindt het heel makkelijk." Als zij het zegt. Ik heb ook de gpx-track op mijn mobiel, dus verdwalen kan bijna niet. »

TEKST WILLY VAN DE RIET
FOTO'S WILLY VAN DE RIET & GEEKE REMMELT

Het 'Bad' van Bentheim ligt buiten het centrum, voorbij het stadspark en het station. Vroeg in de achttiende eeuw ontdekten men dat het zwavelhoudende water dat hier uit bronnen omhoog komt mensen met reumatische klachten verlichting kan brengen. Tegenwoordig pompt men ook pekelhoudend water op van zo'n 1200 meter diepte. Dit water helpt weer tegen allerlei huidaandoeningen. Het officiële predikaat 'Bad' heeft de stad pas in de jaren zeventig van de vorige eeuw gekregen.

In het park rond het kuuroord wordt bijgebouwd, we zijn meteen de markering kwijt. Met de gpx-track vinden we snel de juiste route weer en vervolgen het pad door het Bentheimer Wald, waar we de verkeersgeluiden snel achter ons laten. Een stukje bos wordt begraasd door langharige geiten die onderling aan het ruziën zijn. De horens kletteren tegen elkaar. We lopen over bospaden met jachthutten, langs stille weilanden met parasolzwammen en komen bij de grens met Twente waar nog een oude comiezenschuilhut te bewonderen is; hier gluurde men naar activiteiten die het daglicht niet konden verdragen. Het graspad langs een sloot is door een dikke laag recent maaisel tamelijk moeilijk begaanbaar, we klunen ons erdoorheen en zijn blij als we bij een brug de asfaltweg weer op kunnen. Dan een lang pad langs het kanaal Nordhorn-Almelo dat helemaal tot in hartje Nordhorn loopt. Een voormalig tolhuisje is nu een bed & breakfast. Bentheim-Nordhorn: 23 kilometer op de teller vandaag en bij een café in het centrum proosten we op de eerste geslaagde wandeldag.

Nordhorn – Uelsen

Een strakblauwe hemel maakt dat we zin hebben om op pad te gaan. De tweede etappe loopt voor een heel groot deel langs de Vechte, een rustig kanaal waar zo te zien alleen nog wordt gekanoed. Alleen wijkt ons mobiele kruimelspoor opeens af van de markering in het veld. We lopen in ieder geval aan de verkeerde kant van het water om het klooster Frenswegen te kunnen bezoeken. Ook de zandstenen kunstsculpturen, die wel iets van menhirs weghebben, staan aan de overkant. Iets verderop zou ook nog een café moeten zijn, maar volgens wandelcollega Geeke, die snel even googelt, is dat nog niet open, dus daar hebben we op dit moment toch niks aan.

▲ Akker met gemengde bloeiers, goed voor de bodem en een feest voor het oog. Foto: WvdR

Dan maar pauzeren in het gras langs het water. Twee ijsvogels scheren in formatie voorbij. Af en toe zien we wat fietsers, verder is het een en al rust onderweg. Na Neuenhaus laten we de Vechte links liggen en struinen we weer door Twents aandoend coulissenlandschap: weiden, houtsingels en ruime boerenerven in de schaduw van hoge bomen. Als we voor de route naar onze overnachtingsplek in Uelsen proberen uit te vinden waar we de gemarkeerde route het best kunnen verlaten, twijfelen we of we gaan afsnijden of een lusje nog even meenemen. Het wordt het laatste en daar hebben we geen spijt van want het blijkt een van de mooiste stukken van de dag. De Spöllberg is een heuvel met heide, verspreid staande jeneverbesstruiken en acht oude grafheuvels. Een torenvalkje danst in de lucht.

We hebben kamers in hotel Am Waldbad, maar helaas heeft de kok corona en is er geen diner. Onze getergde voeten zullen nog even in actie moeten komen om naar het dorp te lopen voor het avondeten. Toch meer dan 22 kilometer in de benen.

Uelsen – Emlichheim

Vanuit het hotel beginnen we met een klein stukje wandelcorvee voordat we de route weer te pakken hebben. Het is paddenstoelentijd en collega Geeke, ooit boswachter, wijst veel verschillende exemplaren aan. "Dit zijn inktzwammen, als die ouder worden zakken de hoedjes naar beneden en krijgen ze een zwarte, glimmende, kleverige rand. Paddenstoelen hebben vaak heel logische namen: als je een keer dodemansvingers of een koraalzwam hebt gezien, vergeet je dat nooit meer."

De 'drie podagrissen' was een pseudo-niem van drie heren uit Drenthe die reisverhalen publiceerden. Ze noemden zich zo omdat ze aan voetjicht (podagra in het Grieks) leden, een kwaal die – we hebben het over de negentiende eeuw – vooral voorkwam bij mannen die hielden van het goede leven, dan wel te veel port dronken. Het drietal hoopte te genezen met het bronwater van Bentheim. Kennelijk waren ze zo opgeknapt van het geneeskrachtige water dat ze te voet terug wilden naar Drenthe. Of dit werkelijk gebeurd is, ligt niet voor de hand. Deels hebben ze de route waarschijnlijk met paard en wagen afgelegd. Het bewegwijzerde Podagrissenpad is gerealiseerd door de Rotaryclubs van Bentheim en Coevorden.

We komen door het gehucht Wilsum, waar we weer hopen ergens koffie te kunnen drinken, maar ook hier moeten we het met een picknickbank in de zon doen. Op internet zoeken we nog naar een herberg verder weg langs de route. "Wat denk je van een partycentrum met een klootschietparcours met eigen dixi?" De volgende keer toch maar weer een thermosfles met koffie mee. Die luxe *Schutzhütten* in het bos zijn wel een feest voor je pauze. Ze zijn genummerd voor bij noodgevallen.

Verderop staan drie reeën tussen de maïstoppels, ze kijken rustig onze richting op want we zijn te ver weg. Dan volgt een laatste stuk langs de Vechte tot de brug die we over moeten om Emlichheim in te wandelen. Het licht is dan ook wel uit bij mij, we

lopen tenslotte met bepakking en dat is te merken aan de beenspieren. Ook in dit dorp is het moeilijk een (open) café te vinden waar we even een welverdiend drankje kunnen gebruiken. We komen uiteindelijk terecht bij een afhaalpizzeria waar we met een *Weizen* proosten op een wandeling van ruim 23 kilometer.

Emlichheim – Coevorden

Het laatste stuk, nog 14 kilometer te gaan. Het pad loopt langs het Coevorden-Piccardiekanaal. Een gezin struint door de berm op zoek naar eetbare paddenstoelen. We vinden verderop mooie exemplaren eekhoortjesbrood. Het is ook een goed mastjaar, we struikelen letterlijk al dagen over de eikels. Aan het eind van het bos staat

een vreemdsoortige uitkijktoren: het begin van de trap staat nog in Duitsland, boven op het plateau ben je in Nederland. Met een zien we ook verschil: bewegwijzering met ANWB-paddenstoelen. Door de buitenwijken van Coevorden voert de route en opeens is daar het kasteel, in het hart van de stad. Vlakbij staat een bescheiden sokkeltje met drie bronzen mannetjes en een plaquette waarop het verhaal van de Podagrissen nog een keer uit de doeken wordt gedaan. Tachtig kilometer met volle rugzakken afgelegd, we verdienen nu wel een weldadige onderdompeling in een geneeskrachtig warm bad. ■

WANDELWIJZER

Het Podagristenpad is 80 kilometer lang en loopt van het Duitse Bad Bentheim naar Coevorden in Nederland. De route is bewegwijzerd in twee richtingen en er is een gpx-track beschikbaar. Behalve in de (grotere) dorpen is onderweg weinig horeca. Wij verdeelden de route over vier dagen vanwege de hotels, maar een andere etappe-indeling is natuurlijk mogelijk. Er zijn ook campings, b&b's en Vrienden-op-de-fietsadressen in de omgeving.

Vervoer

Bad Bentheim is vanuit Hengelo met de trein goed bereikbaar. Het (buitenlandse deel van je) ticket moet je vooraf boeken. Ook rijden er bussen van Coevorden naar Emlichheim.

Slapen, eten & drinken

- Pension Altes Wasserwerk in Bentheim – Spic en span kamers en een uitgebreid ontbijt (www.pension-altes-wasserwerk.de).
- Hotel Restaurant Bentheimer Hof in Bentheim – Goed eten, sfeervol restaurant (<https://bentheimer-hof.de>).
- Hotel Bonke in Nordhorn – Traditioneel en vriendelijk hotel met ruime kamers (<https://hotel-bonke.de>).
- Gecco Gasthaus in het stadspark van Nordhorn – Hippe tent met originele menukaart (<https://gecco-nordhorn.de>).
- Hotel Am Waldbad in Uelsen – Ruime kamers met uitzicht op wei en bos vlakbij zwembad (<https://daswaldbad.de>).
- Blekkers Hof bij Uelsen – Zorgboerderij met b&b, lunchroom met terras gerund door mensen met een beperking. Fantastische taart! (<https://blekkers-bedandbreakfast.de/nl/>)
- Hotel Hof Veldink in Emlichheim – Mooi verbouwde, moderne kamers. Mét waterkoker (www.hofveldink.de).

Meer weten?

- www.geheimoverdegrens.nl
- www.grafschaf-bentheim-tourismus.de
- www.germany.travel

▲ Geschubde inktzwam. Foto: GR

Boppard – Wijn- en wandelstad aan de Rijn!

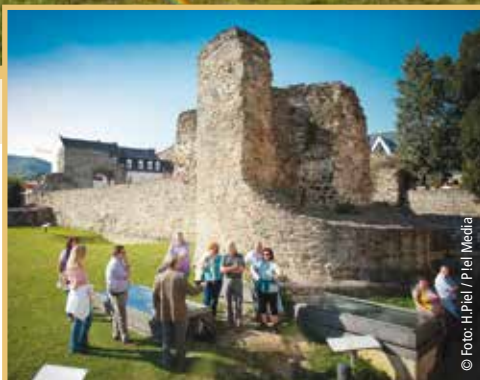

© Foto: D. Keitz

Steile wijnbergen en de mooiste oeverpromenade aan de Midden-Rijn, de oudste overge-

bleven Romeinse kasteelmuren ten noorden van de Alpen en de geboorteplaats van Michael Thonet: de wereldberoemde stoelenontwerper. Boppard heeft veel geschiedenis, cultuur en vrijetijdsactiviteiten te bieden. Dit alles in een van de mooiste landschappen in Duitsland, het Boven-Midden-Rijndal.

De geschiedenis gaat meer dan 2000 jaar terug, toen de Kelten, Romeinen, Franken en Fransen hun voetafdruk daar achterlieten. Een stadswandeling door de steegjes met vakwerk-

© Foto: H. Piel / Piel Media

huizen, langs de Karmelietenkerk, St. Severuskerk (Basilica Minor), de keurvorstelijke burcht of het Romeinse kasteel getuigen van de historische betekenis van de stad.

© Foto: K. Gipp

Een bezoek aan het stedelijk museum, dat is ondergebracht in de keurvorstelijke burcht, is alleen al aan te raden voor de omvangrijke tentoonstelling met meubels van gebogen hout van Michael Thonet; de beroemdste zoon van de stad. Er zijn echter ook tentoonstellingen van moderne hedendaagse kunst.

Cultuur en genot zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en met zoveel culinaire invloeden worden ieders smaakpapillen verwend. In Boppard wordt al duizenden jaren wijn verbouwd, hier nodigen bodega's en wijnhuisjes met eigen jonge wijn uit voor een bezoek.

TIP

U kunt uw auto bij ons achterlaten! Met de Gastenkaart Boppard rijdt onze overnachtende gasten tijdens uw verblijf gratis in alle lokale treinen en bussen van de transportvereniging!

De beste wijn van de Midden-Rijn kan hier per glas geproefd worden bij een van de tientallen uitstekende wijnboeren die hun wijnranken verbouwen op de Boppard Hamm.

De symbiose van wijn en Midden-Rijn is op geen andere plek zo goed zicht-

© Foto: D. Keitz

baar als op de Boppard Hamm. De wijnbergen van dit kleine, fijne teeltgebied omarmen de Rijn majestueus. Een rit van 20 minuten met stoeltjeslift biedt bergop een spectaculair uitzicht voordat u aankomt op de ‚Gedeonseck‘. En na een paar minuten wandelen komt u bij de ‚Vierseenblick‘; het uitzicht op vier delen van de Rijn.

© Foto: P. Winkler

© Foto: Rhenus Veniro

Omhoog en omlaag leiden vele paden en wandelpaden die de omgeving zoals het Rijndal en de Hunsrück-hoogte ontsluiten. De Saar-Hunsrück-Steig en zeven gecertificeerde, premium wandelronden, de zogenaamde droomroutes (ofwel Traumschleifen), nodigen uit om deze 5 tot 15 kilometer lange afstanden te bewandelen. Direct in het centrum starten droomroute Marienberg, droomroute

Elfenlay en droomroute Klettersteig; de laatste is een wandelvariant op het alpine Midden-Rijn klimpad. Een eerste indruk van het bosrijke wandelgebied biedt de rit met de Hunsrückbahn, een vervoermiddel tussen de Rijn en de Hunsrück-hoogte en een geliefde panoramatrein. Deze wordt graag gecombineerd met een wandeling op de Hunsrückbahn wandelroute.

Als u liever op de grote stroom wilt blijven, verwelkomen de schepen van de witte vloot u als gast. De klassieke Loreley rondvaart voert langs kleine ingetogen wijndorpjes, oeroude burchten en naar de beroemde Loreley rotsen. Bij terugkomst is het tijd voor een pauze in de bijna mediterrane restaurants, cafés en bistro's aan de Rijnpromenade met regionale en internationale specialiteiten.

© Foto: D. Metz

informatie kan steeds aangevraagd worden bij het serviceteam van het toeristisch informatiecentrum via telefoon, e-mail of fax.

Contact: Tourist Information Boppard
 Am Marktplatz (Altes Rathaus) · 56154 Boppard
 Tel. 0049-(0)6742-3888 · Fax 0049-(0)6742-81402
 E-mail: tourist@boppard.de
<https://www.boppard-tourismus.de/nl>

Event-Hoogtepunten van het jaar 2023

© Foto: K. Gipp

Carnaval: 19 februari

Op de zondag voor carnavalsmaandag leidt in Boppard het legendarisch avondoptocht de dolle dagen in. Bad Salzig op zaterdag en Oppenheim op de hoogste dag zelf, op carnavalsmaandag, voegen zich bij. Muziek, snoepgoed en veel plezier over de hele (Rijn-) lijn.

Middenrijn Wijn Lente: 30 april

Tijdens een wandeling door de Boppard Hamm nodigen U jonge wijnbouwers en koks uit, hun culinaire heerlijkheden vanuit keuken en kelder te proeven

14 de Classic Car Reünie: 15 juli

De Toerist Informatie Boppard organiseert ook in 2022 de 14de editie van de populaire Classic Car Reünie op het marktplein van Boppard.

Uien Markt: 13 & 14 september van 9 - 18 u

De uien markt kent een lange traditie in Boppard en gaat terug tot in de late Middeleeuwen wanneer handelaars naar Boppard kwamen hun uien vanuit een nabij Rijn-eiland te verkopen.

Wijnfeest: 22 - 25 september & 29 september - 01 oktober

Alles klopt hier: de romantische setting, de vele wijnproeverijen, de muziek en een ontspannen sfeer. De poorten naar de wijnhemel gaan twee opeenvolgende weekenden open!

Boerenmarkt: 29 oktober

De traditionele boerenmarkt offreert niet enkel de beste producten van regionale boeren maar ook een selectie van levend boerderijdieren.

^ Schaatsen op de geveegde baan van Orsasjön.

Wintersport op z'n Zweeds

In Zweden word je niet geplaagd door onzekerheid of er natuurijs komt. Of door de zorg dat er plattelandswegen vanwege drukte op het ijs zijn afgesloten. Daar schaats je van november tot april op uitgestrekte ijsvlakten. Groots en relaxt. Of ga je schaatsend langlaufen. Of sneeuwschoenwandelen op rackets.

TEKST & FOTO'S KARIN ANEMA

Het opstappunt aan het meer Öjesjön in de provincie Dalarna veraadert zich door de geur van brandend vuur uit een *lavvu*-tent. Een paar schaatsers warmen zich bij een vuur waar ze worstjes grillen. Typisch Zweeds: je neemt je eigen koek-en-sopie (thermoskan en lunch) zelf mee. De

gemeente of een vereniging zorgt op beschutte plekken voor een grillplaats, een voorraad hout en een aansteker. Ijsmeester Lennart komt net van het ijs, waar hij een ronde heeft gedaan om het te controleren. Trots wijst hij op tientallen *sparks* – stepsledes – die bij het opstappunt staan. Kan iedereen gebruiken. Op een kaart wijst hij ons de route aan, die verschillende meren aan elkaar knoopt en zigzaggend langs talloze eilandjes loopt. We binden de zogeheten Zweedse schaats onder. Want wie hier gaat schaatsen, kan zijn fijngevoelige Noren thuislaten. De stalen Zweedse schaatsijzers, ontwikkeld door de Zweed Almgrens, kunnen tegen een stootje. Op de ijzers klik je je bergschoe-

› De Zweedse schaats met (langlauf) schoenen die je op het relatief brede ijzer kunt klikken.

nen. Voordeel is dat je makkelijker over slechter ijs glijdt. Bijkomend gemak is dat je de schaatsen af kunt doen om afstanden lopend over land te overbruggen. Klunen behoort tot het verleden.

We zetten af. De Zweedse schaats vergt een andere slag: rechtop. Die houding komt overeen met de natuurbeleving. We zwieren langs de oevers van eilandjes met hier een daar een zomerhuisje, geschilderd in het bekende *Falu-röd*, een mix van ijzeroxide en andere ingrediënten, die het hout goed conserveren. Langs de geveegde baan zie ik in de sneeuw sporen van een sneeuwhaas.

Ontbijtschaatsen

Er breekt een bleek winterzonnetje door die de ijsvlakte in een diffuus licht zet. Na een uur doemt een stipje in de verte op: nog een schaatser. Wie elkaar in dit eenzame landschap tegenkomt, stopt en maakt een praatje. De vijftiger Bengt zegt: “Schaatsen is een manier van leven. Om aangenaam met een groepje vrienden de tijd door te brengen in de natuur.” Of, zo blijkt, naar je werk te gaan. Bengt: “Als ik over de weg ga, is het langer dan schaat-send. Over het ijs steek ik een flink stuk af. Dus schaats ik vaak naar mijn werk: *break-fast skating*. En nu ben ik aan het *lunch-skaten*.”

We schaatsen verder door het landschap van eilandjes met zomerhuisjes en steigers. Later in de middag ontmoeten we een ijsmeester op zijn machine. Dagelijks, zegt hij, wordt de baan gecontroleerd, geveegd en geschaafd. Bang voor dooi is hij niet: water op het ijs is een teken dat de structuur ervan goed is. Bovendien functioneert het water als een dun isolatiefilter. En er ligt zoveel ijs, dat het lang duurt voordat het gesmolten is. Ook bij vijf graden boven nul kun je nog heel goed schaatsen. Tenzij het ijs bij warm weer zacht wordt, want dan is het poreus en zwak.

Op de terugweg passeren we een jonge vrouw op een *spark* die boodschappen gaat doen. Ooit werd de stepslee vooral door ouderen gebruikt: hij geeft stabiliteit, je kunt er op uitrusten of je boodschappen of kind op zetten. Net als op een rollator. Maar al heel lang gebruikt jong en oud de *spark*.

◀ Worstjes grillen bij de opstaptelek voor het schaatsen op Öjesjön. Vaak kun je bij de opstaptelekken ook Zweedse schaatsen en bijbehorende schoenen huren.

Bij het eindpunt zien we het in elkaar gedoken silhouet van een ijsvisser. Een eenzaam stipje in de witte leegte. Nu de zon meer kracht krijgt, boren veel Zweden op een mooie plek een gat in het dikke ijs, gaan er lekker bij zitten en brengen de hele zondag in de natuur door.

Verslingerd aan het Orsasjön

Ons tweede opstappunt is aan het Orsasjön. Hier doen we de modernere klapversie van de Zweedse schaats aan. De bijpassende schoenen en binding kun je bovendien op je langlauflatten gebruiken. Anders schaatst met ons mee. Hij heeft vanmorgen het ijs-rapport op internet gelezen: perfect ijs.

We zien het in elkaar gedoken silhouet van een ijsvisser. Een eenzaam stipje in de witte leegte

»

^ Skatend langlaufen op de baan tussen de loipes voor het klassieke langlaufen.

Honderden vrijwilligers, zoals bewoners langs de meren, gepensioneerden, ijss vissers en schaatsers testen dagelijks het ijs voor hun deur en delen hun informatie. Zelfs piloten die schaatsfanaat zijn, sturen vanuit kleine vliegtuigjes berichten door, zegt hij. De geveegde baan is tweerichtingsverkeer, de lus die je voorheen kon schaatsen hebben ze veiligheidshalve dit jaar niet gemaakt, vertelt Anders. Een paar jaar geleden was er een harde knal. Het ijs was in tweeën gebroken, er was een brede scheur over de hele lengte van het meer ontstaan. Net als in 1996 bij ons op het IJsselmeer is gebeurd.

Anders schaatst bijna iedere dag. "En vrijwel ieder weekend met vrienden of familie. Ook al is het hetzelfde parcours, het licht en het weer zijn telkens anders." Tussen november en april is hij aan het schaatsen verslingerd. "April is het het aller mooist vanwege het snel langer wordende licht. Dan kun je al om vijf uur 's ochtends beginnen."

Op het eind van de dag kleurt het ijs roze

en de lucht oranje-rood. Hoeveel kilometer we hebben gereden maakt niet uit, er waren geen stempelposten. Schaatsen is op de Zweedse meren een unieke winterbelevens. Voortdurend ben je in de natuur. Anders wijst op een sauna aan de rand van het meer en een ijswak afgedekt met een plank. "Vergeet niet na de sauna vanavond een ijsbad te nemen."

Skatend langlaufen

Wie van schaatsen houdt, kan zich behalve op het ijs ook in de sneeuw uitleven door skatend te gaan langlaufen. Behalve de gangbare loipes voor klassiek langlaufen, zijn er tegenwoordig ook meer en meer banen voor skatend langlaufen in Zweden te vinden. We doen het in Orsa Grönklitt, een van de langlaufparadijzen in Dalarna. Voor skatend langlaufen is een brede strook tussen de loipes geprepareerd. In het begin vergt skating een forse inspanning en is het best lastig. Het meeste plezier beleef ik aan het vrije gevoel in de natuur wat je ook bij schaatsen hebt. En dat in een landschap

van meren en plassen, die als de kralen van een ketting aan elkaar geregen zijn...

Sneeuwschoenwandelen in de stilte

Voor de sportieve wandelaar is er sneeuwschoenwandelen. Met de moderne, lichtgewicht rackets lopen we door het bultige sneeuwlandschap buiten Grönklitt, dat anders onbegaanbaar is. We hoeven geen spoor of pad te volgen, we banieren dwars door alles heen. Onze voetstappen knispelen. Als het steil omhooggaat, kun je een soort stijgjertje uitklappen. De fijne schaduwen van berkenbomen liggen als rafels over de glinsterende sneeuw. Af en toe is er het doffe geluid van sneeuw die uit een boom valt. Onderweg komen we een indrukwekkend aantal sporen tegen. Van een sneeuwhaas. Een vos. Een eekhoorn. Een marter en een hermelijn. En van elanden. Bomen en struiken die tot anderhalve meter hoogte van hun schors gestript zijn, dat is het werk van elanden. Geen dier te zien tot we een klein zwart bolletje nerveus over de sneeuw zien wegschieten: een veld-

^ Schaatsen op de geveegde baan van Öjesjön.

AVONTUURLIJK SCHAATSEN

Geveegde banen vind je in de provincie Dalarna. Wie voor meer avontuur gaat, kiest de regio rondom Stockholm. Ook al lijkt dit tegenwoordig minder populair dan twintig jaar terug. Dat komt, zo zegt men, door de zachtere winters, maar ook omdat mensen meer en meer zekerheid zoeken. Toch is schaatsen in de Zweedse archipel aan de Baltische Zee een droom voor schaatsliefhebbers. Voorwaarde is een goede uitrusting: een geseald pakketje droge kleren, een reddingslijn, kniebeschermers en ijsprikkers. De rugzak is meteen een zwemvest die voorkomt dat je onder het ijs schiet als je door het ijs zakt: schaatsen zoals het ooit was. Zo lang je gedisciplineerd in een groepje, met veiligheidsuitrusting, en goed geïnformeerd op pad gaat, is door het ijszakken geen drama. Smeltend ijs, bomijs, springijs, sneeuwijs, alles kun je trotseren. Het speuren naar goed ijs en het avontuur in de ongerepte natuur maken het nog leuker om samen in de natuur te zijn.

muisje. We bereiken een hoog punt vanwaar we heel Grönklitt kunnen overzien: talloze meren, die er als immense sneeuwvlakten bij liggen. Hollend op de rackets gaan we de helling af. Want sneeuwschoenwandelen kun je in elk tempo doen – het is een speelse manier om in de sneeuw te zijn.

Vlak voor de duisternis valt, zien we een donker silhouet in de bosrand. Een grote eland. Hij is gemaakt voor het leven in uitgestrekte bossen met meren, water en moerassen. Door zijn grote voeten zakt hij niet weg. Ondanks zijn gewicht kan hij wel tot zo'n 70 kilometer per uur rennen. De borden langs de kant van de weg 'Pas op voor elanden' zijn er niet voor niets. ■

WANDELWIJZER

Vervoer

Het gebied is bereikbaar met vluchten vanuit Eelde naar Scandinavian Mountains Airport in Rörbäcksnäs (www.scandinavianmountains.se). Vervolgens een auto huren om naar Öjesjön, Orsasjön en Orsa Grönklitt te gaan.

Met je eigen auto kan ook via Kiel met de veerpont naar Oslo en dan in ruim drie tot vijf uur door naar de bestemmingen in Dalarna.

Schaatsen en sneeuwschoenwandelen

Skating Dalarna is een initiatief van een aantal bestemmingen in de gelijknamige provincie. Bij die bestemmingen kun je minimaal één geveegde baan verwachten en een startpunt met parkeerplaats, informatie en ijsrapporten. Sommige servicepunten bieden accommodatie, grillplaats en schaatsverhuur, terwijl weer andere punten alleen een parkeerplaats en grillplaats hebben.

- Orsasjön en Öjesjön, zie www.visitdalarna.eu/nl/skatingdalarna. Orsa Camping is het startpunt voor het Orsasjön.
- Voor Öjesjön is de Öje Winter Arena, vlakbij Malung, het opstappunt.
- Sneeuwschoenwandelen: kan bijvoorbeeld met www.dalarna-outdoor.com
- Langlaufen (verhuur en loipes): www.orsagronklitt.se

Meer weten?

- www.visitdalarna.se
- www.visitsweden.nl
- www.smhi.se – Voor het weerbericht.

“Op de hoogste punt perfectioneren we ons ochtendritueel”

Dennis van Mourik

PAls bergwandeldgidsen op het bergplateau Hardangervidda in centraal Noorwegen zijn Elt (*op de foto*) en ikzelf telkens bezig ons ochtendritueel te perfectioneren. Ditmaal zetten we de perfecte koffie uit een zakje met filter van een nieuw Deens merk. De aroma's kwamen ons tegemoet op deze plek rondom het gebied van de berg Harteigen, het hoogste punt van de westelijke Hardangervidda en een overgebleven puist in het landschap dat honderden miljoenen jaren ouder is dan de fjorden die zich negenduizend jaar geleden vormden als gevolg van wegtrekkende gletsjers uit de ijstijd. ■

Dennis ontvangt een jaarlang gratis het tijdschrift Bergen Magazine (5 nummers t.z.v.v. € 36,50).

Kom wandelen in ‘Het betere buiten’!

Tussen kust, duinen en de Vliet liggen de dorpen Wassenaar en Voorschoten, diep in het groen en omringd door landgoederen en kastelen. Een verborgen juweel van Nederland, middenin de Randstad. Dit is het gebied waar van oudsher mensen zich al vestigden vanwege het vele groen, de ruimte en de rust om op adem te komen. Een gebied met eindeloos veel (wandel)mogelijkheden: Koninklijk Landgoed de Horsten, het weidse duingebied Meijendel, Nationaal Park de Hollandse Duinen, beide prachtige historische dorpskernen, diverse bijzondere musea en meer... Gegarandeerd genieten in “Het betere buiten”!

www.wassenaar-voorschoten.info

**wassenaar
voorschoten**

Beleef het betere buiten

CASA FERROBO

LITTLE PALM PARADISE

De zes fleurige vakantiehuisjes van Casa Ferrobo in São Brás de Alportel, zijn de ideale plek voor natuurliefhebbers en rustzoekers! In de directe omgeving bevinden zich diverse mooie wandelroutes. Het indrukwekkende natuurpark Fonte Ferrea ligt op 3 km afstand en ook de prachtige lagunes van de Ria Formosa zijn goed bereikbaar. Tientallen wandelroutes in de directe omgeving zijn te vinden in de map waar ieder huisje over beschikt. Er is een grote verscheidenheid aan vogels te spotten in de omgeving, dit is een zeer geliefde activiteit.

Bij Casa Ferrobo, een voormalige kurkboerderij, ben je omringd door een uitbundige verscheidenheid aan bloemen en planten in een ruime tuin met zwembad. Vanuit deze landelijke oase kun je heel gemakkelijk de Algarve gaan verkennen. Rustig gelegen, maar toch centraal in de Algarve en met alle faciliteiten binnen handbereik.

+351 960 491 555 | info@casaferrobo.com | www.casaferrobo.com

Wandelreis Santa Maria - Azoren

30 april t/m 6 mei 2023
22 t/m 28 oktober 2023

www.vitawalking.nl/2023-santa-maria

- geheel verzorgd (volpension)
- met bagagevervoer
- kleine groepen (max 6)
- waanzinnige uitzichten

Veluwe Outdoor totaal concept

Het Veluwe Outdoor Totaal Concept heeft tot doel om de juiste schoen voor uw voeten te vinden voor uw wandeling. De vragen die daarbij beantwoord worden zijn:

- 1 Welke soort wandeling
- 2 Maatvoering lengte breedte wreefhoogte
- 3 Type inlegzool

MEINDL
Shoes For Actives

VELUWE OUTDOOR

**BREDE WANDEL
SCHOENEN**

Stationslaan 41a, 8071 CK Nunspeet,
tel. 0341 - 27 08 47

Voor iedere voet een passende schoen

- ✓ Wij luisteren naar u welke wandelingen u wil maken en kijken nauwkeurig naar uw voeten.
- ✓ Door jarenlange ervaring adviseren welk type schoen voor u het meest geschikt is.
- ✓ Wij zijn gespecialiseerd in schoenen voor alle voeten, ook voor de "moeilijke"voet "de brede voet".

Meer dan 250 modellen laag, halfhoog, hoog van soepel tot stijgjijzer vast. Uit voorraad leverbaar!

WWW.BREDEWANDELSCHOENEN.NL • WWW.VELUWE-OUTDOOR.NL

ONTDEK & PLAN DE MOOISTE ROUTES

**ROUTE
YOU**

www.routeyou.com

rustig
recreëren op de
VELUWE

Vrijstaande moderne bungalows voor 2 tot 12 personen op een unieke locatie in het bos. Rust en ruimte in de ongerepte natuur van de Veluwe. Ideaal voor wandelaars, fietsers, natuurliefhebbers en rustzoekers. Dit kleinschalige bungalowpark ligt slechts op 5 minuten fietsen van het gezellige centrum van Epe.

DERIETBERG BUNGALOWPARK - EPE

T 0578 - 612615 • M 06 - 51492373 • M 06 - 29165930
Jagtlustweg 13, 8162 NJ EPE • info@derietberg.nl
DERIETBERG.NL

Rondom het Teutoburgerwald

- Voorjaar in het Osnabrücker Land
- Eggeweg: over de Hermannshöhen

Litouwen

Het Baltisch Kustpad

Minett Trail Luxemburg

Zigzaggen door nieuwe natuur

2x Romantisch Frankrijk

Normandië: Pays d'Auge

Languedoc: Vissou

Foto: J. Vandevoorde

Het volgende nummer van *Wandelmagazine* ligt op 21 maart 2023 in de winkel. Nog geen abonnee? Meld je voor 9 maart aan, dan krijg je het nieuwe nummer al op 17 maart thuisgestuurd! www.wandelmagazine.nu

Wandel magazine

Jaargang 43, nummer 4, winter 2022
Wandelmagazine is een uitgave van Virtumedia en verschijnt driemaandelijks

Hoofdredactie

Jonathan Vandevoorde

Eindredactie

Marcia van Bijnen

Redactie

Judith van Bilsen, Jan Erik Burger, Daan
Couwembergh, Rick Eggink, Hans Farjon,
Willy van de Riet, Bert Stok

Werken mee aan dit nummer

Karin Anema, Gwendolyn Bruinsma, Jasper
Buiting, Monique van Gaal, Dorien Koppen-
berg, Tom van der Leij, Frank Peters, Geeke
Remmelts, Wouter van de Vegt, Gerrit Jan
Zwier, Tineke Zwiijgers

Vormgeving

Tuin Media bv, Zeist
Menno Anker | Design

Cartografie

UvA-kaartenmakers

Bladmanagement/advertenties

Klaartje Grol, kgrol@virtumedia.nl,
Telefoon +31(0)30-3031295

Marketing & samenwerkingen

Arjen van Wifferen,
avanwifferen@virtumedia.nl
Telefoon +31(0)30 307 5780

Druk

Veldhuis Media b.v., Raalte

Distributie

Betapress, www.betapress.nl

Uitgever

Virtumedia, Pepijn Dobbelaer,
Postbus 595, 3700 AN Zeist
info@virtumedia.nl
Telefoon +31(0)30-6920677

Abonnementen

De prijs voor een abonnement in NL
en B bedraagt € 32,99 per jaar
(alleen bij automatische incasso, per
factuur € 5,- extra, verschijnt 4 x per jaar).
Tarieven voor EU of daarbuiten zie:
www.wandelmagazine.nu.

Abonnementen kunnen bij ieder
nummer ingaan en worden elk jaar
vernieuwd. Aanmelding kan via
onze website of via de
klantenservice +31 (0)85-0407400
of klantenservice@virtumedia.nl
(ook voor vragen over bezorging).
Adreswijzigingen dienen schriftelijk
te worden doorgegeven met
vermelding van de oude en nieuwe
adressering en het nieuwe
telefoonnummer.
Opzeggingen dienen schriftelijk
met een termijn van minimaal
1 maand te worden doorgegeven.

© Wandelmagazine. Niets uit deze
uitgave mag op welke wijze dan ook
worden veelevoudig en/of open-
baar gemaakt zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de
uitgever en de auteurs.

ISSN 0168-9126

HOTEL
MEYER
BERGEN AAN ZEE

Uitwaaien aan zee in het
mooiste duingebied van
Nederland?

www.hotelmeyer.nl

DJOSER

*Wandel-
en fietsreizen*

Vraag nu onze
brochure aan
of bel 071 - 512 64 00

